

ИЗВЕСТНИ ИМЕНА ОТ ПРАБЪЛГАРСКИ ПРОИЗХОД ОТ ЕПОХАТА НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА

Ж. Войников

“Изобищо (изясняването на) етимологията на собствените имена е най-мъчната работа”
Ст. Младенов. Положението на Аспаруховите българи в реда на тюркския клон от арио-алтайските народи. (сп. "Българска историческа библиотека" бр.1, 1928 г.)

Изворите с които разполагаме са съхранили известен брой лични имена, носени от представителите на българската аристокрация и на обикновени хора, в епохата на ПБД. Това са имената на владетелите от езическия период, вкл. и легендарните съобщени в „Именника...” и имената на различни български аристократи, съобщени основно от византийските извори, във връзка с различни политически събития отразени в тях, или такива оставени от обикновени хора, върху различни случайно съхранили се надписи (Равна, Мурфтлар). Няколко имена на българското пратеничество до Рим, водено от Сондоке, по времето на княз Борис I, както и на монаси от български произход, са съхранени в «Книгата на братството» на манастира “Св. Петър” в Залцбург. Друга група имена са известни от каменните надписи на владетелите Крум, Омуртаг, Маламир, Персиан. Прави впечатление пълната липса на славянски имена между тях, което показва че славяни не са участвали сред управленческия елит на ПБД. Въпросът за произхода и етимологията на българските имена от езическия период не е нов за науката. По-старите автори от края на XIX, и първата половина на XX в. като Маркварт, Моравчик, Менхен-Хелфен и др., търсят единствено тюркски етимологии, но се сблъскват със сериозния проблем, че българските имена нямат съответните тюркски аналози. В България, в близкото минало, ревностен радетел на “хуно-тюркската” етимология беше Борис Симеонов, а сега – Казимир Попконстантинов. Но почти във всички случаи се стига до нагласенчески и съчинителски етимологични решения. Пръв В. Бешевлиев промени гледната точка на въпроса и доказва че по-голямата част от българските имена, имат ирански произход, при това се откриват близки техни аналози, сред сармато-аланските имена, известни от надписите от Боспорското царство и сред известните персийски имена от сасанидския период. Принос в изучаването на имената от Боспорското царство и техните близки български аналози, имат работите на Петър Добрев, Камен Станев, Александър Мошев, Петър Голийски, Цветелин Степанов. В своя обобщаваща статия Цв. Степанов сравнява известните аварски, хазарски и български имена, и стига до извода че иранското начало е най-силно застъпено в българската именна традиция. (ЦС-БАХИ-А, стр.39-40) В настоящото изследване предлагам сравнително-етимологичен анализ на почти всички известни български имена от времето на ПБД.

I. Имена на владетели

“Именникът на Българските канове” започва с двамата легендарни владетели **Авитохол** и **Ирник**, които са управлявали съотв. 300 (една легендарна епоха) и 150 (половин легендарна епоха) години. Въпросът, кои са тези двама владетели е бил предмет на много спорове в науката през отминалия XX в.

I. Авитохол. Митичен прародител, пръв владетел на българите от династията Дуло. Б. фон Арним (1933 г.) предлага връзка с библейския герой Ахитофел. Й. Миккола смята че името е двусъставно и го обяснява като сбор от др.тюрк. *apit* > *awit* – баща, прародител и *oγul* – син. Така Апитогул (Авитохол) ще означава сина на дедите. Х. Хаусиг конкретизира предложението на Миккола и посочва

др.тюрк. *aba* – дядо и *oçul* – син, потомък, т.е. потомък на дедите. Маркварт и Бурмов предлагат че Атила се явява съкратена форма на Абадогул, тъй като името Атила се обяснява като готска транскрипция, от *atta* – баща и *ila* – умалителен суфикс, т.е. “бащицата”. Б. Симеонов, го обяснява като производно на др.тюрк. **ata* – баща¹ и **el / il* – народ, т.е. „баща на народа”, респ. и Авитохол озн. същото. (БС-ПО, стр. 136-138) Мнението че Авитохол е Атила, а Ирник – съотв. най-малкия син на Атила – Ернах, трайно се затвърждава в историческата литература. За това спомага и условното и непълно съвпадане на крайната дата от упр. на Авитохол според “Именника”, и начална за Ирник – 465 г. или “диплом-твирем” (змия-година, месец девети) със смъртта на Атила в 453 г., още повече че 453 г. също е година на змията. Така М. Москов приема че “годината на змията” в “Именника” всъщност е 453, а не 465, според изчислението.² Тюркологът Ив. Добрев предлага тълкувание “Яфет-оглани” (Син на Яфет), като посочва хипотет. прабълг. *apit* (*апѣт*) – баща, респ. митолог. прародител Япет (Яфет) и *охол*, тюрк. *oçul* – син, син на прародителя. (ИД-А) П. Добрев предлага хипотезата, че Авитохол означава “син на сърната” и се аргументира със съответната легенда за българския княз отгледан от кошута: “От една старинна литовска хроника, записана през XIV - XV в., личи че българите са разказвали една легенда за своя произход – те вярвали, че създателят на техният народ е бил отгледан в горският пущинак от една милосърдна кошута”. (ПД-ППЕК, стр. 92) Той посочва хипотетичното «прабългарско-памирско» *афи*, *аху* – сърна, кошута³ и *тофъл*, *тафъл* – дете⁴. Тази хипотеза поддържа и Цв. Степанов, аргументирайки се с факта че при древните саки, еленът е имал важен, сакрален смисъл и е бил почитан. Еленът е основен персонаж в изкуство на саките⁵ и т.нар. “животински, анималистичен стил”. При българите в народното творчество, еленът също заема важно място на обожествявано животно, и т.нар. “сур елен” е свързан със слънцето, тъй като на рогата си носел “ясно слънце”, а на гърба си – „ясен месец”. (ЦС-СБ, стр. 59-73) Обаче Ив. Добрев посочва че иран. *tifl* – дете, се явява късна арабска заемка *طفل* (*tifl*) – младенец, новородено дете⁶, навлязла в иран. ез. след налагането на исляма. И оттам следва че посоченото от П. Добрев етимолог. обяснение не е екзактно. (ИД-А) Името се открива при чувашите като *Анайтал*, *Анайтул*, *Тукаль*, *Таккъл*, *Токилта*, а при осетинците *Тугул*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99) Познато е и бълг. име *Токал*, *Токол*, *Тухол*. (ЙЗ-БИ, стр. 315, 324) **Авитохол** наистина е двусъставна дума, с твърде древни ностранически корени. Първата част **Ави**, има твърде древни, бореални корени. В тюрк. ез. **ara / aba / ava* – баща, чув. *araj* – майка, в монг., бурят. *abu*, *aba*, халха-монг. *av*, *aav*, калмик. *āwə*, монгур. *ba*, *āwa*, ордоски *awag̃a* – баща, в

¹ Ностратически корен. В тох. *ātāl* - мъж, хет. *atta*, лид. *ata*, лат. *atta*, алб. *at*, др.гр. *átta*, др.келт. *aite*, ирл. *athair*, *athar*, слав. *omeц*, осет. *æda* – баща. В среднов. кор. *ātā* – мъж, ТМ ез. *eti* – старец, в дравид. ез. **ātai*, ескимос. ез. **ata*, **ata-ata* – баща. В шумер. *atua* – жрец, *atuku* – могъщ, силен, *atah* – помагач, спасител, в етр. *ati*, *ativu* – майка, прародителка, които показват и древните бореални паралели на това понятие.

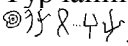
² Ако се приеме тази датировка се получава съвпадение с датата на Кубратовата смърт – 665 г. “година на вола”. Така Кубрат би управлявал от 603 до 665 г., Безмер, съотв. 665-668, и Аспарух от 668 до 729 (61 г.) което е нереално. Ако пък приемем за реални годините дадени в “Именника”, т.е. възц. на Безмер в 677 г. и управление 3 год., се получава съвпадение с год. 680 – като начална за Аспарух и за Дунавска България. Ясно е че има или грешка с един цикъл, или опити за нагласяване на сроковете на управления към реални събития (основаването на Дунавска България) от автора на “Именника”. Така или иначе, този източник не може да претендира за точност на датировките.

³ Съотв. в авест. *āba*, санскр. *ābhā*, перс. *āf*, *āhū*, *ahwal*, пехлеви *āhūg*, пуш. *afi*, *ahu*, хинди-урду *āhū*, искашим. *axvi*, кашмир. *āhō*, раджахст. *aphandī*, белуджи *ask* – елен, в осет. ирон. *хъиаз* – кошута, тох.(б) *aiyue*, *aineue* – антилопа, елен. (DDSA), (ИРС), (DA-DT-b) В келтските езици, кимвърскои *ewig*, корнуелски *euhiк* – сърна.

⁴ в кюрд. *tifal*, пуш. *tiflak*, перс. *tefl*, *taulih*, гилян., тадж., шугнан. *tifl*, сарикол. *tēxēl* – дете. (VS-ETD)

⁵ древни източноирански племена обитавали Евразия, от Черно море и р. Днестър на запад, до планините Алтай, Хинган, Тяньшан и завоя на Хуанхе (Ордоса) на изток.

⁶ В потвърждение на това виж в прасемит. **ṯap-*, хеврев *ṯap(p)*, етиоп. (геза) *taf* – дете, новородено, араб. *təw(w)* – малко слонче, *ṯalay* – момче, *ṯal* – раждане, араб. *təkēl* – семе, араб. *t'kl* – новородено дете. В палмирски араб. *ṯly*, юдейски *ṯālē*, *ṯlē* – малко дете, чадски **dawal* – новородено дете. (Старостни)

ТМ, негидал. *apa* – дядо, негид. *epo*, мандж. *efi* – по-възрастен чичо, орок. *ēpi* – дядо, монг. *ebüge*, халха-монг. *övög* – прародител, кор. *abi, abadži* – баща, *abai* – родители, унг. *apa* – баща. (ВЕ-ЭСЧЯ, стр. 29), (ССТМЯ-2, стр. 459), (S-AE) В тох.(б) *āwe* – дядо, прародител, тох.(а) *āp*, тох.(б) *āppo* – баща, шумер. *ab, abba*, етр. *apa* – баща, латин. *avus* – дядо. Тук трябва да споменем и ст.бълг. дума **ѡѡѡ**, (*ѡ ѡ ѡ*) позната единствено от надпис в скалната църква в Мурфатлар (Сев. Добруджа), поставена пред името на Исус Христос и вероятно озн. “отче”, вж. в ТМ ез. *abuga, abka, apka*, което освен баща, означава и бог, върховен бог, творец, създател, покровител.⁷ (ССТМЯ-1, стр. 8) Г. Турчанинов публикува рунически надпис от каменен блок от Маяцкото градище: , което се транскрибира като “`афе...тф” и се интерпретира „ефе (боже) милостиви, и хазарското (юдейско) т`в – благ (в иврит **יְהוָה** *toḅ* – добър). (ГТ-ПЛЯНКВЕ, стр. 72) Така че **Ави** най-вероятно означава божествен прародител, създател. За втората част на името може да предположим че **Тохол** е българският вариант на името Тогарма, митологичен образ, посочен от кагана Йосиф като общ прародител на българи, хазари, савири, барсили, алани и др. народи в Кавказ. Култът кам Тогарма е широко застъпен и сред местните народи в Кавказ, грузинци, арменци, леки и др. Тогарма е библейски персонаж, според библейската традиция родоначалникът на кимерите Гамер / Кимер се явява син на Тогарма и внук на Яфет. В “Книгата на Езекиил” (27:14) Тогарма се споменава съвместно с Тувал (от областта Тубал в Хетското царство), Яван (прародителя на гърците) и Мешех (Мушки / Моски – друго древно название на арменците), които доставяли коне и мулета на тиряните (жителите на гр. Тир), а в (38:6) се казва, че са постъпвали като войници в армията на Гог (цар Гигес от Лидия). Братята на Тогарма са Ашкеназ и Рифат. Гамер се свързва с гимараите, асирийското название на кимерийците, Ашкеназ, с ашкузите – скитите, Рифат – с патлагонците (индоевропейски малоазиатски народ, родствен на арменците), но е възможна връзка с т.нар. Рипеиски планини, намиращи се на север и обитавани от скити и по-късните сармати. Според Йосиф Флавий (37 – 100 г.) и Исидор Севилски (560 – 636 г.), Тогарма е прародител на фригийците. Според гръцката митология **Тевкър** е родоначалника на троянците, за които се знае че са родствени на фригийците. Т.е. **Тогарма** и **Тевкър** са един и същ персонаж. Така че потомството на Яфет и Гамер, са всъщност индоевропейските народи, смутили семитския свят през III – II хил.пр.н.е. Според Иполит Римски (170 – 236 г.) и Евсевий Кесарийски (263 – 339 г.), арменците произлизат от Тогарма. А арменците, са фриги по произход. Разгромът на Фригия от кимерите е станал причина за миграция на част от тях на изток, към урартските земи, където в IV в.пр.н.е., възниква и първото арменско държавно обединение известно като Арма, Арматана, или “Дом на Тогарма”. Според арменските и грузински летописци, Тогарма е живеел във Вавилон, и е получил във владение земята между две морета (Черно и Каспийско море) и две планини (Елбрус и планината Арарат), когато хората започнали да разделят земята и да се разселват в различни части на света. Той се установил близо до планината Арарат и разделил земя си между своите синове. Предполагам че, най-вероятно първообраза на Тогарма е свързан с пратохарите, които мигрират през Анатолия и Загроса, съвместно с пракавказки племена на изток към Централна Азия, но преди това владеят за няколко века Вавилон и са познати от месопотамските източници като *tukri* и *guti*. Неслучайно Тогарма владее Вавилон. В потвърждение на това, заслужава внимание факта, че като топоним, име на селище и

⁷ В абхаз. се открива бог **Аффа** – название на Гръмовержеца и също покровител, **защитник** на домашното огнище, аналогичен на аланския **Сафа**. Абаев доказва че Сафа е късно възникнало, християнско название, свързано с култа към св. Сава. (ВА-С-3, стр. 9-10) Така че най-вероятно **Аффа** е първоначалния вариант на божеството, донесено от сарматите или аланите и заето в абхазката митология. И произхода на името му е алтайски. При осетинците се срещат имената **Афай, Афæхъо, Афгай, Афæ**, явно свързани с този бог. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 90)

река, **Тогарма** съществува и днес в Западен Тяньшан и най-източните части на Памир. Река Голяма Тогарма, тече в едноименната планина **Тогарма**, в XIX в. това е името на съвр. планински хребет Конгур, в близост до Кашгар. (ОЧ-ИОММ) В миналото е известен и като Болор-таг⁸. Като втора податка, може да се посочи един персонаж от китайската митология, свързан с народите от запада (народите йююй (хиаона) и ди). Това е митичния герой **Шаохао** (Shaohao) 少昊, известен като “Белия прародител”. Според “Шанхайцзин”⁹ той е обитавал в западната планина Чанлуо, където се намирал двореца на бог Веиши, бога на ветровете и слънчевия залез. (ШХЦ, стр. 44) Един от древните варварски западни народи, племената **Йююй** (Youyu) 有虞, са го смятали за свой прародител. Не е ясно къде се е намирала планината Чанлуо, но при всички случаи е в “Западните земи”. Шаохао е един от главните богове в пантеона на царство Цин, разположено в най-западните части на Древен Китай. (ШХЦ, стр. 152), (YuT-ETCh, стр. 26-28) Древното произн. на Йююй (Youyu) 有虞, е „whə-nyua”, респ. “whiengau / uhengua”, което твърде много се доближава до тох.(а) *onk*, тох.(б) *enkwe* – човек, мъж, мн.ч. **onkñi* / *eñkwi* – хора, тох.(а) *oñi* – човешки, и познатите от Авестата източни племена Хиаона. А древното произн. на името на **Шаохао** (Shaohao) 少昊 е било “**Téwgh(h)ū**”, в др.кит., еп. Цин, Хан се е произнасяло **Тегу, Теугу**, и вероятно отразява същия митологичен образ. Значението на името е свързано с др.индоевроп. **tag* – владетел, водач, цар, в тох.(а,б) *tās* тох.(а) *tāśsi* (мн.ч) – водач, пратох. *tāys*, хет. *takkehal* – герой, в лик. *tas-*, *tesēni*, *tah-*, *teseti* – жрец, армен. *tagavor* – цар, др.гр. ταυος, др.балт. *po-togus*, келт. *pra-su-tagus* – водач, в ирл. *toghairm* – предсказател, гадател, защитник, водач, ст.ирл. *tighearn*, кимвър. *tigern*, корнуел. *teern*, бретон. *tigernus* – владетел¹⁰, пр.индоевроп. **tāgyu* – водач, владетел¹¹. (EDGL), (EID) Вероятно е заето и в др.кит. 帝, съвр. форма *dì*, др.кит. *těks*, клас. ст.кит. *těh* – император, бог, и в ТМ ез., евенк. *tegerer*, евен. *tэгъмэр*, орок. *tэгэмэри* – цар. (ССТМЯ-2, стр. 228). Логично е да се помисли, не е ли планината “**Тогарма**”, свещената планина за Шаохао / **Тегу, Теугу**, планина **Чанлуо** (Changliu) 長流, където залязва слънцето, и където според китайската митологична традиция е живял и е погребан “Белия прародител”? Названието Чанлуо (Changliu), се е произнасяло в др.кит. като “*drangru*”, “*trangru*”, което е съпоставимо с названието “Тогарма”, т.е. ланината на Шаохао / Тегу се е наричала Тогарма (*Трангру*, явно произн. като *Тугри, Тагри*), но не трябва да се търси точна географска съпоставка с планината Конгур, а смислова, отнасяща се за планина разположена в крайния запад, за географските представи на древните китайци. Въпросният Тогарма вероятно е бил древен индоевропейски обожествен герой-прародител, от който са водели началото си много индоевропейски народи, вкл. и проникналите в най-източна посока тохари. А връзката на предците на българите и хазарите с това население обяснява и култа към Тограма. Най-вероятно и Таргитай – митичния древен прародител на скитите е изява на същия персонаж. Във връзка с протоиндоевроп. **tag* – владетел, водач, **Ави-тохол** би означавало “баща, прародител на царете”, т.е. пръв цар, пръв владетел, родоначалник, покровител на династията, баща на царския род. Както бе посочено древнокит. **Téwgh(h)ū** (или Шаохао) е бил наричан “белия прародител”, а протоиндоевроп. корен **tewək-* озн. семе, потомство, род. При чувашите се среща имената *Токар, Тукар, Тукахар*. (ЧАЯ) Като втора възможност мога да посоча **Тохол = род, племе, народ**, в

⁸ **Болор-таг** е старото име на надлъжната планинска верига в източната част на Памир, простираща се от планините Кунлун на юг, до Трансалайския хребет на север. Най-високите върхове са Конгур-таг (7649 м) и Музтарг Ата. Болор-таг е разположена изцяло в провинция Синцзян на Западен Китай. Марко Поло е посетил района през 1271 г. по време на пътуването си до Китай, и описва планината под името “Болор”.

⁹ древна китайска енциклопедия, описваща реките и земите в Древен Китай и съседните райони.

¹⁰ *тигерини* – владетелско племе (келтско племе), също в в ирл. *toigh* – предпочитан, *togair, togairim, togra*, шотл. *togradh* – воля, желание.

¹¹ Случайно или не, се наблюдава и съвпадение на митичния Теугу (Тогарма) и етнонима тохари.

ТМ, в евенк., евен. *teye* – народ, народност, евенк. *teyēl* – род (вж. хуритското *taḡe, taē, tahe* - хора), чув. *tu / tǎv* – раждам, пораждам, в уйгур. *tuful*, тюркм. *doful*, монг. *tofurbi* – раждам, в ТМ-ез. солон. *tāxāla*, мандж. *tafa* – произлизам, произхоздам, мандж. *tafa-tafa* – прародител, в чув. *tāxām* – потомство, род, в тюрк.ез. *tukum / toxum* – семе, род, потомство, **tugan* – родственици, сойон. *taḡana* – дъщеря.¹² (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 183), (ССТМЯ-2, стр. 151, 153, 205, 226) Алтайските примери също показват връзка с него, т.е. ако не е с ностратически пр., е резултат от прадревните индоевропейско-пралатайски контакти в Централна Азия. Ави-Тохол е всъщност българското име на митичния прародител и пръв владетел Тогарма / Тевкър / Тиагу. Авитохол може да се интерпретира и като “прародителя Тогарма” или “бащата Тогарма”, което включва в себе си, в по-широк смисъл значението “прародител на рода / народа”.

2. **Ирник.** Той е втори подред във владетелския списък. Традиционно го свързват със сина на Атила – Ернах. Царувал е 150 г., точно половината от годините на **Авитохол**. Според “Именника” от 465 г., или с корекцията на Москов, от 453 г., смъртта на Атила. Името на **Ернак / Ирник** под ф-мата **Арнак / Ернак** (Αρνάκης) се среща при осетинците, познато е като аланско име в надпис от Танаис, от II в. и под формата **Хърнак** се е срещало и при българите в XV в. (ВС-КПАБ, стр. 217) Обяснява се с сарамто-алан. *arnak*, осет. *ærnaeg*, хотаносак. *ārānaia*, авест. *auruna, ārsna*, др.инд. *arana*, согд. *ārak*, тох.(б) *arāni* – див, яростен, др.иран. **arika*, др.перс. *arīka, arik*, ср.перс. *arēy*, белуджи *ari* – ненавист, ярост, производно е и др.иран. **arna* – насилие. (FJ-IN, стр. 27), (ВА-С-1, стр. 179), (ВР-ДЭ-ЭСИЯ-1, стр. 221-222, 226) На Таманския п-в, през 1910 г. е открита надгробната плоча на **Ирак** – главния преводач на боспорския цар Савромат II (174/175 - 210/211г.), ср. със ср.перс. и согд. ф-ми. (ВК-ИА, гл.3) В. Кузнецов смята хунското **Ернах**, за форма на аланското име Арнак и директна аланска заемка. В случая имаме типично сарамато-аланско име със заплашваща етимология, “да бъде яростен към враговете”. Името **Ирник** се среща и днес при чувашите. (ЧАЯ) Връзката с Еран, владетелят на хайландурите или олхонтор-булкар, както предлага П. Добрев, е твърде интересна като възможност. Еран живее в същото време, отредено за Ирник – средата на V в. и участва във войните между персите и въстаналите арменци на Вардан Мамиконян. В случая е интересно че се получава и относително съвпадение с възцаряването на Ирник в 453 г. по М. Москов, и участието на Еран във войната на В. Мамиконян, 449 – 451 г. Като втора възможност името може да се свърже с етноним – **ирони**, или аланите появили се в Централен Кавказ към II – III в. П. Голийски посочва че в арменските източници, името *Еран* се пише с аспирално „х” което показва че трябва да се чете **Херан**. А в областта *Еретия*, на границата между Грузия и Кавказка Албания (Алуанк) също в арменските източници се споменава народа „**херан**”. (ПГ-БКА, стр. 326) Според В. Абаев, областта Еретия, в груз. *Hereti*, носи названието си от етнонима **ирони, ири**, източни алани, съвр.носители на *иронския* диалект са техни наследници, защото чеченците, аварците и андийците и днес наричат иронските си съседи *hiri* – „хири”, т.е. **ири** и **хири** са синоними. (ВА-С-1, стр. 546) Така че напълно реално **Херан/Еран**, вероятно е отразявало етнонима *ири/ирони* – алани, което показва че *хайландурите/олхонторите (олхонтор-болгар)*, всъщност са алани-ирони! Според П. Добрев, именно този **Еран**, живял в средата V в. е **Ирник** от „Именника” което е твърде интересно но и трудно доказуемо, поради липсата на други податки.

3. **Гостун (Органа).** Трети подред в „Именника”. Но Гостун не е име, а озн. вуйчо (вж. древнобълг. календар). Според изворите, името на въпр. заместник е *Органа*. При чувашите е известно *Органтей, Орки, Оркум*. (ЧАЯ) Патриарх Никифор

¹² нострат. паралел с иран. *toxm / toym* – семе, род, потомство, осет. *tug / tog* – кръв (аналог на общоир. *toxm*). (ВА-С-3, стр. 310) В др.келт. **tuknā* – зародиш, литов. *tūkās* – матка, др. гр. *tokos* – раждане, ср.вис.нем. *diehter, tiehter* – внук, потомък, пр.келт. **tegoslowgo*, ст.ирл. *teglach*, кимвър. *teylu*, корнуел. *teilu* – семейство, в хет. *tuhkanti* – дете.

предава името под формата **Аргана** (Ἀργανός). **Оўруиос** е сарматско име от Пантикапей и Танаис, (Латышев), това име до сега не е обяснено, но може да се обясни със др.иран. **ugra* – силен. (ЯХ-ИС) Известно е иран. име *Arkun*, *Ūrkan*, и сармат. име от Танаис *Ἰργανος* (Ирган) и *Οὐρῦβαζος* (Ургбаз), което Ф. Юсти свързва със санскр. *ūrḡ* – силен. (FJ-IN, стр. 26, 142) В санскрит *ugrāna*, *ugrānā*, *ugrā*, авест. *ugra*, ст.перс. *ugraka*, пр.индоиран. *hugra* – силен, най-силен, чрезмерно силен, пракрит *ogrnā*, бенгал. *ugra*, маратхи *ugira*, *ugrata* – здрав, силен. Аналогично в дигор. *urgъи* – силен, груб, *urgъujau* – разсипан, разпилян. (ДРС) Като втора възм. може да се мисли и за алтайски пр., предвид възм. Органа да е представител на аварския каган. В монг. *ørgeŋ*, бурят. *urgēn* – широк > мандж. *urgēn* – широк, евенк. *urgē*, евен. *urgø* – голям, тежък. (ССТМЯ-2, стр. 283) Трябва да отбележим и пълната несъстоятелност на твърдението на Л. Гумильов¹³, че българският Органа всъщност е тюркският владетел **Кюлюг Сибир хан** (или в кит. изт.: Мохеду кехан, *toheduo kehan*) 莫賀咄可汗, управлявал Западно-тюркския каганат между 630 и 631 г., а Кубрат е поставен от него като владетел на васалните българи и е негов родственик. В епохата Тан, това име се е произнасяло като *mākgā(h)liūk* / *mākgāluk* – славен, от тюрк. *maγ* – слава. Откъдето *maγlūg* – славен, т.е. „славният каган”. (ДТС, стр. 335) Кюлюг-Сибир хан е от племенната група «дулу», но е свален и убит чрез заговор, от противниците си «нушиби»¹⁴. Името му се тълкува още като *Vağatur Sepi Kağan*, или Ураг¹⁵ Кюлюг Сибир хан, от тюрк. *ur* – поразявам *urγu* – оръжие, палка за нанасяне на удари, монг. *üre* – удрям, поразявам. (ДТС, стр. 614) Подобна интерпретация няма никакви исторически основания, неподкрепена от нито един извор.

4. **Кубрат**. Името на основателя на Стара и Голяма (Велика) България също показва ирански произход. В «Именника» е записан **Коуъртъ**, което според Бешевлиев, е ст.българска форма, неточно предаваща гръцкия запис **Κοῦβρατος** (> **Коувртъ** > **Коуртъ**). (ВБ-ИЕП) Всъщност правилното записване на името е **Хоуврат** / **Хуврат** (**Хубрат**), както е изписан монограма върху пръстена му открит в съкровището от Малая Перешчепина (**ХОВРАТУ** – на Ховрат / Хобрат), и както е предадено името му в “Ашхарацуиц” – **Хубраат** **ᠬᠤᠪᠷᠠᠭᠠᠲᠤ** (*Xowbraat*). Гръцкият запис от изворите **Κοῦβρατος** показва, че името се е произнасяло с начално “*kh-*“. Като тюркски аналози, Хаусиг, Моравчик и Алтхайм посочват несериозното *qurt* – червей / вълк, *batu* – господар, т.е. „господарят на червеите” (!) или „господар на вълците”. Г. Немет го извежда от глагола *qobran* – събирам, а А. фон Габен посочва че *qubrat* е повелителната му форма – „събери”, а Г. Фехер и Б. Симеонов посочват тюрк. *qurt* – вълк¹⁶. (БС-ПО, стр. 145-146) Иранската етимология на името е разгледана от В. Бешевлиев: К. Мюленхов свързва *Кубрат* с авест. *huroda* – хубав, красив, осет. *kurdiat* – надарен. Според В. Миллер произлиза от авест. *hvar* – слънце и осет. *uta* – легло. Фасмер го свързва с *haurvati* – пазя, или с авест. *hu-urvada* – приятел, а Ф. Юсти посочва смислово сходното *hva-urvada* – обичан, имащ приятели. В. Абаев предлага друго смислово

¹³ „Древние тюрки”, М. 1993 г., (Ономастическая таблица, стр. 465)

¹⁴ **нушиби** (Nushibi) 弩失畢: в еп. Вей-Тан възст. е „*nhō-siet-pjit*”. Предава тюрк. *ony-šadapit*, като *ony* значи десен, в случая западен (при поглед на юг, която е посоката напред) а *šadapit* е висша административна титла при древните тюрки, титла със собствен алтайски произход, в др.тюрк / др.монг. **šat-* / *šit-*, *saty* – водач, издигнат, лидер, помощник, в монг. *šidar* > *šadar* – съветник, помощник. В монг. *šijd*, *šijdver* – решение, *šijdeh* – решавам, в др.тюрк. *šat* – смел, решителен, евенк. *siti*, орок. *site*, евен. *hiten* – смел, решителен, умен, или от др. корен, в монг. *šat*, др.тюрк. *šatu* – стълба, степен, етап, респ. ранг, степен в обществото. В чув. *šit*, *šitēn*, *šāt*, *šātar* – растеж, достигане, издигане. (РМРС, стр. 891, 890), (МФ-ЭСЧЯ-2, стр.123-124, 451), (ДТС, стр. 367, 519, 521), (ССТМЯ-2, стр. 99) Или значението е: владение на десния (западния) шад, или шадпат. Титлата шад се е носела първоначално от принцовете, синовете и братята на тюркския владетел ябгу, които са командвали съотв. двете крила на армията. (бел.ав.: в това отн. трябва да посочим и неслав. българ. име **Шидер**, вероятно озн. издигнат, смел, решителен, водач ?)

¹⁵ Гумильов го обяснява неправилно като ураган, бурен.

¹⁶ *qurt* е иранска заемка, от ср.- и свър.перс. *gurg*, *gorg*, тадж., шугнан. *gurg*, особено гилиан. *gurd* – вълк.

тълкуване, от осет. *xor* – слънце и *was* – дума, слово, т.е. „предвестник на слънцето”. (МФ-ЭСРЯ-4, стр. 262) Но смятам, че може да се изведе, далеч по-успешно от общоиран. **xub* – добро дело, аналогично на келт. (ст.ирл.) *cob* – щаслив, успешен. В др.иран. *xi-arah*, авест. *xvarah*, пехлеви *xvar*, согд. *xīr*, кушанобактр. *xobo*, съвр.перс. *xub* – добро дело, ($x = kh$). (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3, стр. 416) За втората част, в ст.българ. **реть**¹⁷ – стремеж, усърдие, желание (Супр. сб.), в съвр.българ. **ратувам** – желая, стремя се, в осет. ирон. *ratu kænyŋ*, дигор. *ratu kænun* – извършвам, *rattæg* – творец, също *raddyn / raddun* – давам. (ВА-С-2, стр. 339-340) Във вах. *rand / rat* – давам, авест. **rata* - / др.инд. **radha* – дар. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 293) В пехлеви *rad* – господар, *rād* – благороден, щедър, *rādin* – изобилие, което в семант. връзка с осет. ф-ми. (DMc-CPD, стр. 70) Или името означава “творящ добро”, “даващ добро”, “щедър”, “благороден”, „добър господар”.¹⁸ При чувашите се среща като *Кунрат*. (ЧАЯ) Известно е перс. име *Хубриадан* (**Хубриаданъс**) – VI в., носено от перс. пълководец (Т. Симоката История, кн.2), както и перс. имена *Xūb*, *Xūr*, *Xūbend*. (FJ-IN, стр. 176) Ср. посл. с българ. име *Хубен!* При осетинците – *Хъуне*, *Хъунне*, *Хъубады*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 100-101) Последното име *Хъубады* показва пряка аналогия с една друга форма на предаване на името на Кубрат в “Ашхарацуиц” – **Худбад** ^{ᠬᠤᠳᠪᠠᠳ} (*Xowdbadaĵ*), и вероятно това не е случайно.

5. **Безмер**. Хаусиг го обяснява *bäšim* - пети, *är* – мъж, т.е. „петия владетел”, а Б. Симеонов с *bezm* - гуляй, *är* – мъж, т.е. “гуляйджия, гастроном” които са повече от съмнителни, куриозни и несериозни. (БС-ПО, стр. 144) Историчните обвързват **Безмер**, като славянизирани вариант на известния от византийските данни най-голям кубратов син *Батбаян* или *Баян*, а Зигиберг го нарича *Батай*. Въпреки че това е много спорно, защото името **Безмер** не е славянско, а иранско. Среща се при чувашите като *Пёсмер*. (ЧАЯ) При осетинците – *Бузо*, *Бузар*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 91) В. Бешевлиев доказва, че името е от ирански произход и означава “скъп на Митра” или “възхваляващ Митра” с помощта на осет. ез. В осет. ирон. *boz* – скъп, обичан, благороден, *buz*, *buzn* – благодарност, признателност, дигор. *boznæ* – благодарност, *bozdijnadæ* – благодарност, признателност, аланската форма *būznug*, санскрит *bhunĵ*, пр.иран. *bauzna*, авест. *baošnah*, пехлеви *bōzish*, согд. *βuzn* – благодарност, признателност, в сарматски **βāša* – прекрасен. (ВА-С-1, стр.275), (DMc-CPD, стр. 19) Името **Бузан** (владетелят на панонските българи) е от същия корен и е идентично с кушано-бактр. име **Бозано** (*Bōzano*). Наставката **-мер**, според В. Бешевлиев отразява иран. *Михр*, името на бог Митра, която е преминала в *-мир*. (ВБ-ИЕП) Така че изх. иран. ф-ма е **Бузмихр** (*Bōzmīhr*). Като втора възм. може да посочим вероятната изходна форма **Бурзмихр** (*Burzmihr*) – “възхваляваният, издигнатият Митра” от авест. *barəg*, парт. и пехлеви *burz* – възхвала. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 112-113) Името е познато и в Кавказ, *Бузмир*¹⁹ се е наричал един от висшите грузински аристократи “питиахши”, живял в I – II в. (ОИГ-1, стр. 205) Под формите *Vasmīr* и *Burzmihr* е широко разпространено в Сасанидски Иран. (FJ-IN, стр. 65, 74) Напълно неясно е **Батбаян/Батай** и **Безмер** една и съща историческа фигура ли са, или не, тъй като **Безмер** фигурира само в “Именника”, а **Бат(Баян)/Батай** – във визант. и франкски източник, но **Бат** се е срещало и като сасанидско име, *Vat*, Βάτις. (FJ-IN, стр. 65-66) При българите имаме *Батил*, *Батин*, *Батих*, *Бато*, *Батей*, *Баткул*, *Батан*, *Батой*, *Батош*, *Батуш* – лични имена от XIV - XX в., *Бата*, *Батина*, *Батуна* – женски имена. *Батов(и)* и сега съществува като фамилия. При осетинците се срещат фамил. им. *Батойтæ*, *Батотæ*, *Бататæ*, м. л. им.

¹⁷ от ст.българ. заето в ст.руски *реть*, руск. *ретивый*, *ретиться*, укр. *ретитися* – усърден, ревностен, стремящ се. Фасмер го обяснява със слав. *рать* – война. (МФ-ЭСРЯ-3, стр. 475)

¹⁸ по аналогичен начин се обяснява кушанското име **Хувишка**, от хотаносак. *xiv*, тох. *ive* – умел, сръчен, добър.

¹⁹ в с. Бори до Мцхета е открито богато погребение и сребърна чаша с арамейски надпис на т.нар. „армазко писмо” (арамейска азбука пигодена за грузинския език) гласящ: “Бузмир, благословен питиахш”. (ОИГ-1, стр.205)

Бат, Бата, Батæхъо, и ж. л.им. *Баттæ, Батъуса, Батаг (Bætæg)* е герой от Нартския епос, а при чувашите се срещат *Батак, Баттърша, Батти, Баттукки*. (ЙЗ-БИ, стр.19), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 37, 90, 102), (МЦ-СПИ), (ЧАЯ) Етимологията е свързана вероятно с иран. *pat / *bat – старши, почитан, вожд.

6. **Аспарух** – основател на Дунавска България. В Московския и Погодиновия препис на “Именника” името е предадено като **Исперихъ**, респ. **Есперерихъ**, а в Уваровия препис то е **Есперихъ**. Името **Аспар** което е аланско и съвр.осетинско е фиксирано и в турските данъчни регистри в първите векове от турското робство *Аспар, Аспарул*, ж.р. *Аспарина, Аспаринка, Аспаруна*. (ЙЗ-БИ,стр.13) Среща се при чувашите под формата *Ишпар, Аспар, Йашпар, Еспер*. (ЧАЯ) Името **Испор** се среща в надпис от манастирския комплекс при гр.Ветово, Русенско, датиран към XIII - XVI в., и от манастира в Равна (X в.). Името е изцяло от ирански, сарматски произход. Изказани са разл. хипотези за значението му (**aspa+urga - мощен кон, aspa+rauka – бял кон, *aspa+bāga – конник** и др. Според В. Абаев, трябва да се разгледа като производно на името **Аспар**, от от ***(a)sparag** – настъпващ, завладяващ, успешен. В санскрит *sparh, spardh*, авест. *spærəd, spar, sparêga*, пехл. *spur*, съвр.перс. *spur, spurdan*, парт. *ıpaspar*, гилиян. *ispurdan, ispur*, исфахан. *espartan, separ*, пуш. *spārāl*, шугн. *sipÿrt*, вах. *ıspÿrd*, осет. *æfsærst / æfsard, spar* – желая, заповядвам, управлявам, настъпвам, санскрит *āspardh* – боря се, *āspar* – печеля, изгода, авест. *spārādā*, согд. *'sp'rdt*, хотаносак. *spaltti, spalāri* – усърдие. В тох.(б) *spārto, spertte* – успех. (DA-DT-b) В хетски *ispar, isparra* – настъпвам, завладявам. Старостин посочва индоевропейската протоформа ***(a)sparag-/*(a)sprāg-ph-** стремеж, бяг, настъпление, натиск. (ИЕЕ) В. Абаев посочва съвр. осет. фамилия *Æfsærægtæ*, произлизаща от името *Æfsæræg (Æфсæræг)* което е съвр. форма на аланското *Asparak*, идентично с българското *Аспарух, Исперих, Испор*, и осет. фам. име *Æfsærægontæ*, производно на личното име *Æfsærægon*, съвр. форма на аланското *Asparagan*. Във II в. в Грузия (Иверия) живее и управлява питиахът (княз) *Аспарукх*, за който се знае че е от ирански (вероятно партски или алански) произход, (*Aspacures* у Амиан Марцелин). Един от най-видните владетели на Боспорското царство, също носи името *Аспург* (Ασπουργος), управлявал (8 г.пр.н.е.-38 г.). М. Цагараев посочва аланските имена *Аспарук* (Ασπαρουκς), *Аспарук* (Ασπαρουκς) и *Аспурак* (*Aspurakes*) които са вероятно различни записи на едно и също име. *Аспурак* (*Aspūrak*) е арменски католикос в 387 – 390 г. В надпис от Накш-и Рустам (260-262 г.) на шахиншах Шапур I, се съобщава: в гръцки запис *Аспорик, Аспориган* (Ασπωρικ Ασπωριγαν), в ср.перс. запис *Асп[урик], Асп[урик]ан* ('sp[wrk] 'sp[wrk]'n), в партски запис *Аспурик, Аспурикан* ('spwrk 'spwrkn) с родово-фамилно окончание *-ган*. При персите се е срещала форма на името с начално “и” аналог. на бълг. **Испор**: *Испахр (Ispahr), Испихр (Ispihr)*. В бълг. вариант се използва язигския имеобразователен суфикс *-ih*, аналог на сарматския *-ag/æg*. (BA-C-1, стр. 483), (ЯХ-СЕ), (FJ-IN, стр. 46-47)

7. **Тервел**. При осетинците се среща името *Тебро* (ж. име), *Тебло, Тъарой, Търам*, при чувашите *Търваш, Търал*. При българите – *Теример, Теряй, Терьо*, имена от X – XVI в. (ЗГ-ОФЛИ, стр.104, 98-99), (ЧАЯ), (ЙЗ-БИ, стр. 310) В «Книга на братството» на манастира «Св. Петър» е споменато и името **Требел** (*Trebel*), носено по всяка вероятност от българин. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 29-33) Юсти посочва перс. име *Tarba* (перс. християнски мъченик). Асемани го предава като *Tarbula*, (Ταρβούλλα), което е много близко до гръцката транскрипция на бълг. име Тервел (Τερβέλ). (FJ-IN, стр. 322) Произходът на името не е ясен. а). **Тервел – знаещ законите, правдив**. Според Б. Симеонов името означана “правдив”, справедлив”, от тюрк. *törü* – закон, правила и *bäl* – знаещ, т.е. *törübäl* – знаещ законите. (БС-ПО, стр. 160) Аналогично в чув. *tör, tür, türë*, ТМ, евенк., улч., нан., орок., мандж. *doro(n)* – истина, правда, закон,

чув. *türe* – съдия и *vala, volo, vulo* – чета.²⁰ **б). Тервел – опора.** Според друго мнение Н. Баскаков то е производно но чув. *těrev* – опора + *le* – суфикс обр. от глаголна основа собствено име. (ЛЛ,М-БИП, стр. 137) **в). Тервел – знак божи.** Н. Ашмарин, го извежда от чув. *turā (tur)* бог, божество, божи, божествен *běl, pěl* – знак, т.е. **Тер-вел, Тер-бел** – божи знак. (НА-БЧ) **г). Тервел – траен, здрав, силен, преодоляващ.** Но предвид присъствието на името в Сасанидски Иран, трябва да се мисли и за индоиран. производ. В санскрит *turai* – силен, *trayate*, др.иран. **tarvaya* – здрав, устойчив. В санскрит *tir(v), tirvi, turvañe*, пр.индоиран. *trH-u*, авест. *tauruaiāmā, taurui*, перс., хотаносак. *trw* – преодолявам, авест. *tārutār* – победител, пуш. *turyaalay* – храбър, силен. В угрофин. ез., в мар. *tyre*, фин., ест. *terve*, вепс. *t'erveh* – силен, е индоевропейска, иранска заемка. Не може да се приеме обяснението на П. Добрев “**Тервел – благовъзпитан**”, тъй като се касае за късна арабска заемка в персийски.²¹

8. Кормесий (Κορμῆσιος). Името на този владетел е пропуснато в „Именника”, но присъства в надписите около Мадарския конник – „Крумесиус архонта”. Също е съобщен от хронистите Теофан и Алберих. Ако приемем че **Кормесий** и **Кормисош** са две форми на едно и също име, то най-вероятно е звучало като **Кормуз** / **Кормиз**. При чувашите се среща аналогичното име *Курмиш, Кормишка, Курмушка, Курманай, Курмантай, Курмантей*. (ЧАЯ), (МП-ПЧ, стр. 24) При осетинците – *Хрома, Хурум, Хъарма, Хъараман, Хъурман, Хъургъох*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 100-101) Съгласно Менгес и Бешевлиев, това е форма на ср.перс. *Хормуз*, *Хормиз* (*Hormizd*), *Хормиз* (*Hormiz*), *Хормузан* (*Hormuzan*) аналог на др.перс. Ахурамазда, което се среща в уйгурски (манихейска заемка) като *Qormuzda, Qormizda*. (ВБ-ИЕП), (FJ-IN, стр. 130-131) Съгласно “Авестата” името Ахура-мазда означава “мъдър бог”. В авест. *axura* означава бог²², в пр.индоиран. *mazgha*, авест. *mazga*, хотаносак. *māstai*, согд. *m`z (māz)*, пехл. *mazd*, осет. *magъz / magъez*, ягн. *maъz*, бел. *maj`g*, пуш. *m`zāā*, язгул. *mul`z* – ум, мъдрост.²³

9. Севар. Управлява след Кормесий, нищо друго не е известно за него, освен че е последен представител на Дуло. Името обикновено се свързва с уйг. *sivār, sibār* – мил, приятел, любовник, тур. *sevar* – приятел, в др.тюрк. *sevār* – любящ, любим. (ДТС, стр.497) X. Хаусиг го свързва с уйг. *čebār, šebār* – красив. (БС-ПО, стр. 162) В чувашките имена „–север / –сёвер”, е често срещано окончание, и се свързва с перс. *zivre* – украшение, скъпоценност, респ. красив. (ЧАЯ) Ашмарин го свързва с етнонима **севери / савири**. В индоиран. ез., в кюрд. *suwar*, перс. *sāvar, siwār, suwār*, пуш. *sparlanaey*, шугн. *sawor*, гилиян. *sēvar*, язгул. *sēwer*, руш. и хуф. *sawōr*, сарик. *sūvur*, бел. *zawār*, кашмир. *suwār*, хинди-урду, непал. *sawār, suwār*, маратхи *svari, svarmi*, бенгал. *sōyāra* – конник, ездач. Може да се изведе също от осет. ирон. *sæværyn*, дигор.

²⁰ Последното няма убедителна тюркска етимология, но откриваме първоизточника – в тох.(б) *yel* – усещам, изследвам, кимвърски *gweled* – виждам, но също и за *tör* в тохарски *tār* – реч, защита пред съда, *tārkauca* – опрощение, в пушунски *tóreу* – буква, писмо, в осетински *tærxon* – обсъждам, *tærxni-læg* – съдия, от *læg* – човек. В. Абаев посочва че липсва сходен ирански корен, а най-близко е санскр. *tark* – съдия, др.инд. *tārkana* – мисля, обсъждам, предполагам (вж. таркан). (DA-DT-b), (BA-СЕИ, стр. 19), (ССТМЯ-1, стр. 216) Така че виждаме вероятните тохарски корени на алтайските понятия.

²¹ П. Добрев посочва “памирското” *terbiel* – възпитан, в тадж. *tarbija*, перс., пуш. *tarbiyat* – възпитание, перс. *tarfeeh, tarfieh* – благосъстоятелен, уйг., азерб. *tērbiye*, узб., кирг., кракалп. *tarbiya* – възпитание, тюркм. *terbieli*, татар. *tērbijale* – възпипан, татар., ног., башк. *tērbija* – възпитание, чув. *tirpejle* – чист, опрятен, с добър вид, *tirpej* – порядък, благоустройство. Но всички те са късни арабски заемки, чрез арабо-персийски и са се разпространили по пътя на исляма, така че тази интерпретация отпада. (ВЕ-ЭСЧЯ, стр. 253)

²² В авест. *axura* означава бог, в санскрит *asura* има значение на зъл демон, лошо божество. Предполага се че първоначалното значение на думата *ahuras/asuras* – е било защитници на истината, от *asha* – истина. Като индоевропейски аналог на думата се посочва скандинавското *aeser* – бог.

²³ Вж. бълг. **мастит** – мъдър, вещ. В БЕР, и по Фасмер, думата е ст.бълг. с аналози в словен. и рус. и се свързва с мазен, тлъст, откъдето > уважаван, почитан, което твърде съмнително като обяснение. (БЕР-3, стр. 681), (МФ-ЭСРЯ-2, стр. 579) На практика имаме прабълг. по произход, изт. иранска дума, вполс. славянизирана, със зн. мъдър, умен.

isæværun – налагам, заповядвам, наричам, постановявам. (ИРС), (ДРС) В тох. (а,б) *sāw* – велик, силен. (DA-DT-b) В санскрит *svēr*, *swaira*, перс. *sarv*, кашм. *śrūtsarun*, *swātantryatā* – свободен, ягн. *suroi*, тадж. *suhrati* – известен. (МА,ЕП-ЯТ, сл.) При чувашите се срещат имената *Саваяр*, *Савърле*, *Савир*, *Север*, *Северейтей*. (ЧАЯ) А при осетинците *Северу*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98) В Сасанидски Иран са известни имената *Šavarš*, *Šawērān*, *Šawīrān*. (FJ-IN, стр. 293)

10. Кормисош, пръв владетел от друг род *Вокил*. Томашек го обяснява като тюрк. *karmiš* – изпълнител, Вамберти посочва *qurmiš*, *qurmiš* – поставен, издигнат, Х. Хаусиг го обяснява като *qurum-iš* – другар по власт, съуправител. Б. Симеонов посочва общоалт. *quru/kuru* – уча, т.е. учител. (БС-ПО, стр. 163) Най-вероятно *Кормесий* и *Кормисош* са двама владетели, носили едно име. (вж. етм. на *Кормесий*)

11. Винех – следващ представител на рода *Вокил*. Според Б. Симеонов, името идвало от хуно-алтайското *bāni* – мозък, ум, в чув. *mine*, *minek*, а оригиналното произнасяне на името било *Бинек* – „умния”. (БС-ПО, стр. 164) Етимологията на името може да се обясни с осет. ирон. *ынаг*, дигор. *uinagæ*, *inagæ* (*ынаг* / *winagæ*), поради прехода *w-u* от алански в съвр. осетински) – зорък, със силен поглед. (ИРС), (ДРС) В парт., пехлеви *wēn* – виждам, *wēnāk* – виждащ, глаголят **wēn/win* – виждам е общоирански. В кюрд. *bin*, в кюрд. гурани, пуш., вахан., нурист. *wīn*, мундж., хуф., шугнан., орошан. *wīn*, ягноб. (от согд.) *wēn*, рушан. *wun*, авест. *vaen*, ст.перс. *vain* – виждам. (ВА-С-4, стр.118) От същият корен е вахан. *voyn*, сарикол. *viyn*, праиран. *ṽahan(a)* – блясък, светлина, лъч. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 381) В ягноб. *wenna* – око. (МА,ЕП-ЯТ, сл.) Вероятни наследница са имената **Винко**, **Венко** и производните им форми. При чувашите – *Ванис*, при осетинците *Уанкъа*, и в Сасанидски Иран - *Wanak*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (FJ-IN, стр. 347) Вероятната сарматска ф-ма е била *Венаг*, при българите – *Винех*. Много интересен паралел е усунското има **Венгуими** (*Wengguimi*) 翁歸靡, усунски “кунмо” с прозвището “дебелия владетел” споменат в “Хан-шу”, гл. 96Б: В еп. Хан, произношението на името е “*Āōngkwājǎj*”, което вероятно отразява изходното *Аонкуемай* / *Аонкуемаз*, в случая имаме производна форма **Уанкъамай** / **Уанкъамаз**, озн.: Мъдрият Уанк /Венаг).

12. Телец. Производни са бълг. имена *Тильо*, *Тилко*, *Тилчо*, *Тило*, *Тилин*, *Тилян*. (ЙЗ-БИ, стр. 311) Подобно име се среща при осетинците като *Тала*, *Тила*, *Тела*, и чувашите – *Телей*, *Телекей*, *Телен*, *Телерис* (ср. с *Телериг*, *Телец*, *Телеш* (вж. бълг. топоним *Телиш* до Плевен), *Телём*, *Тели*, *Теляв*, *Тиликкей*, *Тилек*, *Тилечер*, *Тилли*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98), (ЧАЯ) Юсти съоб. перс. име *Талиман* (*Talīmān*), мит. герой от епохата на Ферудин, др.иран. име *Тилусина* (*Tilusina*) от времето на асир. цар Саргон, и сармат. имена *Тил/о* (Τῦλλῆς) - Керч, *Тхилоган* (Θυλόγανος) – Танаис. (FJ-IN, стр. 321, 325, 332) Също от Боспорското царство е имевстно името *Telesinos*, *Teleseinos*. (ЦС-БАХИ-А, стр. 36) Етимологични решения: **а). алтайски произход, Телец – щасливец, победител**: в чув. *teley*, *teleylē* – щастие, щаслив, в ТМ, евенк. *talān*, *talāč*, монг., бурят. *talaang*, якут. *talān* – щастие, щаслив. (ССТМЯ-2, стр.157) Така смята и Б. Симеонов свързвайки го с алтайското (сойонско) *tile* – побеждавам. (БС-ПО, стр. 165) **б). индоирански произход, Телец - златен**: Глябва да се мисли и за това, предвид иранските аналози на имета. В санскрит *haltika*, ягн. *telayīti*, кюрд. *tila*, пуш. *tēly*, *tilā*, талиш. *tāla*, перс. *tillo*, *tilā*, тадж. и ягн. *fillō*, шугн. *tēle*, гилян. *tilo*, рушан., хуф. *tillo*, язгул. *tilu*, искаш. *tila*, вах. *tille*, сарик., йидга *tilla*, бенгал. *tila*, кашм. *tilā*, *tol* – злато, златна монета. В маратхи *tola* – мярка за злато и сребро, непал. *tilari* – златна огърлица, в хинди-урду *tilarī* – огърлие, от коприна и златни висулки. Етимологията на името може да се свърже със старата българска дума **телот** – злато, съхранена в народните песни като “наниз телотен” – златен наниз, златен гердан, показващи безспорен

източноирански произход²⁴. Явно от същия произход е и името **Телериг** на владетеля управлявал преди Кардам. Самото име **Телериг** означава владетелят *Теле* (*Тело / Тило*), тъй като окончанието **-риг**, означава владетел.

13. Сабин. Не е посочен в “Именника”, но Теофан посочва че “Сабин, е бил зет на Кормесий, някогашния им господар (на българите)” и управлява в 763-65 г. (между Телец и Умор). Производни са бълг. имена **Съби, Събан, Събен, Събел, Събин, Събо**. (ЙЗ-БИ, стр. 303) При осетинците се среща като *Сабан, Саба, Сабек, Сабе*, а при чувашите – *Саван, Саванкка, Савансин, Савантай, Савантей, Савантер, Сивантей, Сивеней*, поради липсата на звук “б” в езика им. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97), (ЧАЯ) Сред сармато-аланските имена от Боспорското царство се среща формата *Savion*. (ЦС-БАХИ-А, стр. 34) В. Бешевлиев смята че името на “великия жупан” **Сивин**, известно единствено от надпис на гръцки²⁵ е можело да се произнася и като **Сибин**. (ВБ-ПЕП, стр. 160-161) Съществуват няколко версии за етимология на името: **а). тюркска**, свързана с тюрк. *sevin* – обичам, *sävin, säbin* – радвам се (б.а. тюрк. думи са възможни тохаризми от *sāw* – живот, жизнен). **б). романска**, издигната от румънски учени, свързвайки *Сивин* с латинското име *Сабин*²⁶. (ВБ-ИЕП, стр. 161) **в). иранска**. Може да предложим вероятна връзка с осет. *æfsæn, fsæn*, ягн. *spnīzd*, пуш. *ospēna*, сарик. *sipin*, искаш. *š`ripin, sheron*, шугн. *seren*, язгул. *spun*, йидга *rispin*, мундж. *yusrēn*, в ст.инд. текстове *sāb*, санскрит и авест. *spana*, хоремз. *ispani*, согд. *ʾspr (aspan)* – желязо, плуг, острие, перс. *sabz, sāv, sāwā* – меч, кюрд. *sowak*, гилиан. *seb*, тох.(б) *spin* – остър, тох.(б) *apsal*, пуш. *šabel* – острие (сабя), и в същото време има паралел между тох. *yere* – нож, острие и пуш. *yēwē* – плуг, виждаме смислова връзка между тох. и източноиран. понятия, оръжие-острие-желязо. Абаев посочва вероятният преход *spana-safna*. (ВА-С-1, стр. 481) Интересен паралел е и чувашкото *şava* и осетинското *cabag / cabagæ* – коса, уред за косене. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 79-80) Така че името Сабин вероятно отразява това значение: желязо-острие-меч, респ. **сабя** (прабълг. по произход дума).

14. Паган – управлявал (764-765 г.) след Сабин, неспоменат в “Именника”. Никифор съобщава за него, че след като бил свален от боилите избягал във Варна, където бил убит от слугите си “Друг едни вожд техен, когото наричали *Кампаган* (кан **Паган**), избягал във Варна, както се види, за да се спаси бил убит от собствените си слуги”. Б. Симеонов търси връзка с др.тюрк. *bağa* – господин, което е согдийска заемка. (БС-ПО, стр. 168) Не е удачно да се свързва и с **поганъ** – езически, езичник, нечист. В Македония е било разпространено женското име **Пагана**. (АС-БЦС-1, стр. 181) При осетинците и балкарците се среща името *Пага, Паго*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97) Вероятното значение е във връзка с кавказкото адиг. *pağə*, абхаз. *a-pağə* – горд, произлизащи от грузин. *raxi* – смел, храбър. (АШ-ЭСАЯ-2, стр. 47, 7)

15. Умор – последен владетел в “Именика”, от рода *Вокил*, управлявал само 40 дни през 766 г. Съществува аналогично осет. м. име *Умар* и чув. м. име *Ўмер*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (ЧАЯ) Според Б. Симеонов името показва връзка с уйг. лично име *Ума*, или името на богинята-майка при тюрките *Умай*²⁷. Друга възможност според него е връзка с тюрк. *um* – надежда. *um+ar* – даващ надежда. (БС-ПО, стр. 166) Само че *um* – надежда, е от иран. пр., в пехлеви *umēd* – надежда, *umēdwār* – надяващ се, пуш. *umayd*,

²⁴ В БЕР е обяснена неадекватно като произв. от *тел* – метална нишка.

²⁵ надпис върху сребърна чаша: “„Господи, помози” „ + Сивин (или Сибин) велик жупан в България.” (ВБ-ПЕП, стр. 160)

²⁶ свързано с етноним – племето *сабини*, погълнато и асимилирано от римляните.

²⁷ Произлиза от пр.алт. **iuti* – раждане, др.тюрк. **umaj* – плацента, монг. **(h)umaj* – матка, утроба, ТМ **ому-/*уми-* яйце, потомство, кор. **im* – пъпка на растение, яп. **im* – раждане. (S-AE) Трябва да посочим че и при кушаните е позната богиня *Ума* (*Отто*) – съпругата на бог Шива (*Oesho*), изобразявана върху монетите на владетеля *Хувишка*. *Ума* се явява синонимно название на богинята-майка *Нана*. Възм. е наличие на древна алтайска заемка в езика на кушаните, потомци на централноаз. тохари “арси” : вж. нумизм. сайт: http://prabhu.50g.com/kushana/kus_deities.html/

тадж. и ягноб. *ūmēd* – надежда. (МА,ЕП-ЯТ, сл.) Това се потвърждава от иранските им. *Umīd (Umēd), Umīdwar, Ūmkar*. (FJ-IN, стр. 333) Името *Умор/Умар* показва прилика с осет. *umar* - жизнен, перс. *umūr* – красив.

16. Токт – за този владетел управлявал между 765-766 г., Никифор съобщава: „В 766 г. българите свалили от власт, както съобщава пак същият извор, владетеля Умар (Умор), поставен от Савин (Сабин), който избягал в Цариград, и провъзгласили на негово място „**Токт**, мъж българин, брат на Баян²⁸”. (ВБ-ПЕП, стр. 155) Привържениците на Тюркската теория, произволно променят името на **Токту**, предвид аналогичното татарско име. Името *Токту* (Tóktos) Куник, Фиркович сравняват с татарското име *Тохтамыш*. Този хан по монети се среща като *Тохта, Мир Тохта, Тохтогу, Тохту-Бег*, у русите *Тогта, Тохта*. И други татарски владетели носят имената Токта, Токтаи. (КИ-ИБ, стр. 158) Свързва се с др.тюрк. *toγ* – ражда се, възниква, появява се, съществува, в монг. *toγtax* – да укрепна, да пребъда, в чув. *tǎxta* – да бъда, да дочакам, да просъществувам. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 204), (ДТС, стр. 570) Някои чувашки езически имена (*Тǎхти, Тǎхтус, Тохтаман*) се обясняват с пожелателно значение – да пребъде, да има дълъг живот. Бълг. аналози на името са **Тока**, **Токо**, **Тока** – бълг. имена от XVI в. (ЙЗ-БИ, стр. 315) Името *Токо* се споменава и в „Книга на бартството” на манастира „Св. Петър” в Залцбург. При осетинците се срещат имената, *Тока, Токо*, а при чувашите - *Токай, Токач, Токаш, Токей, Тука, Тукай, Туканар, Туканаиш, Туканей, Тукач, Тукаш, Тукта*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98), (ЧАЯ) Открива се и като аланското име Токоу (*Ток*), отбелязано в надпис от Боспор, а в надпис от Керч (II в.) - Τόκωνος (*Токон*). (ПГ-БКА, стр. 213) От същия произход е и прабълг. име **Тук** (ичрегу-боил при кан Крум)²⁹. Известни са перс. име *Tūkan*, мидийското име *Tukdamēi*, за които може да се посочи обяснението на Херодот, че произл. от перс. *tukta* (туктá) – съвършен. (FJ-IN, стр. 328) Сродно е и името на кушанския владетел Вима *Такту*. В осет. ирон. *тых*, дигор. *tuxæ* – сила, мощ, *toxun* – борба и аналогично в ст.бълг. **тъгъ** - сила, мощ, в авест., др.перс. *taxta* – могъщ, храбър, което не противоречи с казаното от Херодот, тъй като най-големия добродетел за древните иранци е била войнската сила, храбростта. Според В. Абаев осет. форми произлизат от общоиран. **tak* – бързо движение, устремавам се, *tagъd* – бърз, в ирон. *тыхun*, дигор. *toxun* – сражавам се, *tugъd* – война, борба, *tugъdon* – войн, виж и кимерийското име Тугдам, означаващо „силен войн” от **tugd* – войн и **ama* - силен. Според Абаев формите *toxun* и *tugъd* са производни на смислово близък др.индоевроп. корен **teuk/*tuk* – бия, удрям. (ВА-С-3, стр. 306, 307, 314) Така че Токт вероятно е означавало войн.

17. Телериг (Телерюг). Този владетел укрепва Българската д-ва и прекратява вътрешнополитическата криза, но също става жертва на преврат и избягва във Византия. Върху оловен печат на гръцки ез. се чете: „Телерюг, богохранимия патриций.” което показва че е приел християнството във Византия. Забележителна е формата на името **Телерюг** срещу **Телериг** употребена от византийския хронист Теофан, който съобщава за този български владетел. (ВБ-ПЕП, стр. 155-156) Името е интересно като производно на Телец, но със суфикса “-риг / -рюг”. Той отговаря на титлата **рига, ригъ (рѣѣа)** – Теофилакт Симоката споменава „рига” като титла на вожд: „... пленниците били подвластни на **Мусокой**, наречен **рига** на езика на варварите...” (ГИБИ-2, стр. 326). Думата „риги” – князе, се употребява и в по-късните векове, напр. в „Българската анонимна хроника” от началото на XV³⁰ в. (ВГ-НБ, стр. 147) Относно

²⁸ алтайско др.монг. и др.тюрк. име, озн. богат.

²⁹ Хамбарлийски надпис: „От Бероя до . . . Дултроини е пръв ичиргу боилът **Тук** за дясната страна, а стратезите Вардан и Яни (= Йоан) негови подчинени. (В. Бешевлиев)

³⁰ „След известно време се вдигна маджарския крал Сигизмунд в лето 6905 (1396 г.), събра цялото западно войнство, **риги, сиреч князе, властелини, панове...**”

титлата “риг / рикс” Lowmianski, Иванова, Литаврин, смятат че е заемка от готски, но Уитби смята че твърде примитивната военна организация на ранните славяни изключва такова заимстване. (ФС-И, бел. 65 под линия) Раннославянското заимстване изисква разпространение във всички, или повечето славянски езици, но такова липсва. Фасмер посочва думата *рига* – крал, владетел, като ст.руска, известна само в ст.рус. превод на Зосим (1420 г.) и формата *риксъ*, също само от ст.рус. превод на Йоан Малала, като заемки от латин. *rēx, rēgis*, посредством гръцкия (византийски) език. (МФ-ЭСРЯ-3, стр. 481) Пределно ясно е че имаме ст.българска дума “от езика на варварите” както е посочил Симоката. Като втора възможност може да мислим и за източноиран., респ. прабългарска произход (предвид името Мусокий което не е славянско) на титлата: в хот.сакс. *rūkyā, rūka*, прахот.сакс. **rauka / *raukya*³¹ – цар, ср. с българска *-рюг*, в осет. дигор. *ragъ, ragъæjmag* – най-добър, избран, преден, водещ. Предполагам че дигорската форма, чийто основен корен е *ragъ* е от същия произход, както хотаносакските форми. В осет. *ragъ* означава и ред, т.е. „пръв по ред”, *raz* – преден, пръв, *razæj* – напред и *razzog* – предводител. (ВА-С-2, стр. 351) В това отн. е интересно и името на савирската владетелка **Боарикс**, което има същата структура. Ото Менхен-Хелфен отбелязва окончанието *-рикс*, като аналог на германското *rix* – владетел, но откъде то ще се появи при савирите? (ОМХ-МГ) Най-вероятно името е било **Боа**. (АГ-ЭИСК, стр. 87) Което се обеснява от дигор. *beu* – роза. (ДРС)

18. Кардам – владетел наследил Телериг, управлявал е между 777 и 802 г. В. Бешевлиев вижда сходство между българското име *Кърдамос* и алано-грузинското *Kartham* (Καρτώμης). (ВБ-ИЕП) Леонтий Мровели съобщава за един от ериставите (висшите аристократи) на Картли, който бил от алански произход и се наричал *Картам*. Ф. Юсти посочва че са известни трима грузински аристократи с това име, единият е чичо на владетел на Егриси, другият близък родственик (зет или шурей) на цар Мирван, и третият е грузински владетел. А самото име е познато при персите, още в Ахеменидската епоха, *Kartham* (Καρτώμης) е перс живял по времето на Артаксеркс. В Сасанидската епоха се срещали сходните имена *Карданк* (*Kardank*), *Кардар* (*Kārdār*), *Кардариган* (*Kardarigan*), *Кардул* (*Kardul*). (FJ-IN, стр. 158, 156) Под формата *Ξάρταμος* (*Ксартамос*), името е открито като аланско, върху надпис от Олвия. Показва идентичност с алано-грузинското *Картам*. Хармата го извежда от авест. **χšathra* (*khšathra*) – власт, господар, кшатрий и **ama* – силен, мощен, т.е. *Ксартам* – силен господар. Може да посочим и алтернативно решение: В осет. *kardæid* – меч, ирон. *kærdin, karst*, дигор. *kærdun*, шугнан. *kirh*, йидга *keroh* – режа, нож, авест. *karta*, санскрит *kartana*, пехлеви *kārd*, съвр.перс. *kard, kurt*, таджик. *kord, kordča*, тох.(а) *kāreid* – нож, меч (от гл. **karth* – отрязвам). Гръко-римските автори използват термина *картазии* – меч на асите, от *карта* и *аси*. Ст. Младенов посочва албанската дума *korda* – меч, която в албано-немския речник на проф. Вайганд (Лайпциг, 1914 г.) е посочена като българска заемка, от ст.българска *корда, корьда* – меч³². Прабългарското име *Кардам* може да се изведе най-точно от аланските (осет.) **kard* – меч и **ama* – силен, мощен.

³¹ Хотаносакските форми са в основата на названието “сака-раука” или “царски саки” обитавали Седморечието до II в. пр.н.е. (Правилността на превода се подкрепя безспорно от китайският аналог “саи-ван” 塞王, в епохата Хан е звучало като “*sēk-whany*” и озн. букв. “царски саки”. Всякакви произволни тълкувания като “светли саки” или “бързи саки” трябва да бъдат изоставени, въпреки “академичната инерция”.

³² Също в унг. *kard* – меч, в ст.рус. *кордъ*, сърбохърв. *корда*, чеш., словаш., пол. *kord*, укр. *корд* – меч. Фасмер го свързва със средно-, съвр.перс. *kārd* от авест. *karəta* – нож, др.инд. *kartarī* – ловджийски нож. Начина на заемането е неясен, от „тюркски” (прабългарски, аварски) или унгарски. Също в ст.нем. се открива *korde, kurde, karde* – дълъг, сърповиден нож, вероятно, заимствано в руското *кортик*. (МФ-ЭСРЯ-2, стр. 324) Скок посочва *cōrda, dōrda* – сабя като народна дума записана от Вук Караджич в сръбска песен от XVII в. : “...*corda je vani, svađa je nastala...*” (шом сабята е въвн [от ножницата], свадата става). Думата *kōrda*, се използвала и в Дубровник. Скок посочва древният ирански произход на думата, но отрича това да е станало чрез българско посредничество, а на по-древен общославянски етап. (PS-ERHSJ-1, стр. 360)

Този индоирански корен произлиза от изходното **am* - захват, съотв. в индоарийски, санскрит *ama*, авест. *ama*, *ēta* – мъжка сила, човешка сила³³. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1, стр. 151-152) Несъмнено означава сечащ, поразяващ, със силен меч. Възможно е *Картам*, *Кардам* и *Ксартам*, да не са различни форми на едно име, а две смислово различни ирански и сармато-алански имена. При чувашите се среща формата *Картам*, а при осетинците - *Курдан*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95), (ЧАЯ) Може би бълг. имена *Кардан*, *Кордан*, *Кордо*, *Кордун*, *Кордин*, са точни негови аналози. (ЙЗ-БИ, стр. 169, 178) Аналогична на българското име форма *Кардам*, е била известна на “царските саки” които във II – I в. пр.н.е., под натиска на юечжите (ручжи-арси или тохари), завладяват Северозападна Индия (съвр. обл. Гуджарат и Раджастан) и установяват своя династия, наречена по името на основателя *Кардама*, *Кардамаки*. (ЦС-БАХИ-А, стр. 35)

19. Крум – велик български владетел наследил Кардам, *Грум-бат*, владетел на хионитите (хоногурите) в Согдиана, *Крум* е име останало и от Алцековите българи. (ВД-БИ), (ЦС-БАХИ-А, стр. 36) Етиен де ла Весиер (Étienne de la Vaissière) предполага че името се е изговаряло *Гурам-бат*, тъй като Николас Симс-Уйлямс открива в ефталитските документи от княжеството Роб (северно от Хиндукуш) написани на кушано-бактр. ез., името *Гурамбад* (*Gurambad*) (Sims-Williams, 1997, 13 док. 4). Ф. Юсти посочва формите *Goram*, *Guaram*, *Guram*, *Grumbates*. (FJ-IN, стр. 118-119) При осетниците се среща име на род *Куырмиатæ*, *Къуырмиатæ* – *Курмаеви* (*Крумови*), също мъжкото име *Карум*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 52, 54, 95) А при чувашите *Крум*, *Курум*. (ЧАЯ) При нуристанците върховната богиня се нарича *Крумуй*. Според Б. Симеонов името означава каменен, от тюркското *korum* – скала (вж. планината *Каракорум* – черните скали)³⁴, или е свързано с тюркското *quru* – охрана, стража (бълг. турцизъм *курджия* – пазач). (БС-ПО, стр. 172-173) Мога да посоча три алтернативни мнения: **а). Крум – стопанин, богат, голям.** Възможна връзка със санскрит *grāma* – войскови отряд, селище, съотв. вожд, предводител, авест. *grāma* – стопанин, господар, пр.индоиран. *grāma*, согд. *gr'm'k*, парт. *gr'mg*, ср.перс. *grāmag*, пехлеви *grāmīg* – ценен, почитан, согд. манихейски *γr'myū* (*grāmī*) – богатство, владение, белуджи *grām*, кховар. *γrām* – голям, тежък, като тохарското *krāmar*, *kramartstse* – тежест, тежък. (L-IAIL), (DA-DT-b) В нуристан. ез. *krum* – покрив. Предполага се че индоиран. корен *grām* означава надува се, расте, набъбва. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3, стр. 290-291) Възможно значение почитан, голям, господар. В защита на този версия може да посочим че в преданията на местното балкарско население се е съхранило названието на средновековната крепост съществувало до Кисловодск - **Хрум-къала** (Хрум-крепост). Вж. санскр. *grāma* – войскови отряд, селище! **б). Крум – гневен, страшен.** Изходно индоиран. *gram*, авест. *grama*, перс. *γarm*, *γaram*, согд. *γ'rm* – ненавист, гняв. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3, стр. 284-285) Интересно е името *Грум-бат*, което показва че изходният ирански корен е бил *grām* / *gram*. **в). Крум – силен гръм.** Във вахан. *γrim(b)*, *γrom(b)*, пуш. *γrumb*, *γu'umb*, белуджи *grānd*, ср.перс. *qurumba* – силен гръм. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 183) Или *Грум* (*Гурам*)-*бат* – гръм, светкавица, заплашваща етимология.

20. Омуртаг – велик владетел наследил Крум. Името му се среща в следните варианти: *Мортагон*, *Муртагон*, *Омортау*, *Омуртау*, *Омуртау*, *Ομβριταυος*, *Μορτάυων* – вариант на прабългарското владетелско име *Омуртаг*. Окончанието *-ων* е окончание за родителен падеж в средногръцкия език. Така че най-вероятно основната форма е *Муртаг*. (ИД-ЗСБХ, стр. 133) В. Стоянов посочва бълг. име *Мурто*, съхранено

³³ вж. и названието “амазонка” което от иран. ез. може да се изтълкува като “силна жена”от обцоиран. **zan* – жена, **ama-zan* т.е. *амазонки* – силни жени, жени-войни, получило съвсем др. тълк. през гръцки като „безгръди”.

³⁴ в уйг., шор., ойрат., киргиз. *qorum*, тув. *xorum*, хакас. *xorim* – скала, монг. *kūri*, халха-монг. *xūr* – канара, камък, ТМ ез. *xure(n)*, *ure* – планина, ср.кор. *kōrānyū*, япон. *kūro* – насип, урало-алтайски паралел в ест. *kuruk*, саам. *kārrā*, мар. *kuruk*, коми *kōr* – хълм, височина).

в османските регистри от XVI в. (BC-КПАБ, стр. 267) Това е явна умалителна форма от **Муртаг**. От документи от XIV-XVII в.³⁵: **Мурта Прекоchel** (Прилепско, 1353 г.), **Димитри Муртак** (Махала Калчар, Прилеп, 1467–1468 г.), **Стоян Муртан** (с.Борово, Валовишко, точното му местоположение не може да се установи, XV век), **Мурта, син на Михо** (с.Шигрито, днес Сингерти(я), южно от Гоце Делчев, XV век), **вдовица Ангелина** [жена] **на Мурта** (Серес, XV век), **Мурте Дано** (с.Никовци, нахия Серишлик, XVI век), **Манче Мурте** (с.Граматики, днес Люляково, Айтоско, 1613 г.). При осетинците се среща името **Муртаз**, а при чувашите **Омартак**, **Омуртак**. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96), (ЧАЯ) Идентично е иран. (сарматско) име **Мурдаг** (Μοῦρδαγος) съхранено в надпис от черноморския град Олбия. (FJ-IN, стр. 218) В. Бешевлиев също посочва това име като аналог. Милор обяснява Омуртаг / Мурдаг от осет. *murdag, murtad, murtakk* – езичник, идолопоклонник, нечестив. (ВБ-ИЕП), (ИРС), (ДРС) В пехлеви и съвр.перс. *turdār* – пропаднал човек, което е навлязло в бълг. като турска заемка (от персийски) - *мундар*, мръсен, долен човек. Очевидно е че подобни етимологии са недопустими за име на човек, камо ли за владетел. Връзката която правят тюрколозите с тюркското *yumurta* – яйце е напълно изкуствена, без логически смисъл, вложен във всяко име. Б. Симеонов посочва чагат. *omurtka* – стълб, гръб. (БС-ПО, стр.175) И тук трябва да се посочи още, в санскрит *mirdhān*, пр.индоиран. *mrhdhan*, перс. *mutūh*, кашмир. *mudār, mōdarun*, непал. *mūrdhā* – планински връх, било. В угрофин. ез., в ест. *murd, murdus*, саам. *moarast, moarašt*, фин. *marasto*, мордв. *mar*, хант. *mora*, селкуп. *margэ, marge* – планина. (UE) В тох.(б) *murtaşse* – висок, величествен, отнася се за планински връх, и вероятно е индоиран. заемка³⁶. (DA-DT-b) В чагат. имаме тохарска или индоиран. заемка (стълб-висок). Трябва да отбележим че в Източен Тяншан, на изток от Турфан и Урумчи и до днес съществува връх **Омуртаг**.

21. Маламир. Като производно може да посочим редките, все още срещащи се бълг. имена **Малам** (ж.р. **Малмака**), **Мальо**, **Малкоч**, и изчезналите **Малюк**, **Малюш**, **Малкан**, **Малкота**, **Малкуш**, **Малкьо**, **Малом**, **Маломан**, **Малта**, **Малте**, **Малто**, **Малуда**, **Малчой**. (ЙЗ-БИ, стр. 209-210) Б. Симеонов го свързва със семит. *malik* – владетел, разпространени при древните тюрки, посредством согд. *mlk* (вж. и ефталит. ф-ми известни от нумизматиката “малк, малки” – цар, в иврит *maleh, malko* - цар). Според него *мали-мир* означава „власт на господаря”. (БС-ПО, стр. 177) Ф. Юсти посочва иран. (перс.) им. *Małxi, Małxas, Małūnd*. (FJ-IN, стр. 188-189) При осетинците се срещат **Малак**, **Малы**, **Мали**, **Малсæг**, **Мæллæг**, **Мæлтиз**, **Мæлкъæги**, **Малыкъо**, **Мулук**, фам. им. **Малкайтæ**, **Малкойтæ** (Малкаеви, Малкоеви). (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96) При чувашите – **Малай**, **Малей**, **Малентей**, **Малетей**. (ЧАЯ) Откриваме ирански корени. В осет. ирон. *milængom, mælæty*, дигор. *melængon*, пуц. *maluk*, перс. *maleh*, гилян. *mêlih* – красив, или кюрд. *melûm*, гилян. *malum* – открит, правдив. (VS-ETD) В пуц. *mal, teelma, talgerey* – приятел, пракрит *małya*, кашмир. *masāl* – възхвала. (DDSA) **Малам-михр** е означавало „красив, или правдив като Митра”, или „приятел, възхваляващ Митра”.

22. Персиан – владетел наследил Маламир, също името **Персиан II** носи престолонаследника на цар Иван Владислав. В 1978 г. е открит в Михаловце (Словакия) надгробен надпис гласящ: „Тук лежи княз Персиан, (роден) в годината 6505 (996/997), (починал) в годината (1060/1061)”, което показва че българският принц е завършил живота си като емигрант в Унгарското кралство. Във византийските източници се среща и формата на изписване **Прусиан**. (ЦС-БАХИ-А, стр. 34) Етимологични паралели: **а). Персиан – персиец**. Според В. Бешевлиев етимологията на името името **Персиан** (Περσιανος, Περσιαν), се обяснява от Иван Дуйчев който го

³⁵ доц. П. Голийски, л. съоб. (вж. също интернет-форума БГ-Наука (История на България)

³⁶ или собств. развитие, вж. ирл. *murrtha* – богат, *muire, muiredach* – благородник, знатен. (EDGL) Индоевроп. основа е била издигнат, висок.

свързва с народностното име на *persite*, като приведа за доказателство славянските форми **ПЕРЪСЪНИНЪ**, **ПЕРЪСИНИНЪ**, **ПЕРСИНИНЪ**, **ПЕРСЪНИНЪ** – персиец, (ВБ-ИЕП) Като аланско име е засвидетелствано и в Боспорското царство – **Персиан** (Персиан). (КС-СНПб-М-1-2005, стр. 28) Ф. Юсти посочва перс. им. *Paršāyita*, *Parsidan*, *Pārsā*, *Parsayanpet*, *Parsondis*. (FJ-IN, стр. 243-244) При осетинците се срещат сходните имена *Парса*, *Парсандан*, *Парсаг*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97) При чувашите – *Паръс*, *Парсай*, *Пърсай*. (ЧАЯ) **б). Персиан** – добре говорещ, оратор, знаещ, гадател. В осет. ирон. *færsyn*, дигор. *færsun* – възхвалявам, говоря, чета, гадаю, правя магия. Сармато-аланският първообраз е *persin*, *persan* и показва връзка с пр.иран. *prs(a)*, авест. *pərəs*, др.перс. *pras*, пехлеви *pursitan*, съвр.перс. *pursidan*, парт. *purs*, согд. *p`rs*, хотаносакс., ягноб., тадж. *purs*, кюрд. *pirsin*, белуджи *pursay*, мундж. *pərs*, йидга *p`rs*, вахан. *pərs*, *pörs*, руш., хуф., бартанг. *pars*, искашим. *fəars* – питам, говоря, искам. (ВА-С-1, стр. 454-455), (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 277) *Персиан* вероятно отразява това древно значение на гадател, знаещ. **в). Персиан** – красив, в санскр. *prsanī* – пьстър, красив, проникнало и в тох.(б) *parsāntse*, в тох.(а) *pārs* – пьстър, красив, великолепен, в осет. *færuks*, кюрдски *ferik*, *ferx*, пуш. *pəraq*, гилиян. *per* – бляскав, светъл. (DA-DT-b), (VS-ETD)

23. **Борис** – бълг. име на княз Борис-Михаил, кръстителя на българите. В руските предания *св.Борис* се смята че носи щастие, приходи и затова празникът му се нарича още “**Боришъ день**”, което кара някои учени (Унбегаун, Савинов, Калужняцкий, Ягич, Festschrift) да виждат първоосновата в тюрк. *bariṣ* – приход, данък. Според Х. Менгес, ако името има тюркски произход, би могло да произлиза от тюрк. *bars* - тигър, пантера, леопард, което се среща како лично име в Орхонските надписи: *Bars-beg*, *Bars-Tegin*. Но тогава трябва да очакваме *Барс* или *Барис*, а не *Борис*. (ВБ-ИЕП) Фасмер също посочва прабълг. произход на името, но търси връзка с монг. *bogori* – малък (Томашек, Паули). (МФ-ЭСРЯ-1, стр. 194) В др.тюрк. *bičä*, ТМ *bihya* – малък. (ССТМЯ-1, стр. 81) Но според Менгес монг. *boγori*, всъщност е погрешен запис на монг. форма *boγoni* – ниськ, къс, малък, така че тази етимология отпада³⁷. Според Бешевлиев, името **Воръс**, **Ворисъс**, **Вѳорис**, може да се сравни с иранските имена посочени от Абаев: **Ворус** (надпис от Горгия), **Вораспос** (в надпис от Танаис, от *borasp* – риж кон), **Вѳоракос** (*Burag*), които се извеждат от осет. *byur* / *bor*, перс., гилиян. *bur*, кюрд., пуш. *bor*, ягноб., белуджи *bewr* – жълт, червеникъв, риж, светъл. Аналогично перс. и сармато-аланското име **Вѳоръс**, и перс. **Вѳорис**, могат да се свържат с осет. *byurxil* / *borxælæ* – светлокос, блондин, *Byurxor* / *Borxuar* – бог на урожая, на житото. (FJ-IN, стр. 70) Твърде интересно име носи един от висшите аристократи на усуните (асите – асиани) предадено в кит. транскрип. **Фули** (*Fuli*) 附離, който е бил “малък кунми” 昆弥 (принц). В епохата Хан - “*Bohra*”, “*Bohre*”, а името *Bohrai*, *Bohre* и до днес е разпространено при осетинците. Протоиран. форма е *baura*, в согд. *βwr*, в останалите иран. ез. **bor* / *bur* – рус, светъл, сламеножълта. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 152) Съвр. осет. ф-ма *Бура*, *Бурæхъ*, *Быришка*, *Борси*, *Борыхъо*, фам. име *Борсата*, *Борситæ*, а при чувашите *Барышка*, *Пурай*, *Пуряус*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 91), (ЧАЯ) Според Абаев от същия корен е и името на рода Бората (*Byurate* / *Borate*) от „Нартския епос“. В преданието представителите му са богати, земеделци, т.е. богати на жито. (ВА-С-1, стр. 271, 273), (ВБ-ИЕП) Предполага се че Бората са олицетворение на по-старите, заварени от аланите сармати, преминали вече към уседнал начин на живот. Имената *Боре*, *Боръо*, *Борил*, *Борсо*, славянизираното *Борислав*, са широко използвани умалителни, или производни форми на *Борис*. От същия корен са бълг. женско име *Боряна* и осет. му аналог *Борена*, и перс. сасанид. *Боран* (*Bōrān*) – дъщеря на шах Хосров II. (FJ-IN, стр. 70) Трябва да посочим че името *Buirso*, *Buriso* е било

³⁷ Менгес К. Г. Восточные элементы в «Слове о полку Игореве». Л., 1979. стр. 192. Вж в монг. *bog* – дребен рогат добитък, *bogino* – къс, *boginohon*, *boginotoj* – ниськ, с малък ръст, и др. но форма с “r” липсва. (РМРС, стр. 632)

разпространено и в ранното средновековие при скандинавците, засвидетелствано в руническите им надписи. (ЭМ-ДРН-сл., стр. 121) Древно алано-сарматско влияние, или собствено развитие?

24. *Racate* – прабългарското име на княз Владимир. Името се среща единствено в една преписка към прочутото евангелие от гр. Чивидале, откъдето минава българското пратеничество на път за Рим през 867 г., за да се срещне с папа Николай I. В тази преписка са записани имената на всички членове на тогавашното княжеско семейство - княз Борис I, съпругата му Мария и техните деца.³⁸ Етимологията е иранска. Има връзка със ст.българ. *рѣснома*, *рѣзь* – правда, думата е заета в ст.рус., сръб.църк.слав. *рѣснотивъ*, словен. *res* - истина, *resnota* – сериозност. Фасмер търси връзка с лит. *raiškus* – ясен, явен. (МФ-ЭСРЯ-3, стр. 474) Селищев посочва алб. *rešit* – прощавам, като заемка от ст.българ. *рѣзь* – честност, правда. (АС-СНА, стр. 192) Ив. Дуйчев посочва аналогичното име на персийски пълководец **Раζάτης**. (ВБ-ИЕП) А от боспорското царство е известно сармато-аланското име **Рассоуос**. Др. перс. имена от Сасанидската епоха са *Rasa*, *Rasek*, *Rasin*, *Rāstī*, *Rahzad*. (FJ-IN, стр. 259, 257), (ЦС-БАХИ-А, стр. 36) В санскрит *rjuā*, пр.индоиран. *hrjāu*, авест. *razišta*, *rāšta*, хотаносак. *rrasāta* – право, истина, *rrāsāte* – управляващият по право, по закон, парт. *rās*, *rasta*, согд. *ršt*, *rēšt* – прав, истински, правдив, пехлеви *rāst* - справедлив, *rastīh* – правда, согд. *rēž* – обичан, хорезм. *r`z* (*rāz*) – прям, истински. (ДС-КЛДИ, стр.145), (Ch-DIV, стр. 318-319), (L-IAIL) В осет. *rast*, ягноб. *rost*, кюрд. *rast*, пуш. *rust*, талиш. *ros*, перс. *rast*, шугн. *rost*, гилян. *rest*, язгулем. *razg'*, сарикол. *rust* – истина, рушан. и хуф. *rizo*, ягноб. *rizogi* – съгласие, кашмир. *rāstī*, *röstī* – справедливост. (МА,ЕП-ЯТ, сл.), (VS-ETD) В осет. ирон. *ræst* – добър, правдив, *ræstag*, *ræstæj*, *racæugæ* – истински, *rasog* – неопетнен, чист, в дигор. *rast* – правда, истина, *rastī* – праведен, справедлив, истински, *rastænæg* - праведник. (ИРС), (ДРС) Всички те са производни на др.индоиран. **rašta* – направлявам, което дава в иранските езици и понятието за дясно, т.е. дясното е истинската, правата, вярната посока. (ВА-С-3, стр. 350-351) Тези примери изясняват детайлно етимологията на прабългарското име *Racate* – справедлив, правдив, обичан, неопетнен, чист, както и на старобългарската дума от прабългарски произход *рѣзь* – истина, честност, правда. В осетински се срещат имената *Реуаз*, *Резо*, а при чувашите *Рыссай*, *Рсы*, *Раска Раçин*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97), (ЧАЯ)

II. Други имена от прабългарски произход

1. *Акамир* - архонт на березитите, участвал в 799 г. в заговор срещу византийската императрица Ирина. Березитите не са славяни а барсили, и името категорично не е славянско по произход, тъй като **ако*, *каки* в слав. езици означава фекалий, изпражнение. В осет. *akkag* означава достоен, издигнат, което обясняват изцяло и етимологията на името *Акага* – достойна (владетелка на утигурите). Среща се като *Аккака* при чувашите. (ЧХЯ) Съотв. в тох.(б) *akk* – издигам, *acam* – достоен, *akāše* – небе. В санскрит *ākāsā*, общоиран. **asman* / **osmon* - небе. (DA-DT-b) В кховар. *akam*, *akim* – управител на провинция, пали *agga* – пръв, висш, управляващ. Произходът е

³⁸ Самата бележка в евангелието гласи: Нис sunt nomina de Bolgaria. Imprimis rex illorum Michahel et frater eius Dox et alius frater Gabriel, et uxor eius Maria et filius eius Rasate et alius Cabriel et tercius filius Simeon et quartus filius Jacob, et filia eius dei ancilla Praxi (Eupraxia?) et alia filia eius Anna” - „Тук са имена от България: на първо място техният княз Михаил (т.е. Борис) и брат му Докс и другият негов брат Гавраил, и неговата съпруга Мария и неговият син **Расате** и другият син Гавраил и третият син Симеон и четвъртият син Яков и неговата дъщеря рабиня божия Пракси и другата негова дъщеря Ана.”

свързан с др.индоиран. корен **aug / *ug* – увеличаване, нарастване, усиление, издигане, възвеличаване, възхвала. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1, стр. 258-261) Името *Акамир* е от същия корен **akk* – издигам и иран., осет. *Mihr* – Митра, преминало в *-мер / -мир*. *Акамир* – издигнат до Митра. При осетинците има подобни мъжки имена *Агка, Агкау, Агко, Агку, Ако, Акий, Аккуй, Аккы, Акъо*, и женски *Агъадае, Агъати*, а при чувашите – *Акки, Аккас, Акки, Аккус, Акмърса*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 89, 102), (ЧАЯ) Известен е още *Акис (Akis, Akes, Акҫ)* – владетел на Боспорското ц-во, *Ака (Ака)* – сестра на Митридат I, цар на Комагена, *Аквāп* – перс. име от Сасанидската епоха. (FJ-IN, стр. 11)

2. **Алцек** – син на Кубрат, **Алциок** – аристократ. В Чувашия има селище *Алцик*, наречено на името на своя основател, също се среща като лично име *Алишк*. Среща се и при осетинците под формата *Алциаг, Алсак, Алтег*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 89), (МЦ-СПИ) Известно е в ПБД от X в. от надпис върху кърчаг. Във Вананд (областта в Армения където се заселват българите на Вьнд, също е имало селище носещо името на основателя си – **Алцек**. От село Алцек, което се е намирало северозападно от град Валаршапат, бил родом и арменският католикос Комитас I Алцекци (615 – 628 г.). (П. Голийски) Вероятна етимология: В осет. ирон. *алсы*, дигор. *alci* – всичко, *alcigъon* – всемогъщ и *-ag*, алано-сарматски суфикс за образуване на лични имена (в прабългар. *-ax, -ex, -ux*). (ДРС), (ИРС) Според Б. Симеонов името идвало от алтайското *alčъk* – нисък, малък. (БС-ПО, стр. 181)

3. **Алусиян** – внук на Самуил, син на цар Иван Владислав, печално известен с предателската си роля по отношение на въстанието на Петър Делян в 1041 г. Името има прабългар., алтайски произход. Вероятно негово производно е рядкото българ. име *Алес*³⁹. При чувашите се среща подобното име *Алис, Алиш*. (ЧАЯ) Етимологични решения: **а). Алусиян – известен, знаменит.** Може да го свържем с алатайското **alī* – знание, респ. известност, в ТМ, евенк. *alawū*, улч., ороц., удег. *alau*, орок. *alaw*, нан. *alōsi* – разказвам, мандж. *alə, ala*, орок. *alu* – съобщавам, научавам, кор. *āl* – зная, в монг. *aledere* – новина. В чув. *ilt*, в останалите тюрк. ез. *išit/ešit* – слушам. Имаме и урал-алтайски паралел, във фин. *äly, älyä*, саам. *älъvē*, коми *al, av*, хант. *alamэ, alemэ*, манси *ālim* – зная, разум, ум. (S-AE), (UE) Или Алусиян – известен, знаменит. **б). Алусиян – сръчен**, от алтайското **al* – ръка, длан, в тюрк. **el, *elig* – ръка, монг. *alga* – длан, ТМ **al, *alk-, alim* – хващам с ръка. (S-AE), (РМРС, стр. 609), (ССТМЯ-1, стр. 26)

4. **Баян / Боян**. Името е носено от първородния син на Кубрат, от брата на Токт, от сина на Симеон Велики. Във вс. тюрк.ез. *baj* – богат, в чув. *pojan* – богат, аналог на българ.име Боян. Предполага се, че от др.тюрк. *bajan* е проникнало в монг., и вс. ТМ ез., в непроменен вид. Старостни смята че общоалт. корен е **bēdžu* – много, голям, съотв. в монг. *budžayai* – силен, здрав, ТМ ез. **bedžun* – много, множество, с нострат. паралел в дравид.ез. **bādž* – много. В угрофин.ез., фин., вепс. *paks*, мордв. *pukša*, саам. *paksi* – голям, дебел. (S-AE), (VS-ETD) Тюрк. *bajan* е общоалт. дума, явяваща се стара индоиран. заемка. В осет. ирон. *bondžын*, дигор. *bongin*, ягноб. *boy*, руш. и хуф. *bōу* – богат, *bōуēnat* – богаташ. Произходът на понятието е от др.индоиран. *bhuj*, др.иран. *baug, bug, bauj, buj* – храна, удоволствие, продоволствие, удволетворяване на потребностите. В хот.сакс. *bujan* – удволетворяване, *buj* – храня се, *buka* – храна, продоволствие, *bujšana* – пир, във вед. (Риг-веда) *bhōjaka* – даващ храна, праkrit *bhōyaī* – храня се, дард.ез. *bhōjatē* – радост, удоволствие, *bhōjā* – щедър, изобилен, богат, раджастхан. *bhōjāṇēm* – здрав, хубав, добър. (DDSA), (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 150) Аналогично в ирл. *buain* – ям, поглъщам. (EDGL) Цв. Степанов стига до опдобен извод, извеждайки го от др.иран. *bhaga* – богат. (ЦС-БАХИ-А, стр. 32) Така че името **Боян / Пуян**, ако не е резултат от вторично преустройство, може да се изведе и

³⁹ с.Паничери в Средногорието, л.съоб. Таня Костова: tkostova5@yahoo.com

директно от изт.ирански! Също в монг. *bujan* – довродетел, в ТМ ез., солон. *būjā* – довродетел. (ССТМЯ-2, стр. 103) В др.тюрк. *bujan* – благодееяние, *bujančī* – благодетелен, *bujanla* – великодушен, но в случая се знае че тези алт. форми са заемка от санскрит *pinuṇa* – благодееяние, заслуга, добро дело, проникнали по пътя на религията (будизъм, манихейство), паралелно и независимо от много по-старото **bajan*. (ДТС, стр.120-121)

5. **Ботаул жупан** – име известно от надпис от съкровището открито в Наги Сент Миклош (Шинникулау Маре). Бълг. аналози на името: *Бота, Ботан, Ботун, Бото, Ботко, Ботой, Ботуй, Боте, Ботил, Ботул, Ботъо, Ботян*. (ЙЗ-БИ, стр. 42) Имената имат и пряк осетински аналог - *Бота, Ботаз, Ботъотæ*, в руски вариант *Ботиеви*, аналогично на нашето *Ботеви*, при балкарците се срещат имената *Бота, Ботаи*, при чувашите – *Поткес, Поттак, Потман, Потмей*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 91), (ЧАЯ) Аналог. перс. имена са *Butin, Būtmah*, Βούτης, които Ф. Юсти обяснява с авест. *būta* – здрав, силан. (FJ-IN, стр. 74) В пр.индоиран. * *būta* – да бъда, да съществувам, др.инд. *bhūti* – благополучие, жизненост, сила, пуш. *bud*, шугн., рушан., бартанг, *vid*, вахан. *vit* – да бъда, съществувам, съм, стоя, перс. *bota* – млад, жизнен, силен човек, в тох.(а) *poto* – почитан, господар. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 135)

6. **Варакур** – лично име, известно от надпис от манастира в с.Равна. Публикуван е от проф. К. Попконстантинов. Надписът гласи: „Варакур егда⁴⁰ хошт комкати” - Варакур кога ще се комкваш (пречестиш). П. Добрев се спира само на името Варакур, като посочва че е неславянско и търси паралели с *варан, верени* – змей. (ПД-ДЕ, стр. 191) Произходът обаче е съвсем друг, при осетниците се среща името *Уæрахъ, Уерки*, при чувашите *Варак*, а при българите *Варо, Варко, Варул, Варчо, Варчул*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (ЧАЯ), (ЙЗ-БИ, стр. 61) Подобни ирански имена са *Warhe, Wargoš, Wārōē*. (FJ-IN, стр. 355-356) Явно във връзка с осет. *wæraex, urux* – широк, просторен, от др.иран. *waraka, uraka*, авест. *waru*, в согд. *wārāk* – широк, просторен. В перс. *bar*, пехлеви *war* – гръден кош, (широк). (ВА-С-4, стр. 90) Възможна е и двусъставност на името, в ирон. *куыр*, дигор. *kur* – бик, в преносно значение здравеняк, силен, набит мъж, така че *Варакур* – силен, широкоплещест мъж.

7. **Диценг (Δίτζενγος), (Дицевг** го чете В. Бешевлиев) е брат на Крум⁴¹, или негов приближен, управлявал съвсем кратко време след *Докум*. Показва ясна връзка със съвр. бълг. име *Дичо*, и подобни по-стари бълг имена *Дичин, Дицо, Доцо, Дико, Деко* и осет. имена *Дигъи, Дигиз, Дигорухъ, Дики, Дæге, Дæкко, Дæхци*. (ЙЗ-БИ, стр. 124, 121), ЗГ-ОФЛИ, стр. 93) Особено голяма прилика и идентичност има между *Диценг* и *Дичин*, което показва че най-вероятно оригинална форма на името е точно тази. Вероятната

⁴⁰ *егда, егда* - ст.бълг. дума от прабълг. пр., заета в ст.рус. Смята се че се е образувало по тъжд. начин с *когда, тогда*. В първата част съдържа местоимението *я, ја, је (его)*. Трудност представлява окончанието *-гда*, което обясняват с форми на род.п.ед.ч. *года* от **его года* (И. Шмидт, Мейе, Бернекер), или като старинно съкращение от **къда* (през *всегда*). В последния случай имае сходство с древноиндийското *yadā*, авест. *yadā* - кога. (МФ-ЭСРЯ-2, стр. 7) В осет. ирон., дигор. *kaed* – кога, наречие за време и *is/es* – е да бъде, съотв в ирон. *iskaed*, дигор. *eskaed* – някога, когато, също в *aedta* – тогава, от аналогичното *wæd-ta*. (ВА-С-1, стр. 106), (ДРС), (ИРС) Но още по-близко и идентично е ТМ, евнк. *egda* – кой, какъв, какво, *egdava* – до кога. (ССТМЯ-1, стр. 287-288) Така че може да предполагаме и прабългарски, алтайски произход.

⁴¹ В. Бешевлиев смята че след внезапната смърт на Крум, братята му *Докум* и *Дицевг*, за управлявали един след друг за съвсем кратко време. (ВБ-ПЕП, стр. 40) Изворите (т.нар. Цариградски синаксар) споменават за трима български управници за периода 814-816 г. – *Дукум, Диценг* и *Цог (Цок)*.Тяхната самоличност не е ясна: Крумови военачалници с важна роля в разволя на събитията, но без да владееят трона, или негови братя, кратко и последователно управлявали България, вероятно като регенти на малолетния *Омуртаг*, или узурпатори на трона, но тези събития не са изяснени. В Цариградският синаксар се казва: “Когато Крум умрял, приел властта *Дукум*, а след като погинал твърде скоро и този, за владетел на българите бил признат *Диценг* – човек омразен и ужасен...”. (ГИБИ-5, стр. 288) Известен бил с гоненията и изстребането на християните. В “Менологий (Месецослов) на император Василий II”, съ съобщава че след Крум се възцарил *Цок*. Според проф. В. Златарски, *Дукум* и *Цог* са една и съща личност. В “Менология” се казва, че Крум ослепял (като божие наказание, защото преследвал християните) и бил удушен от своя народ, т.е. станал жертва на заговор, и бил наследен от *Цок*. (ГИБИ-6, стр. 55)

етимология е свързана с др.иран. корен **duc*, **dauk*, **daug*, **dauč* – доя, добивам мляко, в авест. *dauča*, ср.перс. *dōš*, *dōxtan*, съвр.перс. *dūš*, парт. *dūč*, хорезм. *δws* (*daučia*), осет. ирон. *дъисын*, дигор. *docun*, в памирските ез. (шугнан., рошан.) *dūz*, искашим., сангличи *deš*, вахан. *dic* – доя, осет. *dygyzæ* / *dogiza* – дойка. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 405-407), (ВА-С-1, стр. 380) Така че името е с пожелателна етимология, детето, кърмачето да не е лишено от мляко, да е нахранено, да оцелее, да израстне.

8. **Доке** – брат на Борис, **Дукум** (**Δοῦκοῦμος**) – брат на Крум. Едно от възм. обяснения е да прилиза от сътв. календарен термин. Аналогично е аланското име **Λοκίον**, при осетинците се срещат л. м. имена *Дог*, *Догъ*, *Догус*, *Дока*, *Доц*, *Доци*, *Дохцыхъо*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 93) При българите – *Доко*, *Дохо*, *Доцо*, *Дочо*, но и *Дук*, *Дуко*, *Дукин*, *Духо*, *Духле*, *Дуцо*, *Дучо* вж. фам. им. *Дуков(и)*, *Духлев(и)*. (ЙЗ-БИ, стр. 133, 142-143) Йованес Драсханакертци съобщава за село наречено **Дохе**, в областта Вананд, носещо име на своя основател – българин. (П. Голийски) Ето защо, по-вероятно имаме сармато-аланско по произход име (а не календарен термин), свързано с осет. ирон. *digъ*, дигор. *dogъ* – конно състезание, *digъы-baræg* – конник, в дигор. *dogъiuajæg* – жокей, конен състезател, ездач, ирон. *digъon*, дигор. *dogъon* – кон-бегач (ср. с **Λοκίον**), ирон. *digъuat*, дигор. *dogъuat* – хиподром, в грузин. *doğ*, *doği* – конно състезание. (ВА-С-1, стр. 374) Първопроизходът на думата е алтайски и вероятно е заета от сарматите и ланите още в Средна Азия. Абаев смята именно българите за преносители на тази дума, от пратюрк., с начално “d”, а не “dž” или “j”, т.е. заемането е станало не от древните тюрки, а по-рано. В др.тюрк. *joγ*, *доxia* – конни състезания в чест на починал владетел, по данни на Менандър, посетил Тюркския каганат в 568 г. (ДТС, стр. 269) ТМ ез., евенк. *dzigar* – състезателен кон, евен. *dzig* – бързо движение, монг. *daaga* – двугодишен кон, калмик. *daax* – състезателен кон, но по-вероятно др.тюрк. *jog* е във връзка с монг. *dogoncoh* – подскачам на един крак, неспокоен, *doëgo*, *doëgenoh* – движа се неспокойно, криволичейки, скачайки, отскачам встрани, *dohis* – движа се криволичайки, неравномерно, т.е. пратюрк. **dog-* бързи неравномерни движения, скокове. (ССТМЯ-1, стр. 255), (РМРС, стр. 668, 677, 681) Така че името най-вероятно озн. “изкусен ездач”.

9. **Дристър** – аристократ, комит по времето на цар Симеон Велики, споменат в Наръшкия надпис, определящ границата «между българи и ромеи» и съобщаващ, че негов подчинен бил олг-таркан Теодор. (ВБ-П, стр. 55) В „Житието на 15-те Тивериополски мъченика” се разказва, че по заповед на Симеон комитът **Дристър** пренесъл мощите на светците Сократ и Теодор от Тивериупол (дн. може би Струмица) в Брегалница. Очевидно **Дристър** и **Дистър** са едно и също лице. (ВБ-ПЕП, стр. 117) При осетинците има идентичното име *Дриго*, *Дрис*, *Дирис*, а при чувашите – *Доръиш*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 93), (ЧАЯ) Ф. Юсти посочва подобни ирански имена: *Drastamat*, *Durustamadh*, *Drūasp*, Δουρίτης, *Dūrāęsrūta*, *Durust*, *Durustūyeh*. (FJ-IN, стр. 86-88) Етимология: В хотаносак. *drstra* – богат, *drāsrā* – да завоювам с чест, в санскр. *ādrāsrā* – преклонение, *ādhriḡu*, пр.индоиран. *adhriḡu* – възвеличен (епитет към божеството), в санскрит *dhars*, *dhṛsāti*, пр.индоиран. *dhṛshat*, *d^(h)arj^h-*, авест. *darāšat*, *dārāzra*, ст.перс. *drsh*, *darsh*, *dādrši*, – смел, храбър, хотаносак. *drśda*, *dals*, парт. *drz*, пехелеви *drust* – устойчив, здрав и във вахан. *dyrz*, авест. *darəz*, др.иран. *darz*, *dršta* – свързвам, укрепвам, закрепвам, осет. ирон. *dærzæk*, дигор. *dirzæg* – твърд, дързък, смел, пехлеви *darg* – силен. (L-IAIL), (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 158) Името означава силен, смел, устойчив, здрав. Вероятно от същия корен е и българското название на Доросторум – Дръстър.

10. **Елемаг** – български болярин, съратник на цар Самуил, загинал в битка с византийските завоеватели. Вероятен алтайски произход, от *el* – ръка, и *maγ* – хваля, възхвалявам, т.е. възхваляваща ръка. При чувашите се срещат формите *Елмек*, *Елми*, *Елмук*, *Елмуçса*. (ЧАЯ) Трябва да посочим че според “допълненията” на Михаил

Девлоски към “Историята” на Йоан Скилица, то е предадено като *Елинаг Францис*, което поставя въпроса за оригиналното звучене на името. (АС-БЦС-1, стр. 529)

11. Енравота, Ђнравота – престолонаследникът на кан Омуртаг, носи двойното име *Енравота-Боян*. Приема тайно християнството и заради това е съсечен по заповед на баща си. Така Маламир получава път към трона. След християнизацията на България е канонизиран за светец - Св. мъченик Боян-Енравота, княз Български, чества се на 28 март. Името според някои е било славянско, но показва типична прабългарска структура, завършва на окончанието –*ота*. Б. Симеонов го обяснява чрез тюрк. *erän* - войн, *bota* – здрав, „ерен-бота” – да бъде здрав войн. (БС-ПО, стр. 182) Предполагам че е производно на осет. ирон. *rwajyn*, дигор. *ærwajun* (*ruajyn* / *æruajun*) – отпадам, отслабвам, залинявам, боледувам, бавно умирам, рухвам, а началното „-ен” е частицата за отрицание – *æn*, т.е. да бъде здрав, да не боледува, име с пожелателна етимология. Според Абаев осет. дума е производна на израза *ræ+wajyn*, като *wajyn*, *wajun* означава изчезвам и изходната аланска форма е била *ræwajyn/ræwajun*, вж. осет. *ryn* / *run* – болест, чума, мор. (ВА-С-2, стр. 439-440)

12. Есхач – прабългарско име, приближен на княз Борис с титла сампис. Може да посочим осет. *æss*, *æсс* – истина + армен. *хаĉ* – кръст, т.е. „честен кръст”. Друга възможност е иран. *haĉ* – спътник, последовател, в авест. е известен израза *aša-haĉim* – последовател на Арта (истината, клетвата, вярата в бога), така че Есхач може да се обясни и като „последовател на истината”. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3, стр. 339-340)

13. Звиница – втори син на Омуртаг и баща на Персиан. Според Б. Симеонов името е форма на *Савин* / *Сабин* и отразява тюрк. *sevin* – радост. (БС-ПО, стр. 182) Името е от вероятен иран. произход. В пуш. *dzvan*, осет. *ævzong*, кюрд. *ciwan*, талиш. *j`ivon*, гилан., язгулем. *j`êwon*, перс. *j`âvan*, ягноб. *juwon*, шугнан. *j`uwîn*, *j`ûwun* – млад (*j`-*, „дж”). В пехлеви *zîvišn* – живот. (VS-ETD), (ИРС), (ДРС) Така че *Звиница* е прабългар. синоним на *Младен*. Абаев обяснява осет. ф-а като производна на *æv* – късен и *zong* – раждане, несъхранила се в съвр. осет. аланска дума, т.е. млад, “късно роден”. Връзка с *zæpæg* – деца, потомство и общоиранското **zan* – раждане. (ВА-С-1, стр. 214) Така че българ. форма *Звиница*, ако не е анлог на *ævzong*, явно е производна на думата живот, чийто общоиранска форма не се е съхранила в съвр.осетински.

14. Зебон – име на българин от «Книга на братството» на манастира “Св. Петър” в Залцбург, *Забан* – име на италиански херцог от прабългарски произход. (КП-НДПА-БВ-2000-2), (ВД-БИ) Съвр.българ. фамилия *Забунув(и)*. Името е с ирански произход. В шугнан., рушан., бартанг. *ziban*, сарикол. *zyban*, язгулем. *zëban*, осет. дигор. *sæpp* – скачам на високо, отскок, от изходното др.иран. *uz-buna* – над основата, над земята, тох.(б) *tsaipe*, *tsip*, в тох.(а) *tsipam* – танц, танцувам, санскрит *tvêṣati* – извършавм бързи и резки движения. (ВТ,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр. 133-134), (DA-DT-b) Или *Забан* – пъргав, бърз. Виж и българското *зипам*, *дзипам* – скачам, играя, танцувам, от същия ирански поризход. Сходни осет. имена са *Заб*, *Зиб*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 94) *Заб* (*Zab*) е сарматско име от Горгопия, Боспорското царство, *Заб* (*Zab*), *Забинасп* (*Zabinasp*), *Зебеус* (*Zebeus*) са перс. имена. (FJ-IN, стр. 377, 385) Вж. *Забин-асп*, букв. пъргав, скачащ кон.

15. Зисун – сампис участвал в Църковния събор в Константинопол (869-870 г.), пратеник на Борис. В надпис от Боспорското царство са отбелязани аланските имена *Σαϊος* (*Сайос*), *Σισα* (*Сиса*), *Σισουλι* (*Сисоул*), *Ζισαис* е алански предводител, *Сусаг* – сарматски роксолански владетел. Съвр. подобни осетински мъжки имена: *Зæза*, *Зæсе*, *Саса*, *Сасо*, *Сесе*, *Созо*, *Сосе*, *Соси*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 94, 98) Подобни български имена са *Зузо*, *Зейзо*, *Зоздо*, срещали се през възраждането в Македония. (НТ-АИДБ-2, стр. 137) Също в “Книга на братството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург сред имената на монаси от аварски и древнобългарски произход, от VIII – IX в. се откриват

идентичните имена *Зейзо, Зузо, Зоздо*. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 32) Името отразява митичния герой *Сауассе (Саеуассе)* който бил първия *Ас*, т.е. родоначалник на асите, според „Епосът за нартите” този персонаж се схваща като проявление на средноазиатският конен бог Сявуш. Вероятно той е и митичния *Зиези*, посочен като родоначалник на българите в Анонимния хронограф. Аналогично е перс. име Σεώσης или *Сеус, Шауш* (Σεώσης) – носено от приближен на сасанидския шах Кавад, предава се и като *Сесус* (Σεσώσης), което Ф. Юсти ясно определя като варианти на перс. име *Siāwaš* или богът-герой Сявуш. Сходно е и скитското име *Зозус* (Ζοζζούς) или *Зозу* (Ζοζζού). (FJ-IN, стр. 294, 384) В Хорезъм *Сявуш* е наричан *Sievus* и *Šauš!* Според Д. Макеев, името *Саеуассе* означава носител на дневната светлина, на утрото, на истината, от осет. *Sæw* – утро (вж. бълг.диал. *сева* – свети, блести) и *æss* – истина и персонажа е синонимен на авестийските герои *Сяоши, Сйаваршани* – спасители, носители на светлината (*Саеуассе* е закален в свещения огън), истината и правдата. *Сйаваршан* е синоним на персонажа Сявуш, а Сявуш е символ на честността и справедливостта. (ДМ-ТАНЭ) Както посочва Макеев, *Саеуассе* е осетинският (сармато-алански) аналог на бога-герой Сявуш почитан в доислямска Средна Азия. *Зиези-Сявуш* е бил и върховен бог на българите, чието изображение и днес стои върху Мадарските скали. Сявуш винаги е изобразяван като спокойно яздещ конник.

16. Ивац – бълг. аристократ, приближен на цар Самуил, непримирим враг на византийците. Името се среща при чувашите *Ивак, Ивац*⁴² и при осетинците *Ивадз*. Възм. връзка с осет.диг. *ivad* – бледен, светъл? Според В. Абаев извежда думата от индоиран. **vi-bha / *vi-ba* – блестящ. (ВА-С-1, стр. 553)

17. Избул – кавкан на Маламир и Персиан. В свой надпис кан Маламир съобщава че кавхан Избул, направил водоскок в негова чест, на (архонта). А Персиан съобщава че изпратил Избул срещу смоляните. (ВБ-ПЕП, стр. 32, 80) Според Б. Симеонов името произлиза от тюрк. *iš / eš* – работа дело и алтайското *bul* – постигам, или от тюрк. *is / es* – ум. (БС-ПО, стр. 183) При чувашите се срещат имената *Ишпăлай, Ишполат, Ишполта, Ишпулат, Ишпулта*. (ЧАЯ) Възм. обяснение, от чув. *ăş* – ум и *palla, pallaš, pël, pelëš* – научавам, зная, запознавам се, т.е. да е с буден ум. (МФ-ЭСЧЯ-1, стр. 88, 383, 419) Също може да се свърже с чув. *ěş* – дело, работа, и *pul, pol* – правя, усъвършенствам, съществувам, съм, т.е. да е сръчен, умел, способен, както предполага Б. Симеонов. (МФ-ЭСЧЯ-1, стр. 158-159, 442)

18. Иратис, или Иратаис (Иратайс) – кавкан на кан Крум, загинал от византийска засада, защитавайки владетеля.⁴³ При чувашите се среща името *Ирттаиш, Иртуш, Иртух, Иртекен*. И двете имена са производни на корена **ирт*. В др.тюрк. *irdä, irtä* – търся, стремя се, *irtäš* - спор. (ДТС, стр. 211, 212) В монг. *erdem* – знание, образованост, ученост, *erdemtej, erdemten* - учен. (РМРС, стр. 901) В чув. *ыра* – добър, превъзходен, ТМ ез., евенк. *erdemči* – сръчен, умел, знаещ, нан. *erdeme*, мандж. *erdemu* – способ, умение. Палеоазиатски нострат. паралел с праескимос. **irə* – око, праюпик. **irəki* – наблюдавам, гледам, инупик. *iri, iri* – око, *irimik* – мигам. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 474), (ССТМЯ-2, стр. 463), (S-AE) В осет. *irtasæg* – проникателен, сега изследовател, учен. Според Абаев, *irtasæg* е производна на осет. *ird* – светъл, ясен, свеж, производно на др.иран. **idra* – светъл, ясен, свеж, но както се вижда е от друг, алтайски произход. (ВА-С-1, стр. 547) Донякъде е сходно името *Ирад (Irād)*, което се открива в ср.перс. текстове, също и като сарматско име от Танаис – Ἰραύαδις. (FJ-IN, стр. 141-142) Така че *Иратис* е означавало търсец, проникателен, умел.

⁴² чувашкото „ç”, при латинска транскрипция „ş” се произнася като меко „с” – „сь”.

⁴³ при кан Крум, той командва лявото, източното крило на войските по време на войната с Византия в 813 г.; ὁ Иратайс ὁ βοήλα καυχανος. (В. Бешевлиев)

19. Козол, Козило, Кузо, Кусала – имена, вероятно от бълг. пр. от „Книга на братството” в манастира „Св. Петър” в Залцбург. *Кузо, Кузан, Кузин* – бълг. имена от XVI-XVII в. (ЙЗ-БИ, стр. 188) При осетинците се срещат имената *Кудзи, Кудза, Кудзиго, Куыдзан, Куыдзе, Куыдзаг, Куыдзыр*, а при чувашите – *Кусайкка, Кусанак, Кусей, Кусел, Кусем, Кусенаш, Кушка, Кушет, Куцца*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95), (ЧАЯ) Името *Κουζαίος*, което Абаев определя като скитско, свързва с осет. *Кудзи*, и търси обяснение в осет. *kudz* – куче, което е съмнително. Също *Κοσσάς*, сармат. име от Керч, Кошм (*Кошм*) дъщеря на партския цар Фраат IV, и сестра на Артабан III. (FJ-IN, стр. 165) Името *Кузула / Куджула* е известно при кушанските владетели (*Куджула Кадфиз*), на гръко-бактр. писмо *KOZOΛA, KOZOYΛOΣ*, и може да се тълкува чрез тох. (б) *kusāl*, санскрит *kusāla* – здрав, хубав, тох.(б) *kusālasāsrav*, санскрит *kusālasāsrava* – благосъстояние. (DA-DT-b) Има паралел с осет. ирон. *kuyst*, дигор. *kust* – труд, работа, за което Абаев посочва единствено перс. *kusīdan* – старая се, хотаносак. *kus* – търся. (BA-C-1, стр. 603) От същия произход, вероятно са и бълг. имена *Кусо, Кусе, Кусин, Кусьо* – бълг. имена от XVIII в., *Кусеви* – съвр. бълг. фамилия, и л. име *Кузман, Кузмо*. (ЙЗ-БИ, стр. 188) В осетински се среща аналогичната фамилия *Куситæ*, името *Кузман*, а при чувашите *Кусма, Кушет*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95), (ЧАЯ)

20. Кордил – приближен на кан Крум.⁴⁴ Предполага се че името е от местен латин. пр., от *cor, cordis* – сърце, сърдечен, *cordilius* – сърцат, и аналог. римско име *Cordilius*.⁴⁵ *Кордила* е споменат от Льв Граматик сред организаторите на бягството на изселените от Крум на север от Дунава жители на региона на Адрианопол. (ГИБИ-5, стр. 156-157) Според Льв Граматик той бил стратилат на Македония, но от разказа му се вижда, че по-скоро е бил сред началниците на изселените на север от Дунав адрианополци. Или съвсем ясно е че става дума за византиец минал на българска служба.

21. Корсис – бил е *копан*, на кан Омуртаг. Името е написано с начално „О”⁴⁶ **Ωκωρσης**. Според Б. Симеонов произлиза от чув. *xoržь*, уйг. *kurč* – стомана, здрав, остър. (БС-ПО, стр. 185) В. Бешевлиев предлага етимологично обяснение, изхождайки от осет. *karz* – сърдит, гневен, разярен, напрегнат, строг, производно на авестийското *kərəza* – гневен. (ВБ-ИЕП) В надписи от Боспорското царство са отбелязани сармато-аланските имена **Καρζεισ** (*Карзеис*) и **Καρσα** (*Карса*), **Καρζόαζος** (*Карзоазос*), а **Καρσας** (*Карсас*) е скитско име, все аналогични на *Корсис*. (FJ-IN, стр. 158) Според Абаев, вероятно произлиза от глагола *karz/kærzyn, kærzun* – режа, кастря, съдирам, но смятам че връзката с *kars / kərəza* – гневен е по-логична. Във вахан. *karəyas* – скарване, сбиване. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 206) От същият произход, със значение зъл, гневен, е името на легендарния Герсиваз (**Κarsēvaz**), отрицателен герой брат на Афрасиаб, от иранския епос „Шах-наме” на Фирдуоси. (BA-C-1, стр. 572-573) Вж. бълг. турц. *карес* – отмъщение, от идент. тур. *garez*. (БЕР-2, стр. 246)

22. Котокий – управител на Кутмичевица, заменен от княз Борис I с Домета⁴⁷. **Котоко** – име записано в X в. при манастира при село Равна заедно с имената *Курт, Испор, Нелай, Чото* и известен брой гръко-християнски имена, публ.

⁴⁴ Хамбарлийски надпис: „За лявата страна на моя саракт: за Анхиало, Дебелт, Созопол, Ранули, е главатар боилът кавхан Иратаис, а **Кордил** и Григора нему подчинени стратегии.” (В. Бешевлиев) Григора също е византиец на служба при Крум.

⁴⁵ по публ. в интернет: <http://apollon.blog.bg/izkustvo/2010/10/15/kavhan-iratais.620737>

⁴⁶ А за началното „о” и при др. прабълг. имена, може да предположим че е сходно с осет. *a* – кратка форма на показателното местоимение *aj / ajæ* – този, тази, това.

⁴⁷ Домета, в житието на св. Кл. Охридски на гр.ез., е предадено *Δομετάν*, може да се свърже и с латинското име *Domitius*, явно е от визант. произход, или от местното латинизирано насаление, а името – производно на Дометиан / Домициан. Любопитна подробност е че при осетинците се среща аналог. име *Доменти*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 93)

от проф. К. Попканстантинов⁴⁸. **Котони, Катуло** са бълг. име от „Книга на братството” на манастира „Св. Петър в Залцбург”, няколкократно споменати, **Катане** е българско име от турски данъчен регистър (Велико Търново, 1516–1517 г.), **Катин, Като, Катош, Катул, Кудо, Кудан, Кудло, Кудьо, Къдо** – български имена от XV - XVI в. (ЙЗ-БИ, стр. 170, 188, 190) **Кадоло, Кадало** – имена, посочени от Винченцо Д’Амико, като останали от Алцековите българи. (ВД-БИ) При осетинците се срещат имена **Ката, Кайтыко, Къоте**, женското л.име **Като**, а при чувашите – **Катъш, Катек, Катекан, Кати, Катик, Катъкас Катюк, Котяк, Катекан**. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95, 103), (ЧАЯ) **Катанес** (Κατάνης) или **Катенес** (Catenes) е партиянски вожд, сподвижник на Бес, сражавал се срещу Александър Македонски. Известни са и сарматските имена от Анапа през II–III в., **Катокас** (Κατόκας), **Катмас** (Κάττας), **Катион** (Κατίων).⁴⁹ Други подобни иран. имена са **Kāta, Katu, Kātyūn**. (FJ-IN, стр. 158-159) Имената поризлизат от др.иран. ***katāna** в шугнан., бартанг. и рушан. **katanák**, дарваз. **kataná**, ягноб. **katt, katta, kattanak**, шугнан. **kat(t)ā**, рушан. **kat(t)ā**, таджик. заемка в узбекски **katta**, орошоро-бартангски **katta**, ишкашим. **katā**, дарваз. **katá**, пуш. **γat, katá**, язгулем. **qatol** – голям, старши. В таджик. и ягноб. **kattagi** – горд, надменен. (ПГ-СССКБА)

23. Косара – дъщеря на цар Самуил. Едно интересно прабългаро-сармато-аланско име. В “Нартския епос” **Косер** е дъщерята на Слънцето. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 106) В XV в. е известно бълг. м. име **Косар**, а днес все още се използва неговото производно **Куцар**. (ЙЗ-БИ, стр. 179) При осетинците се среща също м. имена **Косар, Куцы, Куцык, Куцыр, Куцыри**, а женските форми са **Косер, Косерхан**. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95, 103) При чувашите се свреща м. име **Кушар**. (ЧАЯ) Производни са на индоиранския корен ***kasar**⁵⁰ – светъл, блестящ, бял. В кховар. **kasara**, непал. **kāso** – бял, блестящ (за метал), кашмир., **gāsh, gōsh** – ярък, блестящ, пали **kasiṇa** – бял, свят (в религиозен текст), пр.индоиран. ***kasira** – бял, чист.⁵¹ В езика на скитите ***krau-kasi** е означавало „бял, блестящ сняг” (по Плиний), аналогичното **kasi** – бял, светъл. тохарски (б) **kutsi, kuši** – бял, чист, свят, в тох.(а) **kāsu** – красив, в тох.(б) **kaswo** – червен. В келтските езици, праформа ***kassarā**, в староирл. **casar**, уелс. **kesseir**, корнуел. **ceser** – мълнии, светкавици. От същия произход са името на тохарските държави в Таримския басейн **Куча, Чеси**, и името на тохарския народ обитавал района между Карашар и Урумчи – **касири** (според кит. транскрипция Чеси (Cheshi) 車師, при древно произн. “**ka-sri**”, “**ka-sjər**”), които вероятно са деличните предци на **хазарите**. Така че **Косра** и аналозите на това име озн. “светъл, блестящ”, неслучайно така се нарича дъщерята на Слънцето в “Нартския епос”!

24. Кракра – болярин, владетел на Перник. Интересна податка е санскритското **krkāra** – създавам, творя, произвеждам, респ. **Кракра** – създаващ, творящ, от глагола **kār** – движение, съзидание, дело. Но е възможна връзка с друго санскритско-тохарско понятие **karkara** – твърд, стоманен. В бълг. диал. дума **керкида** – твърд, според БЕР е с неясен произход. При чувашите – **Кёрекас, Кёркке**, са мъжки лични имена. (ЧАЯ) Сходно е и иран. име **Kahrkana**. (FJ-IN, стр.151)

25. Кубер – син на **Кубрат**, заселил се с хората си в Македония. В Тревненско и Родопите, се е срещало вече изчезналото женско име **Кубра**. Според Б. Симеонов името е алтайско и произл. от ТМ, евенк. **kuvər** – елен, лос. (ССТМЯ-1, стр. 423) Името **Кубер** се среща и сред най-разпространените осетински фамилии, под

⁴⁸ Казимир Попканстантинов. Нови данни за прабългарската антропониция. (По епиграфски данни). – Български векове, № 2, 2000, стр. 36.

⁴⁹ Корпус боспорских надписей. М–Л., 1965. Надпис №1179

⁵⁰ Коренът е ностратически ***kasv̄s** – блед, сив, в пр.ндоевроп. ***kʷas** – блестящ, картвелски ***qč-**, **mqce**, **xče-**, **čke-** сив, бял, дравид. ***kʷas-** сив, прашен. В угрофин. ез., в хант. **koč, kus**, манси **küš**, ест. **küde**, фин. **kyte** – огън, пламък, горящ. (IEE), (UE)

⁵¹ Може би тук трябва да поставим и осет. ирон. **kʷadz, kʷas** – щъркел (бяла птица)?

формата *Къабертæ*, от *Къабер* и *тæ* – частица за мн. ч., т.е. *Каберови*, т.е. *Куберови*, също под формата *Къабыр*, *Къобор*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 52, 95) При чувашите се среща идентичното *Кувер*, *Кунер*, *Кӱнер*. (ЧАЯ) Известно е и перс. име от Ахеменидската епоха *Cobares (Chobares)*. (FJ-IN, стр. 165) Могат да се посочат няколко решения: **а). Кубер – голям силен.** В осет. *къобор* – голям, силен, здрав. (ДРС), (ИРС) За Абаев е подражателно слово, от корена *къоб/къæб* – изпъкнал, кръгал, респ масивен, голям. (ВА-С-1, стр. 635) В пуш. *khrop*, *khraura* – разпростирам се, раста. Аналогично в чувашки *картар* – голям, масивен, величествен. **б). Кубер – твърд като скала, канара.** В осет. дигор. *къæbur* – твърда скала, скален къс, канара, *къæburtae* – скалисто място, скални зъбери, *къæburgin* – скалист, в ирон. *къуыбыр* – невисок хълм, подножие на планина. Абаев свързва произхода с изходен ирански (алански) корен *къоб / къæб* – изпъкнал, кръгал, респ масивен, голям.⁵² (ВА-С-1, стр. 621) **в). Кубер** – име на божество. Можем да посочим името на древноинд. бог на богатствата *Кубера*, ст.инд. *Kúbera*, **kabera*. В осет. *къæbæir* – хляб, средства за съществуване, блага, храна, богатство, непал. *kuber*, *kuver* означава директно пари, богатства. Старостин посочва вероятното пр.индоевроп. **Kabeir`o* – име на божество. (ИЕЕ)

26. Курт – име от надпис открит в района на скалната църква до с. Равна (Провадийско). (КП-НДПА-БВ-2000-2) Аналогични бълг. имена са *Курд*, *Курт*, *Курта*, *Куртан*, *Курти*, *Курте*, *Куртел*, *Куртин*, *Курто*, известни от турски данъчни регистри от XVI-XVII в., както и съвр. форма *Курти*, фам. имена *Куртев(и)*, *Курдов(и)*. (ЙЗ-БИ, стр.189-190), (ВС-КПАБ, стр.263) Вайганд също посочва *Курд*, *Курт*, *Курти* като разпространени имена в Македония, но ги свързва (погрешно) с бълг.име Грудни. (НТ-АИДБ-2, стр.147) **Курт** е областен управител в Македония по времето на цар Борис I, споменат е в житието на св.Кл. Охридски. При осетинците се срещат м. име *Къурд*, а при чувашите *Куртей*, *Куртеккей*, *Куртеккен*, *Курттан*, *Куртямас*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95), (ЧАЯ) В “Нартския епос” богът-ковач се нарича *Курдалагон* (букв. зн.: кавоч на аланите). Етимологията на името се изяснява от осет. ирон. *куърд*, дигор. *kurd* – ковач, ирон. *куырдадз*, дигор. *kurdbadzæ* – ковачница, осет. *кърд / кæрд* – пеш, огнище, от др. иран. **kurta*, **kurtar*, др. инд. *kūḍaiti (kūrḍaiti)* – нагривам, топя (ВА-С-1, стр. 610), (ИРС), (ДРС)

27. Лаборц – български управител⁵³ на съвр. Закарпатска Украйна, пръв понесъл и станал жертва на унгарското нападение. Днес *Лаборц* се среща като унгарска фамилия, *Лаборец* е име на река в Изт. Словакия, носеща името на Лаборц, а *Межилаборц* е град на едноим. река. Традиционно се смята че това или е по-късно измислено име, плод на унгарските легенди „за завладяването на родината”, или др.тюрк прабълг. име, производно на **алн-барс* – „герой барс”, или силен като барс (И. Добрев). Сходни имена откриваме пи осетинците *Лавер*, *Лавре* и чувашите *Лавраç*, *Лаврук*, *Лавруш*, *Левер*, *Леврен*, *Лапайхар*, *Лапан*, *Лансар*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 95) Вероятна връзка с осет. *lævar* – дар, подарък. (ДРС), (ИРС) Т.е. шедър, даряващ, или може би с осет. ирон. *læbybyrn*, дигор. *læburin* – нападам, производно на древноиранското *fra-bur* – нападение, *bar* – бързо движение. Съответно в ирон. *læburæg*, дигор. *læboræg* – нападател, или бърз. (ВА-С-2, стр. 16-17)

28. Мармаис – пълководец на кан Крум. Името е от иран. пр., *Мермер* (Мермероң) – име на персийски пълководец от VI в. по времето на Хосров I

⁵² Дигорските примери обясняват изцяло и произхода на топонима Кабарда (сега в Кабардино-Балкария) като скалисто, непрестъпно място. В кабардински названието е *Къабъртае* – Кабарда и няма убедително обяснение. Свързва се с легендата за Княз Инал, родоначалникът на кабардинците (касоги) и неговият приближен Кабарт. Като се вижда „Къабъртае” е точна калка от дигорското *къæбуртае* – скалите, канарите. Река с името *Кабарды*, е отбелязана в руските документи от XIX в., (сега Кабърлъ) на територията на Азърбайджан, протичаща в областите (уезди) Джаватски, Арешки и Джеванширски.

⁵³ в рускоез. лит. се представя като „славянски княз”.

Ануширван. (Менанадър Протектор) Други аналог. партски и перс. имена, производни на *Marmar* са Μαρμαρής, Μερμερος, Μαρμαριά, *Marmarus*. (FJ-IN, стр. 195, 203) Вероятна етимология: индоиран. **mar-/mēr-* поразявам, убивам, възпрепятствам, *marha* – бойният вик на скитите, Μαρμαρος – скитско име със заплашително значение, порязващ, убиваш. (BA-C-2, стр. 75)

29. **Мостич** – *ичрегу-боил* или *чъргубил*, при царете Симеон и Петър, **Мъсто**, **Мъстил**, **Мъстуш**, **Мъстимир**, **Мъстьо** – бълг. имена от XIV в. (ЙЗ-БИ, стр. 232) В. Бешевлиев се придържа към мнението на Фасмер, Абаев, Згуста, които свързват това прабълг. име с авест. *masta*, перс. *mäst*, хотаносак. *masta*, пехлеви, осет., пуш., ягноб., шугнан., сиркол., искашим. *mast*, кюрд. *mest*, талиш. *mos*, гилиян. *mêst* – гневен, заплашващ, опиянен, а суфикса *-ич* остава необяснен. (ВБ-ИЕП), (BA-C-2, стр. 76-77) Заето от иран. в бурушастки като *mōškiš* – сърдит, гневен. Иранските понятия са от един корен със славянското *мъст* и тохарското *maššāt* – презрян, мразен. В иран. ез. думата означава и опиянен, аналогично на ст.бълг. **мъстѣ** – младо опиващо вино. В пехлеви *mastōg* – опиянен. Суфиксът *-ич* е типичен за согдийските имена, например *Трнавчич*, *Диваичич*, согдийски владетели от предислямската епоха. Името е познато като сармато-аланско, от надписите в Боспорското царство, като *Μαστα* (*Маста*), *Mostios*, *Mastous*, *Mastas*. (ЦС-БАХИ-А, стр. 37) Аналог. иран. им. от Ахаменидската епоха са *Μασίστης*, *Μασίστης*. (FJ-IN, стр. 199) Съвр.осетински вариант е *Моце*, *Мусти*, *Мусто*, а чувашки *Маçтук*. (ЗГ-ОФЛИ), (ЧАЯ)

30. **Мундо** – български авантюрист от Гепидското царство, установил се във Византия и преминал на византийска служба по времето на Юстиниан Велики. Загиба със сина си по време на „Италиятски поход“ на Велизарий срещу готите. **Мундо** е също бълг. име известно от „Книга на братството“ от манастира „Св. Петър“ в Залцбург. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 29-33) Съвр.аналог на името е **Мъндьо**, което показва че името е било **Мъндѣ**. При чувашите се срещат имената *Манат*, *Маней*, *Манек*, *Манеш*, *Манкор*, *Мантрюк*, *Манюр*, *Манят*, *Мәннтай* *Мәнтукан*. (ЧАЯ) Името е от алт. пр. и озн. „голям“. В тох.(б) *mān*, *mēnt* – много, повече, голям, в чув. *mān*, тюркм. *mānet*, киргиз. *man* – голям, монг. *mandu*, *mantu*, бурят. *mandagar*, *mantan*, ТМ *mani*, *mandu* (вж. манджури – множество хора), кор. *man(h)*, япон. *manai* – много, множество, голям. (S-AE), (VS-ETD) Урало-алтайски паралел, във фин., ест. *moni*, саам. *moanāk*, удмурт. *minda*, *mēnda* – много. (UE) Имаме урало-алтайски корен, заимстван и в тохарски, или ностратически такъв (вж. англ. *many* – много). Тук може да свържем българските имена **Маньо**, **Манчо**, **Миндо**, **Минат**, ж. им. **Менда**, **Минда** и производните им.

31. **Мусокий** – прабългарско име, носено от вожд на славянско племе. **Мушаод**, **Мусо**, **Мусин** – български имена от XVI в., **муся се** – гримаснича, **Мусо**, **Мусачио** – имена, посочени от Винченцо Д’Амико като останали от Алцековите българи. (ВД-БИ) При осетинците се среща идентичното име *Мусо*, *Мусса*, а при чувашите *Мустмай*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96), (ЧАЯ) В. Стоянов го свързва с фамилията **Мушатов**. В етимологична връзка с пуш. *mušād* – намусен, запалшителен. (BC-КПАБ, стр. 268) Аналогични перс. имена са *Muškān*, *Muškin*, *Muški*, *Muškōi*, *Muškāyeh*. (FJ-IN, стр. 218) Явно че *Мусо* е по-късна форма на *Мусокий*. Виж авест. *mosta* и произв., също в хинди-урду *māsh*, *mushtaqq* – гневен, тох.(б) *maššāt* – мразен. В осет. дигор. *mos* – отмъщение, мъст, *musujæj* – ръкопашна схватка, бой, хотаносак. *mussa* – похитител, санскрит *moso* – похищение. И като друго решение може да се посочи в осет. ирон. *mustuč̣i*, дигор. *mustuḳi*, вахан. *məst*, хотаносак. *mustu*, мундж. *mušq̣*, йидга *mišč̣* – юмрук, производна на авест. *muši*, в перс., тадж., пуш. *mušt* – юмрук. (BA-C-2, стр. 131, 134), (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 239) Така или иначе имаме заплашваща семантика на името.

32. **Небул**, **Невул** – управника на тема Опсикон в Анатолия, българин по произход, назначен от император Юстиниан II в 688 г. Името е с иран.пр. При

осетинците *Naf* е божество почитано като покровител на рода и семейството, аналог на славянския *Род*. По-старата форма на името е *Nab*. (ГТ-ППЯНКВЕ, стр. 56) В. Абаев го извежда от авест. *nāfah*, согд. *nβ* - род, дигор. *naffæ* – пъпна връв. (ВА-СЕИ, стр. 111) В санскрит *naābhya*, пр.индоиран. *hnabhia*, авест. *nāfa*, ср.перс. *nāfag*, парт. *n'p (nāp)*, съвр.перс. *nāfa*, ягноб. *nofa*, кюрд. *naf*, пуш. *ni*, талиш. *nofê*, шугн. *na'f*, язгулем. *naf*, кховар., искашим. *naf*, вахан. *nof* – пъпна връв, семейство, род, племе. Също в санскр. *nāpāt*, пр.индоиран. *hnaptiha*, авест. *nafšu*, *parat*, съвр.перс. *nawa*, *nawāsa*, *nābire*, пуш. *nwasay*, талиш. *nēbē*, тадж., язгулем., ягноб. *nabera*, искашим. *nōvus*, вахан. *nōpus*, *parъs*, сарикол. *nabъs*, *nabiro*, хуф. *nabus*, язгулем. *nabes*, шугнан. *nebos*, *nabi'r* – дете, внук, потомък. (L-IAIL), (IED), (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 249) При осетинците се среща идентичното име *Нафи*, а при чувашите – *Нави*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96), (ЧАЯ)

33. **Негавон, Онегавон** – зератаркан на кан Омуртаг. Др. форми на това име - **Негюн, Негован**. Онегавон е приближен на кан Омуртаг, зера-таркан, удавил се в р. Тиса. (ВБ-ПЕП, стр. 144) В. Бешевлиев, разчита върху варовиков блок, намерен в Плиска, следния надпис на гръцки език: „Тук бяха велемошният, *Пумир, Негюн, Петър*”. *Негюн* е вариант на *Негавон, Онегавон*. (ВБ-ПЕП, стр. 152) Аналогично е **Неугион** – аланско име, съвр.осет. имена *Нæуæг*, също се срещат *Нога, Ноги*. (ЗГ-ОФЛИ, стр.97) *Ναύακος, Ναύαγος* – сарматски имена (Танаис). (FJ-IN, стр. 227) Може да се може да се изведе от др.иран. *nawaka*, осет. дигор. *næuæg*, ирон. *nog* – нов, млад. (ИРС), (ДРС), (ВА-С-2, стр. 174-175) Аналог на славянското име Новак.

34. **Нелай** – име от X в. (надпис от манастира при с. Равна). (КП-НДПА-БВ-2000-2) Аналог. осет. име *Налой, Налух*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96) Може да се свърже с осет. *næl* – мъж, самец, *nælæg* – мъжки, *nælxi* – глиган. От др.иран. **nar* – мъж, самец. (ВА-С-2, стр. 167-169)

35. **Нестонг** – братът на Сермон, владетелят на Срем. Името е споменато от Михаил Деволски, византийски епископ на Девол, направил допълнения към т.нар. *Виенски ръкопис* на „*Историята*” на Йоан Скилица, явно ползвайки български несъхранени извори за времето на Самуил. (АС-БЦС-1, стр. 529) Имаме прабългарско по произход име, свързано с осет. ирон. *stong*, дигор. *æstong* – глад и отрицателната частица *ne*, респ. в осет. *æncæ*, *æncæ+stong* – негладуващ, т.е. типична пожелателна семантика – да е сит, никога да не гладува, да не страда. (ИРС) В др.иран. **stanaka*, согд. *stānk* – болест, страдание, глад, санскрит *stan* – стенание, болка, страдание, изходениндоевроп. корен **sten-*, от който е и славянското *стена, стон*, в руски *стенать, стонать*, нем. *stöhnen*, балт. (лит.) *stēnati* – страдам, вик от болка. (ВА-С-3, стр. 154), (L-LAIL) При осетинците се среща мъжкото име *Неста*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 96)

36. **Одала, Одола** – вероятно бълг. имена, записани в “Книга на братството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 33) Аналогично е името **Олдоган, Одолган** или **Улдах**, посочен е от Агатий Миренайски, като военачалник, „хон” във войската на Велизарий, при похода в Италия, командир на крепостта Перуджа. Вероятната етимология е свързана с аланското, осет. дигор. *aldzæn* – славен, необикновен, *uældær* - висш, висок, производно на *uæl* – висок, височина. (ИРС), (ДРС) При осетинците се срещат сходните имена *Алдат, Алдахъ, Улдан*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 89, 99) Завършващият суфикс *-gan*, е типичен ирански.

37. **Ортаг (ОРТАГИС)** – това име е известно от единствен печат-цилиндър, открит в Плиска в 1999 г. Подобни печати са били широко разпространени в Иранския свят, през късната античност и ранното средновековие. Публикуван от Ж. Аладжов и П. Георгиев.⁵⁴ Надписът е с гръцки и латински букви („С” не е гр. буква). Според Ж. Аладжов и П. Георгиев, надписът е съкращение на др.тюрк. израз *ort(d)u-ayī* –

⁵⁴ сп. “Нумизматика и сфрагастика” и бр.1 на сп. “Археология” от 2002 г., стр. 63-68)

съкровищницата на двореца, или съкратен запис на името Омуртаг. Това тълкование е твърде съмнително и не особено логично. Ясно е че става дума за лично име, на притежателя на печата. Аналогично *Ордо, Орде, Ордо*, са стари български имена. Й. Заимов ги обяснява като производни на Йордан, но в случая наслагването е вторично, на древно българско към сходно звучащото християнско име. (ЙЗ-БИ, стр. 248) При чувашите се срещат аналогичните мъжки имена *Ортантей, Орташ, Орти, Ортул, Ортюш, Ортюшка*, а при балкарците *Ортабай, Ортай*. (ЧАЯ) Най-близко звучи др.тюрк. *ortaq, ortuq* – приятел, *ortuqluk* – дружба. (ДТС, стр. 371) Производно е на тюрк. *ordu* – военен отряд, свита на владетеля, стан на владетеля, в уйг. *Ordukänt, Ordubalik* – орденски град, столица. От др.тюрк. > монг. *ordu, orda*, калмик. *ordó* – двор, лагер, стоянка, бивак, монг. *ordon* – дворец, мандж. *ordo* – шатра. (Рамстедт). Предвид неспецифичния суфикс *-t/d* за другите тюрк. форми (стан, войска, отряд) се предполага заимстване от друг език (Щербак). (S-AE) Въпросният източник е тох.(б) *wertsiya, wrāt*, в тох.(а) *wratsi* – военна свита на владетеля, близко обкръжение, събрание, съвет. Д. Адамс го свързва с пр.индоевроп. *wordhyena* – маса, множество хора. (DA-DT-b) Така че името показва др.тюрк. произход.

38. Остро (Оστρου) – име на багаин, от лошо съхранен, фрагментиран надпис, **Остров(и)** – рядка съвр.българска фамилия, няма нищо общо със славянското *остров*. При чувашите се среща името *Острек*. (ЧАЯ) Аналог. бълг. имена са *Остреш, Острол, Остром, Острян, Острьо*. (ЙЗ-БИ, стр. 249) За прабълг. име **Остро**, В. Бешевлиев посочва алански произход, като се основава че един от сподвижниците на *Аспар*, носи името *Острис (Оστρός)*, без да посочва етимология. (ВБ-ИЕП) Самият *Острис* е бил сред най-доверените хора на Аспар, и в 479 г., когато Аспар е убит от император Лъв, вдига бунт. Според Ф. И. Успенский, името *Острис* е славянско, производно на прилагателното *остър*, което е повече от съмнително, предвид все още незапочналото проникване на славяните към Византия по това време. Много възможно е предложената от Вернадски връзка с осет. ирон. *styr*, дигор. *stur, æstur, istur, ustur* – голям, силен, заето и в чувашки *satur* – силен, здрав, едър. В санскрит *sthiraā*, авест. *stira, istsira*, пр.индоиран. *stuhra*, пехлеви *stabr*, хотаносак. *stura*, кюрд. *stir, stûr, astûr*, белуджи *istûr*, йидга *ustûr*, пуш. *satul*, парачи *stïro*, ормури *stur*, перс. *suturg*, гилян. *setur* – силен, голям. В Балкария и днес съществува планински масив – **Устур** - голям. (VS-ETD), (BA-C-3, стр. 159) Така че прабългарското **Остро** е максимално близко до дигорското *æstur* и означавали голям, силен.

39. Ослан (Οσλαννας) – приближен на кан Омуртагу известен от поминателен надпис: „Кана-субиги Омуртаг. *Багатур-багаинът* Ослан (**Οσλαννας**) беше мой хранен човек и като се разболя умря.” Обикновено името се интерпретира като „славянско” *Ослав* – да е славен. (ЙЗ-БИ, стр. 249) Интересно е че подобно име се среща и при чувашите – *Ослав*. (ЧАЯ) Но още в началото на ХХ в. Д. Шишманов изказва хипотезата че това е прабългарско име. Н. Ашмарин я подкрепя с идентичната чувашка дума *uslan* – лъв и идентичното чувашко име *Услан*. (НА-БЧ) При осетинците се среща аналогичното име *Аслан*⁵⁵. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 89) Възм. етимология: В чув. *aslä* - велик, обширен, широк, голям, просторен, старши, главен, знаменит, *aslälä* – величая, *aslälän / aslan* – увеличавам, разширявам, *asläš* – величина. Тюркски съответствия: татар., чагат. *äslī* - голям, силен (чаг.), възрастен (крим.тат.), азърб. *ässilli* - възрастен, голям, старши на възраст (Радлов), в тюрк. ез. също *ös-/üis-*, означава растеж. Интересни аналогии виждаме в ТМ, удегейски *asaçi, asi*, улчийски *asur*, нанайски *asō, asor*, манджурски *asi, asuru* – много, голям, в монголски *eselt* – ръст, увеличение, подем,

⁵⁵ бълг. женско име **Асла** се споменава в една средновековна чешка легенда за рицаря Милохнив, който е бил в България по време на бълг. цар Иван Асен II, като участник в кръстоносния поход на унгарския крал Ендре II, минал мирно през българските земи.

халха-монг., калмик., ордос. *ös-*, дагур. *euse-*, озн. разтеж. (ССТМЯ-1, стр. 54-55), (S-AE) Така че възм. Ослан озн. не конкретно лъв, а голям, силен, велик. Що се отнася до думата лъв: в тюрк.ез. *arслан, aslan*, чув. *uslan*, унг. *oroslany*, вероятно е двусъствана, от пр.алт. корен **iārgi~o* – хищник, в ТМ **iarga*, мандж. *jarxa, jerxe*, чжурчж. *jara*, нан. *jarga*, удег. *jagä* – леопард, ст.кор. **irhi*, съвр.кор. *iri* – вълк. (МФ-ЭСРЯ-3, стр. 674-675) Ностартически паралел с пр.индоевроп. **hrtko* – мечка, нострат. форма **h`vrtk`v* – хищник, бореален паралел със семитското, араб. *urāğ-* хиена, шумер. *urmah* – лъв, *uršub* – тигър, *urbara* – вълк, *urgi(r)* – куче, иврит *ar`e*, етруск. *araz*, армен. (кавказ. заем.) *arryutsi* – лъв. (ИЕЕ) Или първата част на думата е **u(r)-/*or* – хищник, а втората **asl-* голям, т.е. голям хищник.

40. **Отум, Ахтум, Айтон** (*Ohtum, Achtum, Ajtony*) – болярин от български произход и унгапски васал, управлявал полусамостоятелно владение по р.Муреш (Южна Трансилвания). **Унгарската форма вероятно отразява изходното Айто или Уто, Ут. Отум и Ут** всъщност се двете форми на едно и също име, производно на сармато-аланското *od / ud / uod*, кушанобактр. *uado*, пехлеви *wād*, согд. *wāt* – душа, дух, в перс. *aqdām*, ягноб. **wat*, пуш. *uda*, шугнан. *voyd*, язгулем. *woyt*, сарикол. *voyd*, хиндиурду *ād, ātma*, бенгал. *adhyātma*, кашмир. *ātmārām*, непал. *āt, ātmā*, санскрит *asu* – дух! Също в чувашки *vitāš* – дух, митично същество. Самата му етимология е свързана с ностратическото понятие **adam* означаващо човек, човешко същество, но произлиза от **wad / bad* – вятър, повей, движение на въздуха, *дъх* – респ. *дух* а дъхът е символ на живота, по-късно осмислено в религиозната представа за душата. Др.иран. понятие за душа е *auta*. (ВР-ДЭ-ЭСИЯ-1, стр.271) При осетинците се среща мъжкото име *Yamma*, а при чувашите *Утти, Утъен, Отин, Оттек, Отточ, Оттяк, Отуч, Эхтем*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (ЧАЯ) При чувашите *Этем* е духът на починалия, т.е. човешкият дух, душата, в шум. *adda* – човешко тяло, труп. (ДМ-ТДИПЧ, гл. 3) Също *etem*, осет.дигор. *atam* – човек, човешко същество, душа. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 482) Вероятно от същия произход са **Ота, Отеи, Отко, Ото, Отешил** – бълг. имена от XV в. (ЙЗ-БИ, стр. 249) Ф. Юсти посочва подобни перс. имена – *Ōtau, Otia, Ōtāxīn (Ūtāxīn)*, *Ōtāniz (Ūtāna, Hūtāna)*. (FJ-IN, стр. 236-237) В „Книгата на братството” на манастира „Св. Петър” е споменато името **Уто**, вероятно носено от българин.

41. **Охшун** (Οχσουνοϛ) – име известно от надпис на кан Омуртаг. Въпр. Охшун е бил негов жупан-таркан. За Б. Симеонов то отразява тюрк. *sū* – войска. (БС-ПО, стр. 188) В. Бешевлиев го свързва с авест. *axšaēna*, скит. *αξειν*, ст.перс. *χšnas*, ср.перс. *axšain, xshēn*, согд. *xs`yn`k (əxsānēk)*, съвр. перс. *ixšīn, xasin*, кюрд. *šīn, šinī*, пуш. *šin, šna*, шугнан. *x`īn*, язгулем. *šin*, сарикол. *x`eyn, khoin*, йидга *akshin*, осет. *æxsin* – със значения тъмен, сивосинкав, жълтеникав. В тох. (а) *āšna* – сив, син, тох. (б) *kentse* – ръждив. (DA-DT-b) В тох.(б) *eksinek*, хот.сакс. *aššānaka* – гълъб, посочена от В. Абаев като пряк осетино-тохарски изоглос, с осет. *æxinæg* – гълъб. (ВА-СЕИ, стр. 137-138) Но всъщност виждаме разширение на същия ирано-тохарски корен (или иранска заемка в тох. ез.) за сиво-син цвят, предвид оперението на гълъба, или древно иранско заемане в тох. ез. Осет. *æxinæg* е производно на съотв. *æxsin* – сив, а гръцкото название на Черно море, „*Понт ексинос*” е директна скитска заемка. (ВА-С-1, стр. 220-221) Т.е. **Охшун** е др.бълг. аналог на слав. *Черньо*. Аналог. осет. имена са *Охъаз, Охæнæз*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97) Ф. Юсти посочва подобните парт. имена *Āšna, Āšnas* и перс. *Hašīn*. (FJ-IN, стр. 43-44, 171)

42. **Пасхач** – бълг. име от X в., **Пацо, Паско, Пацан, Пацун, Пацул, Пацик, Пасик** – по-късни варианти на името от XVI - XVII в. (Н. Тулешков) Името **Пацо** неколкократно е споменато в «Книга на братството» на манастира «Св. Петър» в Залцбург, и вероятно е с прабългарски произход. (НТ-АИСБ-2, стр.146), (ИСИБ-АРСА-2, стр. 29-33) Според Й. Заимов тези имена са производни на Паскал. (ЙЗ-БИ, стр. 258)

По-вероятно е да имаме вторично наслагване на езически прабългарски имена към блискозвучащото християнско Паскал. При осетинците се среща аналогичното *Паци*, *Пици*, *Пыцан*, ж. им. *Пæсæ*, а при чувашите *Пасай*, *Паскай*, *Пацей*, *Паџи*, *Паџинкка*, *Паџџи*, *Паџџук*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97, 104), (ЧАЯ) Подобни перс. имена са *Pasak* (Πασάκος), *Раџок*, *Раџоуџ*, *Pākōē*. (FJ-IN, стр. 238, 244) В чув. *rysäk*, *pusäk*, *posäk* – голям, обемен, в осет. ирон. и дигор. *рака* – широк, голям. Според Абаев думата е с вероятен подражтелен характер, т.е. с неизяснен произход. (ВА-С-2, стр. 236) Но откриваме индоиран. корени, в хинди-урду *paurhā*, *pahnā*, перс. *bahw*, *pakhč*, пуш. *rahan-dār*, кашмир. *bakhēra*, белуджи *prāh*, непал. **phakka* – широк. (DDSA) А за чувашката дума Федотов посочва тюрк. *buïk*, шор., койблар. *puzuk*, хакас. *pözäk*, уйг. *raduk*, саръуйг. *bezyk* – голям. (МФ-ЭСЧЯ-1, стр. 466) Паралел в угрофин. ез., в ест. *pikk*, *pitk*, фин. *pitka*, хант. *pêt*, *pāl*, *pêlät*, манси *pält*, унг. *fél*, *félétt*, енец. *fide*, *fise*, камасин. *pürzê* – голям. (UE) В древността Бабадагския масив (Сев. Добруджа) е носел името о-в *Певки* или *Пюки*, което най-вероятно е от сармато-алански произход и означава голям, широк остров. В случая имаме ностратически корен, но имената са по-близо до алтайския корен.

43. **Перина, Пирин, Пернико, Иринпирин** – ранносредновековни български имена известни от «Книга на братството» манастира „Св.Петър” в Залцбург, принадлежали на български пратеници, които по времето на княз Борис I посещават манастира. (КП-НДПА-БВ-2000-2, стр.38), (ИСИБ-АРСА-2, стр. 29-33) Също **Перник** – топоним от времето на ПБД. (ГН-ЦРРБ, стр. 168) Интересен факт е че в тохарските документи на тох.(б) е записано л. м. име *Перник* (*Pernik*), обяснява се от тох.(б) *pernerñe*, в тох.(а) *parām*, *parñno*, *parnore* – слава, *pernen* – достоен, славен. (DA-DT-b) Протоухарското *perne* е заимствано от иранските ез. и отразява разбирането за *фарна*. В согд. *prn* (*pārni*), хотаносак. *phāra* – фарн. Авест. *hwarnah* – фарн означава слава, божественото предопределение на царската власт. В перс. *farrehee*, пуш. *fakhr*, хинди-урду *pūrṅa* – слава. Перник се явява аналог на сармат. име *Фарнак*, така се е наричал сина на Митридат Евпатор, владетел на Боспорското царство. Сравни с идентичното осетинско иронски *færnyg* – богат, щаслив и ирон. *færnyg*, дигор. *fernug* – носител на фарна, щасливец. Абаев го свързва с името *Фарнак*. (ИРС), (ВА-С-1, стр. 413) В съвр.осетински аналогът му са имената *Фарнаэ*, *Фарни*, *Паре*, *Пари*, и ж. им. *Пари*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97, 99, 104) При чувашите се срещат имената *Пърнай*, *Пърнаш*. (ЧАЯ) Подобни перс. имена са *Fariān*, *Farnak*, *Farnabaz*, *Farnbag*, *Farnan*, *Farnas*, *Farnos*, *Parn*. (FJ-IN, стр. 92-94, 243) Така че *Перина*, *Пирин* озн. щастие, удача „фарн”, а *Перник(о)*=*Фарнак* – щасливец, притежател на фарн. Обикновено топонимът *Перник* и планината *Пирин*, се свързват със славянския бог *Перун*, но явно това е погрешно. Интересна е формата **Иринпирин**, която съвпада с народното название на планината Пирин, «Ирин-Пирин». В ст.рус. е съществувала думата **ирии**, **ирий** – митична щаслива южна страна, където отлитат птиците (Поуч. Владим. Моном.), в укр. *вирей*, *вирій*, белорус. *вырый*, пол. *wuraj* – юг, топли южни страни. Според Фасмер етимологията на думата не е много ясна. (МФ-ЭСРЯ-2, стр. 137-138) Ст.рус. дума представлява интерес, предвид наличието на бълг. диал. дума **еръ** – топлинни лъчи, мараня. (XX-РГРВ-БД-IX, стр.245) В алт. ез. **ēre~i* – утро, ясно, слънчево време, в тюрк. езици *ēr* – утро, ясно време, слънчевият склон на планината, в др.тюрк. *ir~er* – утрино слънце, чув. *ir*, *ujar* – утро, монг. *erte*, *erde* – ясно време, мандж. *ērdē* – утро. (S-AE), (МФ-ЭСЧЯ-1, стр. 169-170), (BE-ЭСЧЯ, стр. 280) В авест. *ayar* – ден, дард. *aru*, в кховар. *yor*, вахан. *yir*, *ir* – слънце, осет. *ird* – ясен, ярък, светъл, ясен ден, ясно небе, парачи *īra*, пашаи *īr* – светло, ясно небе, в хинди *aruṇ*, др.инд. *aruṇa* – слънце. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 426), (ТП-ВЯ, стр. 300-301), (ВА-С-1, стр. 547-548) И така имаме древно ностратично понятие ***ir/δ** – ден, слънце, но напълно възможно е др.рус. **ур(уй)**, да е заемка от несъграница се ст.бълг. /

прабългар. дума, дала съотв. българ. *еръ*, която може да е както от индоиран., така и от др.алт. произход. А Ирин-Пирин ще означава, „слънчевия Пирин”, респ. „слънчев фарн”, „слънчева слава”.⁵⁶

44. **Показ** – името е известно от надпис върху фрагмент от керамичен съд, открит в Плиска. Публ. на Ст. Ваклинов и П. Добрев. Надписът е с кирилски букви и рунни знаци. Съдържа знакът IYI, а под него е написано “Показовъ кричагъи” или “кърчагът на Показ”. На пръв поглед името **Показ** може да се приеме за славянско, от показвам, т.е. “да е известен”. Но при чувашите се откриват аналогичните имена: *Пакай, Пакан, Пакаџ, Пакка, Паккай, Паккаш, Пакки, Паккус, Пукас Пукаџ Пукаш*, а при осетинците се среща името *Пако*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97) При българите са известни имената **Пако, Пакул, Пеко, Пекюр**, в Търновско от XV в, е отбелязано в турските регистри – „*Михо син на Пекюр*”. В. Стоянов се насочва към иранска етимология, в пущ. *pāk* – спретнат, чист. (ЙЗ-БИ, стр.250, 253), (ВС-ПКАБ, стр. 271) Сравни също с разпространеното партянско, царско име *Пакор*. В пехлеви *pāk* – чист, възвишен. В ягноб., язгулем. *rogiza*, кюрд., перс. *pak*, талиш. *pūkē*, шугнан. *rok*, гилян. *rek*, сарикол. *ruk* – чист, възвишен. (VS-ETD) Съотв. такова е зн. и на българ. имена.

45. **Пумир** – прабългарско име, разчетено от В. Бешевлиев, върху варовиков блок, намерен в Плиска. (ВБ-ПЕП, стр. 152) За Пумир откриваме алтайска етимология и значение дракон. При чувашите съществува аналогично име *Пумар*. (ЧАЯ) В ст.кор. *pājāmp*, съвр.кор. *pām*, др.яп. *petji*, ср. яп. *fēmi*, протояпонска форма **paim(p)V* – змия, в ТМ, улч. *pijti*, орок. *rotoi*, нан. *pijmur* – дракон, змей.⁵⁷ (S-AE), (ССТМЯ-1, стр. 468) Особено близко е нанайската форма.

46. **Салан** – български комит (управител) на погранична област на територията на днешна Войводина през IX в. Салан е управлявал земите между реките Дунав и Тиса в днешната сръбска област Бачка), а резиденция му се е намирала в град Тител. Единствените сведения за Салан дава Унгарската анонимна хроника (*Gesta Hungarorum*). Там се казва че Салан е чичо на българския цар Симеон. След 896 г. Салан със собствени сили се бори с нахлуващите от север (от Закарпатието) маджари. Симеон му изпраща помощ но българите са разгромени в битка състояла се между градовете Тител и Олпар. *Салан* загива като се удавил в Дунав при отстъплението на разбитите български войски. Името е от прабългарски поризоход. При осетинците се среща във варианта *Сала, Слан, Сланбек, Слангери, Сланыхъо*, като женски имена *Сæли, Сæлимет*, а при чувашите *Салей, Салентей, Сали, Саливан, Салик, Салитей, Салих, Салихвар, Селен, Селентей, Селентер, Сели, Селиван*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97-98, 104), (ЧАЯ) Ф. Юсти посочва сармат. име *Сал* (Σαλάς) от Керч, перс. име *Салар* (*Sālār*). (FJ-IN, стр. 280) Вероятен произход: В перс. и шугнан. *šala*, памир. ез. *šale*, гилян. *šolē*, чув. *šolъм, šulъм* тох.(б) *sāollye* – пламък, угрофин. **šala* – светкавица. (VS-ETD), (DA-DT-b), (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 133-134) Във вахан. *šlat* – топъл. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 331) Така че Салан, Слан най-вероятно е означавало „огнен”. Съществува и аналогична българска диалектна дума **шал** – треска, зачервяване на кожата (с. Самуилово, Старозагорско). В родопките диалекти се срещат думите **шалиен** – светлочервен, **шелен** – червен, **шелиен** – тъмночервен. (СА-НЦБГ)

47. **Сермон (Сермо)** – управител на Сремската област, чийто владения последни падат под византийска власт в 1018 г. Напълно логично е да се смята че Сермон е прозвище получено от областта която е управлявал – Срем. Но в “Книга на бартството” от манастира “Св.Петър” в Залцбург, е споменат българин на име **Сирмон**

⁵⁶ Прави впечатление че в същия документ от манастира „Св. Петър” са споменати още имената *Голдпирин* и *Хродпирин*, възможно е да са били българи ?!

⁵⁷ настрат. паралел в ескимоски **ratāju-(ya-)* / **ratia-* (-lluy) – опашка, но в източните алт. ез. (ТМ, кор. яп.), думата е заето от дравидски източник, в пр.дравид. **rāmb(ə/-u)* – змия. (Старостин)

(*Syrmon*). (ИСИБ-АРСА-2, стр. 30) В. Стоянов също посочва името **Сермин**, от турските данъчни регистри от XVI в., аналог на *Сермон*. Също посочва името **Сърмакеш** – анторопоним с неясна иранска етимология. (ВС-КПАБ, стр. 277) Трябва да добавим и името на известната народна героиня **Сирма** воевода. У чувашите се среща мъжкото име *Серми*, *Сермиккай*, *Сермеккей*, *Серменей*, *Серментей*, *Сирмей*, *Сирментей*, а при осетинците *Сърма*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98) При балкарците се среща женското име *Сърма*, *Сърмахан*.⁵⁸ Подобно перс. име е *Šarmī*. (FJ-IN, стр. 289) Вероятната етимология е свързана с осет. *særtæ* – на върха, над, върховен, от *sær* – глава. (ДРС), (ИРС)

48. **Сигизан** – българин, пратеник на VIII Вселенски събор. В хотаносак. *sič*, *sičā*, санскрит *sāuīaka*, рушан. и бартанг. *sig*, сарикол. *suwg*, мундж. *sigŭ*, парачи *si* – говоря, питам, слово. В осет. *syg*, ягноб. *six*, кюрд. *şîş*, пуш. *six*, перс. *six'*, шугнан. *sêx*, гилян., язгулем. и сарикол. *sex*, пр.иран. **sauč* – говоря. В ягноб. *sīxan*, талиш. *syxan*, перс. *soxān*, рушан., хуф., шугнан., пуш. *suxan* – дума. (Ch-DIV, стр. 340), (VS-ETD) В пехлеви *špāuyišn* – славословие. В тох.(б) *sāusā* – говоря, въпрос, *sokāt* – мнение, мисъл. (DA-DT-b) Вероятно този корен стои и в основата на прабългарското име **Сигизан** – умен, добре говорещ, оратор. При осетинците се срещат имената *Сега*, *Сикъо*, при чувашите – *Сикка*, *Сиккелей*, *Сикон*, *Сиксанпай*. (ЗГ-ОФЛИ, стр.98)

49. **Сигрица** – средновековно българско име. *Тодор Сигрица* е кавхан на цар Симеон, загинал при похода срещу сърбите в 924 г. Етимологични паралели: а). вж. горното име, възм. да са приозв. на един и същ изх. корен. б). алтернативно, може да посочим в санскрит *sighra*, пали. *sigħa* – бърз, стремителен. В ийдга *sigh* – заек, т.е. бърз, стремителен. В осет. ирон. *zgyioryn*, дигор. *æzgyiorun* – бягам, согд. *zgārt*, пуш. *zgard* – бърз. (BA-C-4, стр. 309) Значението на средновековното българско болярско име **Сигрица** може да е бърз, стремителен. Името е известно и като аланско – *Суагрий*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 107) При чувашите се срещат наподобяващите имена *Сикарей*, *Сикка*, *Сиккелей*, *Сикон*, *Сиксанпай*, *Сиктупай*. (ЧАЯ)

50. **СѢдѣкъ**, (**Сондоке**) е българския пратеник в Рим след покръстването. В латинска форма, в писмо на папа Йоан VIII е записано като *Sundicedat*. Сред имената на посетителите, записани в книгата на манастира “Св. Петър” в Залцбург, фигурира името *Zundusco*. Явно че става дума или за същия български пратеник, посетил въпр. манастир, или за негов съименник. (КП-НДПА-БВ-2000-2) При чувашите се среща името *Сантук*, *Сантукай*. При осетинците *Сандо*, *Сандро*, при българите *Сандан*, *Сандо*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97), (ЙЗ-БИ, стр. 278) Известно е и перс. име от епохата на Ахеменидите Σανδόςκης, *Sandaḥsathra*, в женски вариант Σανδόςκη – дъщеря на шах Дарий и сестра на Ксеркс, и от X в. *Sandūk*. (FJ-IN, стр. 283) Името е иранско по произход, от др.иран. **sand* – хубав, изглеждащ добре, авест. *sənd* – добре изглеждащ, куш.бактр. *σνδο* – благопожелания, в парт. *swnd'g*, согд. *swndyh* – двуличник, лъжец и това е вторично значение възникнало от възхваляващ, ласкаещ, ласкател. (Ch-DIV, стр. 332-333) Името отразява първичното значение – добре изглеждащ, добре говорещ. Интересен паралел е тох.(б) *sap* – собствен характер, природа, характеристика, облик и аналогичното чув. *sāp* – външност, вид. (DA-DT-b)

51. **СѢчѣка** (**Сончонка**) – прабългарско име, посочено от проф. Казимир Попкостантинов, от надпис в манастира при с. Равна, което той обяснява с монголското (калмицко) име *Чон* – вълк. (КП-НДПА-БВ-2000-2) Вероятно близко е името **Суникс** – хон, савир, приел християнството, името е съобщено от Псевдо-Захарий. (ЛГ-СГ, стр. 247) Възм. етимологични паралели с тох.(б) *tsonko* – изгрев на слънцето, от тохарски *tsōnk* - висок, респ. издигане на слънцето. В тох. (а) *swāiŋce*, тох. (б) *swāiŋco*, прототох.

⁵⁸ <http://www.nazovite.ru/karachaevao-balkarskie/>

**swāñcai* – слънце и *tsonko* – изгрев, издигане на слънцето. (DA-DT-b) Интересен паралел са осет. дигор. *съонк, съонка, съонкка* – връх, висок, също теме, връх на главата, *съengur* - връх. (ДРС)

52. **Тако (Такко)** – име на българин от “Книга на бартството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 30, 32) Също **Тако, Таке, Такин, Такуш, Такул, Тачо, Таче, Тачин** са български имена. (ЙЗ-БИ, стр. 305, 308) Интересна аналогия са осети. имена *Такъай, Такъо*, а при чувашите – *Такай, Таканай, Таканаиш, Такарлаш, Таки, Такканай, Таккъл, Таккей, Таккин, Таккур*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98), (ЧАЯ) Вероятна етимология: в санскрит *tak, takta*, авест. *tax-še, taxti, tač, taca*, пр.индоиран. *tak*, ср.перс. *tāxtan*, съвр.перс. *tāxt, tāk*, партиянски *t'č (tāč)*, согд. *tīyt*, хотаносак. *ttajs, txatan, ttasta*, вахан. *taγdām*, искашим. *tōγd*, осет. ирон. *tagъd*, дигор. *tæx* – бърз, стремителен. (L-IAl), (BA-C-3, стр. 221-222) Името отразява по-древната общоиндоиран. форма ***tak**.

53. **Таридин** – български комит, управител на *Бренгалнишката област*, по времето на *Борис* и *Симеон*. (АС-БПСР, стр. 60) **Таро** – българско име от турски данъчен регистър (*Дуйко, син на Таро*, село Песошница, източно от Лерин, днес Анахорион, 1481 г.). Такива имена са отбелязани като лични и бащини, не само в XV в., а във втората четвърт на XVII в. в католически документи: *Тарьо Драгулинов, Васил Тарьов* (село Белене, 1626 г.), *Тарьо Гульов* (село Белене, 1637 г.), *Стоян Тарьов* (село Ореше / Орешане, 1637 г.) (ПГ-СССКБА) В. Стоянов посочва и неясното българско име от турски данъчен регистър **Тарно**. (ВС-КПАБ, стр.278) При осетинците има подобно мъжко име *Тарион, Тарамон*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98) При чувашите – *Тара, Тарав, Тарай*. (ЧАЯ) Коренът ***tar** е широко разпространен в иранските езици. Едно от възм. обяснения е общоиран. ***tar** – тъмен, а друго, от осет. *tar / itaræ*, ягноб., перс. *tar*, хотаносак. *ttara* - гръд, гръден кош, согд. *tār* - чело, хотаносак. *ttarandara* – гръден кош, тяло, торс. В латин. *torax* – гръден кош. (BA-C-3, стр.230-231) Така че **Таридин** може да означава също широкоплещест, снажен.

54. **Тато, Татул** – имена на българи записани в “Книга на братството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург. *Тато, Татимер, Татин, Татул, Татун, Татол, Татуш* са бълг. имена от XV-XVII в. (ЙЗ-БИ, стр. 307) *Татуш* е и име на печенежки вожд. **Татул (Татоул)** Ванандаци и **Татул** Димаксеан, са потомци на арменизираните българи в пров. Вананд, участвали във вастанието на Вардан Мамиконян в средата на V в. (449-551 г.) В IX в. живее **Татул** Ванандеци (ок. 1020 – 1054 г.), спарапет на Карс, също далечен потомък на Въндовите българи. При осетинците се срещат имената *Тате, Тати, Таути, Тæта, Тæтай*, и фам. им. *Тататæ, Тæтаонтæ* (Татаевы, Татаоновы, Татоновы), а при чувашите – *Татан, Татей, Татеш, Тати, Татик, Татмайш*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98, 60), (ЧАЯ) *Татнай (Tatnai)* е име на персийски управител на Палестина от Ахеменидската епоха. (FJ-IN, стр. 323) Възм. етим. обяснения: 1. връзка с индоевроп. ***tat-** баща, тази форма е разпространена в източноиран., памир. и дард. ез. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 355) 2. вр. с изт.иран., осет. *tæton / tætun* – давам, щедър. (BA-C-3, стр. 282-283)

55. **Тонган (Тънган), Тъганъ** – българско име, засвидетелствано в кирилски надпис, на прабългарски език в Мурфатлар като “**Тъганъ** из Полоу”. (КП-НДПА-БВ-2-2000, стр.32-33) Етимологията може да изведем от ст.бълг. **тъгъ (тъгъ)**, осет. ирон. *tyng* – здрав, силен, *tyngad* – напрегнат в дигор. *tëngun* – напрегнат, силен, здрав, масивен и ***gan** – поразявам, типично име със заплашваща семантика, т.е. силно да поразява враговете. (ИРС), (ДРС) Във вахан. *tung*, пуш. *ting*, искашим. *tyng*, сарикол. *teng*, кховар. *tiŋ*, непал. *tanna* – твърд, здрав, изправен, напрегнат. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 371, 372) Другите опити за обяснение на името **Тонган** изхождат от турското ***dogan**,

doγan, duan, произлизащо от др.тюрк. *toγan* – сокол, алтайски паралел с монг. *tojgon, tojxon*, ст.кор. *thuikon*, яп. *taka* – сокол. (S-AE)

56. *Турдачис* – име на приближен на кан Омуртаг. Известен е от надписа на кан Омуртаг: “Кандидатът Турдачис беше мой хранен човек. Той умря вътре.” (кандидат е византийска титла давана на спатарии и протоспатарии.) Името е твърде интересно защото показва директен арменски произход, то е аналог на арменското *Трдац*. Така че въпросният хранен човек на Омуртаг или е бил арменец по произход, или при българите е имало и разпространени арменски имена, предвид дългите им контакти в Кавказ. За последното говори и името *Турдузо*, или *Турдуцо* (*Turduzo*), записано в “книгата на бъртството” в ман. “Св. Петър” в Залцбург. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 33)

57. *Ук* – име известно от поминателен надпис от Плиска, с гръцки букви “ΥΚ ΟΚΤΟ”. В. Бешевлиев предполага че началото на надписа не е съхранена и предлага разчитане “(Λ)ΥΚ(Ο) ΟΚΤΟ” което чете като “вълк – осем” един вид гръцки запис на прабълг. календарен термин, което е твърде нереално. (ПД-ДЕ, стр. 110-112) В случая *Ук* е лично име, и означава висок, издигнат, като бълг. титла *ук-боил, ук-багаин*. Сходни имена се срещат при чувашите: *Ука, Укавьян, Укане, Уканеш, Укани, Уканька* и при осетинците: *Ога, Огъу, Огъа, Огъуа*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97) Що се отнася до втората дума *окто*, тя показваидентичност с чув. *ukät* – отчитам, отбелязвам, знам, да бъде, в тюрк. ез. **oq-/*uq-* казвам, съобщавам, монг. *uge* - дума, ТМ *ukä* – ум, ст.яп. *uker* – молитва, и нострат. паралел с угрофин. **vog-/*ok-* мнение, мисъл и ескимоски **uka-/*ukak-* език, дума, реч. (Старостин) В осет. *ox* – причина, повод, което Абаев обяснява като заемка от същото тюрк. **oq-*. (ВА-С-2, стр. 233-234) Най-вероятно е прабълг. или савирска заемка. В случая прабълг. “*окто*” е озн. “почети” или “Почети (паметта на) Ук”, в чув. със суфикса “-t” се образуват повелителни форми на глагола. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 273)

58. *Хито (Hitto)* – има на българин от “Книга на бартството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 30) *Хито, Хитол, Хитко, Хитил, Хитим, Хитом, Хитимир, Хитов(и)* са български имена, *хитам* – бързам. (ЙЗ-БИ, стр. 332), (СИ-ПРОД, стр. 546) Името се среща при осетинците като *Хито, Хита, Хитор* и при чувашите – *Хитиван*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 100), (ЧАЯ) Етимологични паралели: Идентично е осет. ирон. *хæтын*, дигор. *хæтун* – скитам, обикалям, бродя, ирон. *гъæйтт*, дигор. *гъæутæ* – обикалям, ходя. (ИРС), (ДРС) И памир. ез. (шугнан., сарикол.) *xitum* – заек (т.е. бърз). (VS-ETD) В пр.индоиран. *hat, gair*, перс. *hāzāka*, Абаев извежда осет. ф-ми, от древноиран. *gair, giv* – движа се. (ВА-С-1, стр. 535), (ВА-С-4, стр. 191-192) Значението на името Хито, най-вероятно е било “бърз”.

59. *Хуба (Хуб)* – име на болярин, от Отвъддунавска България, станал воевода на унгарския вожд *Арнад* (ИД-ЗСБХ, стр. 147) (вж. името *Кубрат*)

60. *Хумир* – българско име, описано от В. Бешевлиев върху оловен печат, тогава притежание на частен колекционер Г. Закос от Базел. (ВБ-ПЕП, стр. 157) В “Книгата на братството” на манастира “Св. Петър” в Залцбург е записано аналог. бълг. име *Comir*. (КП-НДПА-БВ-2000-2), (ИСИБ-АРСА-2, стр. 33) Б. Симеонов го свързва с др.алт. *huma* – митичен орел (в което не е трудно да открием митичната птица *Хамаюн* от иранската митология). (БС-ПО, стр. 188) Съществува и персийско име *Хумар* означаващо птицата на щастие (от *ху* – добър, хубав и *marg* – птица). Може да го свържем евентуално с шугнан. *xumōr*, язгулем. *xēmor* – искам, желая, согд. *xum r* (*xumār*) – търся поддръжка. (VS-ETD) При осетинците се среща като *Хума*, а при чувашите като *Хума, Хумирек, Хамир*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 100), (ЧАЯ) Показателни са и перс. имена, *Нума* – дъщеря на мит. цар-герой Кави Виштапса, *Нумауа, Нумāуа*,

Hūman, и особено *Hūmitr*, което е пълен налог на бълг. име. (FJ-IN, стр. 131-132) Вероятно зн.: “желан от Митра”.

61. *Цик* - прабългарско име от IX в., предадено в гръцка транскрипция като Τζυκος. В. Бешевлиев посочва като най-близко иранското име *Зик*. (ВБ-ИЕП) При осетинците – *Цуго*, при чувашите *Цюххе*, при българите – *Цико*, *Цикой*, *Цикол*, *Цикул*, ж.р. *Цика*. (ЗГ-ОФЛИ, стр.), (ЧАЯ), (ЙЗ-БИ, стр. 343) Но може да потърсим паралел с тох.(б) *tsaika* – майстор, тох.(б) *tsikā*, в тох.(а) *tsek* – строя, изработвам от глина.⁵⁹ Съвр.българското *Цеко*, и старите нсрещащи се вече имена *Цекан*, *Цекул*, *Цекун* (ЙЗ-БИ, стр. 342), са наследници на *Цик* / *Цико*, а етимологично вероятно е означавало строител, майстор.

62. *Цок* – прабългарско име, дало съвр.българското *Цоко*. При осетинците - *Цого*, *Цогой*, *Цохъ*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 101) Вероятна връзка с ингушкото *çīokъ* – барс, тигър, *çokъ*, аквах. *çqъo*, лак. *çiniqъ*, авар., акуш. *çirqъ* – пантера (посл. ф-ма показва идентичност с акад. *zirqatu* – дива котка, рис). Сходно е и названието на домашната котка – *cisk*. (РИС) В буруш. *ta*, *tah*, тибет. *stag*, *gzig*, прасинотибет. **chi(ə)k* – тигър, барс (леопард), шумер. *sua* – дива котка. От същия субстратен прединдоевроп. корен, е заето и в тох. (а) *śiśāk*, тох. (б) *secake* – лъв.

63. *Чаган* – име на българин посетил манастира “Св.Петър” в Залцбург по времето на Борис I. (КП-НДПА-БВ-2000-2) *Чеган* е и български топоним в Македония⁶⁰. Подобни бълг. имена са *Чаго*, *Чакан*. (ЙЗ-БИ, стр. 345) При осетинците се среща сходното *Цагъа*, *Чего*, *Цикъуын*, *Цуго*, при чувашите – *Чакан*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 101), (ЧАЯ) Интересен факт е, че един от хорезмийските владетели носи двойното име *Аскацвар-Чеган*, а в монетите си използва тагма подобна на ефталитските от *Чеганинан*, поради което Белла Вайнберг смята, че родът му произлиза от ефталитското владение *Чеганиан*. В случая имаме алтайски произход, в монг. *çayan*, халха-монг. *sagān*, бурят. *sagān*, калмик. *saγān*, ордос. *çagān*, дунсян. *çəgъan*, дагур. *çigān* – бял, мандж. *šaxun*, улч. *çāgdža(n)*, удег. *cagdza*, солон. *çiyā* – бял, кор. *çeong* – син, в тюрк.ез. **çakir* – светлосив. (S-AE), (ССТМЯ-2, стр. 380-382) Вж. също като топоним *Чаган* – пров. в Сев. Корея, Чаган се среща и като име на реки в Оренбургска област, Сибир, Казахстан и като име на селища също в Сибир, Казахстан, Оренбургска и Астраханска области. Интересен паралел е осет. *səgat* – север, северен склон. В. Абаев търси връзка с перс. *çakād*, согд., пехлеви *çakāt* – тема, връх, чело, заето от пехлеви в армен. *çakat* – чело. (ВА-С-1, стр. 296) Но в случая имаме не просто значение връх или планински склон (бълг. *чукар*, *чукари*), а север, северен склон, което показва че по-вероятно имаме стара алтайска заемка, със значение бял цвят, явно свързано със сняг, снежен склон, респ. север. Така чеимето *Чаган* / *Чеган* означава бял, аналог на бълг. слав. *Бельо*, *Белчо*, *Белота*. (ЙЗ-БИ, стр. 22-23)

64. *Чанад* – приближен на българския болярин *Отум*, впоследствие минал на унгарска страна и убил бившия си господар *Отум*. Най-вероятно *Чанад* също е българин по произход. Твърде близко по звучене е българското име *Чендо*, *Ченто*, *Чено*, *Чано*. (ЙЗ-БИ, стр. 346-347) При чувашите се срещат сходните имена *Чантай*, *Чантър*, *Чантриса*, *Чантупай*, *Чантуш*, *Чаный*, *Ченей*, *Чентупай*, *Чунай*, *Чунтай*, *Чунтер*, а при осетинците *Чъено*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ, стр.101) Етимологичното обяснение е чувашкото *çān* – истина, правда, в останалите тюрк. ез. *çyn/şyn* – истина,

⁵⁹ произх. на тази дума е свързан с прединдоевроп. кавказкоезично население на Средна Азия, чийто съхр. наследници са съвр. буриши. В буруш. *tik* – пръст, *śi*, **śuti* – огнище, пещ, баски **śu* – огън, шумер. *sa* – пека, в кет. *tuçit*, котски, *thagar*, асински. *tagar*, пумпоколски *tik*, тибет. *ādag*, кит. 埴, съвр. ф-ма *zhi*, др.кит. *dhək*, баски **toška* – глина, така че тох. дума е резултат от буриш. *tik* – пръст, глина, т.е. *śi-tik*, *śuti-tik* – печена глина, тухла. Думата е заете и в др. индоирански, вед. *iṣṭi*, *iṣṭaka*, *iṣṭika*, дардски *iṣṭaka*, авест. *iṣṭiia* – тухла, кирпич.

⁶⁰ с. Чеган е разположено на 30 км западно от Воден (Едеса), сега е в Гърция. До Първата св. в-на е било българско селище. През 1916 г. става известно с Чеганската настъпателна операция, успешно проведена от българските войски.

правда, в казах. *čynda* – да постъпвам правдиво, в монг. *čin*, бурят. *šin* – правилно, вярно, в ТМ, евенк., негид., улч., орок. *čžin*, солон. *čžinki* – истина, правда, истински. Алтайските форми се смятат за древна китайска заемка *čžen* – правилен, истински. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 402), (ССТМЯ-1, стр. 258) В кит. 眞, в др.кит. *tin*, еп. Хан *tjэн, čэн*, в еп. Тан *čin*, съвр.кит. *zhěn* – истина, правда, тибет. *bden*, качин. *teŋ*, вьетнам. *chăn*, пр.синотибет. **[ti]n / *[ti]ŋ* – истина, правда. (S-STE)

65. *Чена* – багатур боила колобър на кан Маламир. Б.Симеонов го свързва с тюрк. *ser / serī* – ляв, респ. левак. (БС-ПО, стр. 186) Но много по-вероятна е връзката с осет. *čarr / čarræ* – готов, снаряжен, в исправност, дало *čарар* – охрана, защитник, съвр. полицаи. (ВА-С-1, стр. 330), (ИРС) В пуш. *čarāwul* – пазач, сега озн. и полицаи. Във вахан. *čip* – засада, военен пост. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 126) Т.е. да бъде готов, на шрек. Виж също българското име *Чебул*, фиксирано в турските регистри от XV в. (ВС-КПАБ, стр. 287) Имената *Чеба, Чьебо, Чеппо, Чуби, Чибиз, Чьиппи*, ж. име *Чабæ*, се срещат и при осетинците. (ЗГ-ОФЛИ, 101, 105) При чувашите – *Чунай, Чупак, Чупер, Чуппа*. (ЧАЯ)

66. *Чоте* – старобългарско име с прабългарски произход (К. Попконстантинов). Вероятна етимология, в осет. ирон. *cadæg*, дигор. *cadeg*, др.иран. *čāta*, авест. *šāta*, пехлеви *šāt*, перс. *šād* – тих, спокоен. (ВА-С-1, стр. 284) Преминаването на сармато-аланското „ч” в съвр.осет. „ц” е закономерно явление, така че вероятната изходна форма е била *čat, čad*, сравни с осет. *(æ)cad* – затишие. (ДРС), (ИРС) Среща се при чувашите *Чоти, Чотак* и при осетинците като *Чите, Читъе*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 101), (ЧАЯ)

67. *Чучин* – име на българин от “Книгата на братството” на манаситра “Св.Петър” в Залцбург. Записано е букв. *Chuchinadpulgar*, т.е. *Chuchin ad pulgar* или *Чучин-Българина*. (КП-НДПА-БВ-2000-2) В лат.ез. *ad* изразява направление (към, в, на, от). Подобни бълг. имена са *Чучин, Чучун, Чучо, Чучко*, фам. имена *Чучков(и), Чучов(и)*, при осетинците *Чучи, Чьучъа, Чьучъиа*, а при чувашите *Чучей, Чъчак*. (ЙЗ-БИ, стр. 352), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 101) Произходът на думата е алтайски. В бълг. *чучна, чучнувам* – сядам, чув. *чици, чищци, чищци* – люлея се, в ТМ, евенк. *čičin* – седя, изправя се на задни лапи (за животно), евен. *čöči, čiči* – седя клекнал, негид. *čoče, čičit* – седи на задни лапи (за животно), евенк. *čičla* – легло, също в евенк. *čöčoga* – изправен, висок, евен. *čičono* – скачам, евенк. *čoko, čokčolo, čukčele*, нан. *čokčojgan*, улч. *čokčodžo* – седя клекнал, мандж. *čokčo* – стърча, стоя изправен, извисявам се (за планина, хълм), сол., нан., мандж. *džidža* – да кача на гърба си, да повдигна. В монг. *cogc* – куп, грамада, *cogsoj*, бурят. *sogso* – стои, стърчи, кор. *čyugiri* – седи на колене, в тюрк.ез. **čök-* сядам. (S-AE), (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 426), (ССТМЯ-2, стр. 426, 418, 409, 411, 404, 356) Тази дума се открива в осет. ирон. *dzyccæg*, дигор. *dzocčægi*, и в груз. *cucikili* – седя клекнал, и е древна алтайска заемка, въпреки че Абаев я посочва като заемка от грузински. (ВА-С-1, стр. 390) Явно че първоначалното значение на тази дума е била, да стоя, да отстоявам, т.е. *Чучин* – да бъде траен, устойчив, един вид, името е аналог на южнослав. Стою, Стоян.⁶¹

III. Родови имена

От “Именика на българските князе (канове)” са известни родовите имена: *Дуло, Ерми, Вокил, Угаин*. В поминателните надписи на кан Омуртаг, посветени на негови приближени (хранени люде), са посочени още четири родови имена: *Ермииар*,

⁶¹ от същия произх. е и думата *чучело*, която освен в бълг. я има в рус., осет., чув. ез., т.е. нещо котео стои, стърчи.

вероятно аналогично с родът *Ерми* от „Именика”, *Кюригир*, *Кубиар*, *Чакарар*, и незапазено цяло име, завършващо на *-дуар*. (ВБ-ПЕП, стр. 146)

К. Х. Менгес прие, че прабълг. родови имена отразяват хипотетичния старинен тюркски колективен суфикс *-ar, är*. (ВБ-ПЕП, стр. 143) В. Стоянов посочва че суфиксът *-r* за мн.ч. се използва в ТМ езици, а в тюркските е преминал в *-lar / ler*. (ВС-ЗБТС, стр. 7) В. Никонов посочва че в тунгуските езици със суфикса *-gir* се образуват названията на родовете, напр.: Баягир, Келгегир, Чамчагир, както и названия на племена: юагири, нанагир, нгангагир (нанайци), баликагир, както и тюрк. племе тофлари. (ЛЛ,М-БИП, стр. 39) Но също се използва и частицата *-ar*, напр. Дулар – род в тунгуското племе солони. (ССТМЯ-1, стр. 221) Въпр. родово окончание⁶² може да се обясни и с урало-алтайското, в протоугрофин. **arwa* – сродник, брат (хант. *orti, worti*, манси *oar, är, or*, унг. *ara*) в пр.тюрк. **urug / *or*, др.тюрк., уйг., туркм., узб., тув., тофлар. *uruγ*, кирг. *uruq*, казах. *urıq*, чув. *äru*, якут., долган. *urū*, пр.монг. **hüre*, монг. *üre, xüre, huran, hurun*, халха-монг. *ür*, бурят. *üri*, ордос. *ür, üre*, калмик. *ürn*, дагур. *xur, hure*, пр.ТМ **pur*, евенк. *hurū, huril*, евен. *hurʼl*, мандж. *fur-sun*, улч. *purul*, нан. *puril, puril* – племе, род, поколение, семейство. (S-AE)

1. *Дуло* – първата известна българска владетелска династия. Според Грегоар, може да се търси връзка с името *Δουλας* открито в надпис от Танаис. Според основателното мнение на Фасмер и Маркварт, името е сходно с осет. име *Dula*. Може да посочим още перс. им. *Dolasbzan* и *Dolēwč*. (FJ-IN, стр. 85-85) В. Томашек свързва името с тюрк. **toluq / *doluq* – плен, изобилен. Вамберти посочва несъстоятелната връзка с тюрк. **dulai* – глух или глупав. П. Юхас търси връзка с унгарското *jula*⁶³ (гюла / дюла) – княз. (БС-ПО, стр. 110-112) Според Згуста обаче името произлиза от гръцката дума *δοῦλος* – роб, слуга, което също е неприемливо. (ВБ-ИЕП) Б. Симеонов обяснява етимологията с тюрк. **dul / *tul*, което в чагат., телес., балкар. означава голям, силен, също и боен кон, обосновавайки се с “широкото разпространение на тотемизма при хуно-алтайските народи”. (БС-ПО, стр. 112-113) Привържениците на тюркската теория, свързват нереално Дуло с тюрките от Източния Тюркски каганат, наричащи се племената Дулу, само че те нямат никакво отношение към събитията свързани с древните българи. Нещо повече, формата „Дулу” е съвр. произношение на китайска транскрипция, а възстановката от епохата Тан на съотв. йероглифно изписване (Duolu) 咄陸, е друга: “*twiet-luk*” и вероятно отразява тюрк. *tut* – държа и *tölik* – сила, мощ, *töliklög* – могъщ, така че “*tut tölik*” ще означава „държащи силата, държащи мощта”. (ДРС, стр. 571, 579) Дори и да се допусне, произволно хипотетично, че родът Дуло е представител на тюрките от Източния каганат, то названието ще звучи по съвсем друг начин (Тютлюк, Тут Тюлюк), а не както е съвр. китайско произношение (Duolu). Смятам че много по-вероятно Дуло отразява племенното название Двали, Дуалтае, в древността сарматско племе, днес част от осет. народ. Сармато-аланското име *Дула, Дуло* (Δουλας) е открито сред надписите от Боспорското царство. Съвр. осетински форми са *Дола, Долсет, Дула, Дули*. А *Дулатæ, Дулитæ, Дулутæ* (Дулаевы, Дулиевы, Дулуевы) са съответните осетински фамилни аналози на това име. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 93, 46) Й. Заимов посочва българските имена от XIV в., *Дуил, Дуле, Дульо, Дулчо, Дуля, Дулян*. (ЙЗ-БИ, стр. 142) При чувашите – *Тула, Тулай, Тули, Тулли*. (ЧАЯ) Смятам че

⁶² Суфиксът за множественост *-ar* е познат и в германските (скандинавските) езици, *gotar* – готи. В иранските езици също съществува подобен суфикс за мн.ч. Добре е изразен в пущунски *-är*, напр. *baγdar* – чук, *baγdär* – чукове, *sχar* – камък, *sχär* – камъни. В осетински се е съхранил, само в понятията за родство, напр. *mad* – майка, *mad-al-tæ* – майки, *us* – съпруга, жена, *us-al-tæ* – съпруги, жени. Всъщност този древен алански суфикс за мн.ч. е *-al(-ar)*, отговаря на авестийския *-āro*. Към него е добавен, по-късният сарматски суфикс *-ta, -tæ, -t*, в согдийски, който е от алтайски пр. Иначе в осетински *al* (по-древна ф-ма *ar*) се е съхранил като значение – всички. (ВМ-ОЭ-І-ІІІ, стр. 308)

⁶³ Тук произходът е друг. В монг. *žolō* – водач, *žolōdōgo* – управлявам, *žolōdōgč* – вожд. В чув. аналог на това алтайско понятие е *šol / šul*, др.тюрк. *jol* – път. (МФ-ЭСЧА-2, стр. 131) Или дюла – водач.

името е във връзка с пуш. *ddála* – племе, *ttoləy, ttolgei* – група хора, прослойка, класа, осет. *dzyile* – общност, група, хора, народ, племе, явно староаланското (сарматско) *dual / dwal / tual / twal*, е аналог на пушунското понятие. И. Стеблин-Каменский свързва пуш. и осет. думи като производни на индоарийското **tola*⁶⁴ – отряд, група хора, в хинди, пенджаб., непал. *dal*, маратхи и дард. ез. *dala*, кхов. *dāl*, ория *dala*, в авест. *dara* – армия, въоръжен отряд, група хора. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 222), (DDSA) Т. Н. Пахалина, също смята че осет. *t/dwal* е от ирански (или индоевропейски) произход и го свързва с древноиран. **t/dwar/lā* или **t/dūr/lā, t/daur/lā*, разширение на индоевроп. корен **t/deu* – увеличавам се, раста, набирам сили, и предполага че тази дума е означавала също неголяма група от хора, семейство, род, племе⁶⁵, аналогично в келтски (кимвърски) *deulu, theulu* – семейство, род.⁶⁶ Така че най-вероятното значение на **дуло, дуласи, двали, туласи, туалы** е група хора, племе, общност, народ-войска, народ от войни. Ю. Гаглойти вижда в **туласите**, предци на съвр. южни осетинци, наричащи се **двал, двал-дигор**, а областта им на обитаване – **Двалетия**. Г. С. Ахвледиани смята двалите за първата сарматска вълна проникнала южно от Кавказ. Осетинската фамилия Тлиаг, Тлиагтæ, (т.е. тулаг) се смята, че също произлиза от древния етноним, тъй като е разпространена в Двалетия.⁶⁷ Това показва че на един много древен етап от своето съществуване, дравните българи и сарматите-дуло са били свързани в една общност.

2. **Ерми** – родът на наместника Гостун (всъщност вуйчото Органа). Според К. Менгес е производно на монг. *эрэмэгү*, а според А. фон Габен, на аналогичното ст.тюрк. *эртэгү* – ленив, мързелив. Според Б. Симеонов най-вероятна е връзката с калмик. *arm* – копие, *armъч* – копиеносец. (БС-ПО, стр. 114-119) Всъщност името **Ерми (Ермиц)** е засвидетелствано и в сарматското Боспорско царство и като име на аварски вожд **Ермиц**. (КС-СНПБ-М-1-2005, стр. 28), (БС-ПО, стр. 118), (ВБ-ПЕП, стр.151) Едва ли може да се свърже с гръцкото **Ἑρμης** – Хермес⁶⁸, заето и в ст.бълг. **Ермиш, Ермисъ**. В ст.осет. *ærmī-rmī* означава събиране на данъци. Във връзка с дигор. *ærmarmī*, ирон. *ærm-ærmты* – букв. зн. „от ръка в ръка“. (ДРС), (ИРС) Възможната етимология на родовото име **Ерми** – бирник, е събирач на данаци, възникнало като прозвище, или има пряка връзка с сармато-аланското **arm / ærm* – ръка, дигор. *ærmom* – ръчен, производно на общоиран. **arm* – ръка, т.е. да е сръчен. (ДРС) В тох.(а,б) *yärm*, пратох. **yärm* – мярка, *yrmakka* – казначей, ковчежник (ср. с осет. зн. бирник, събрич на данъци). Според Д. Адамс, тох. дума произл. от общ индоевроп. корен с прагерм. **ermena* – цял, голям, ст.вис.нем. *irmīn* – голям, *irmingot* – велик бог, ст.англ. *yrmen* – голям. (DA-DT-b) Но най-вероятно прагерм. ф-ма произл. от индоевроп. и общогер. **arma-* ръка, разстоянието от рамото до китката, респ., мярка. Вероятно далечни наследници на това име са посочените от Й. Заимов, стари бълг. имена **Ярмо, Ярма, Ярмен, Ярмин, Ярмил**

⁶⁴ Сравни с балт. и трак. *dulo, dulos* – дете, потомък, ирл. *diulach* – младеж. (EID) В др.гр. *τελος* – семейство, род, племе, опълчение, войска. (IEE)

⁶⁵ Т. Т. Камболов. Очерк истории осетинского языка. 6.2. Осетинские субэтнонимы.: <http://ironau.ru/kambolov-hist-o4erk.html>

⁶⁶ Вероятно имаме индоиранско наследство, или ностратическо понятие в тюрк. ез., в чув. *tüle* – род, раса, *tülen* – размножаване, в чагат., ез. на алтайските тюрки (кумандинци, телеути, лебединци), кирг., тат., башк. *töl* – род, раса, размножаване, потомство. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр. 261)

⁶⁷ Трябва да се спомене и следния интересен факт. В древнокитайския извор “Му Тянци чжуан” в който се изброяват племената които цар Му от царство Чжоу посетил при своето пътешествие на запад, се съобщава и народа **Чжюю** 珠余 (Zhuayu), който живее между Си Ся (в района Хеси или съвр. Гансу) и началото на [Жълтата] река (от езерото Юян / Juayan). Анализът на йероглифите показва, че древната форма на произношение на това име е била “*toia*”, в епохата Хан “*twala (tuala)*”. Ю Таишан смята, че са обитавали района по поречието на р.Чжанъе. Съпадението с двали / дуло / дуласи е пълно (вкл. с др.индоиран. ф-ма **tola*), но дали е случайно или това са техните предци които в IV - III в.пр.н.е. са обтавали района на Гансу и после са мигрирали на запад, същото от “клисурите на Имеон” с юечките и усуните, не може да се каже, поради липса на други податки, така че е само изказано интересно предположение.

⁶⁸ името на др.гр. бог Хермес е от етруски пр., в етр. *herma, heramasva* – статуя, идол. Древните гърци също свързват името на бога с др.гр. “херма” (ἕρμα) – четириъгълен стълб, със бюст (глава) на бог.

и съответните им западнобългарски „Е”-форми: *Ермо, Ерма, Ермин, Ермил*. (ЙЗ-БИ, стр. 359, 148) Т.е. първоизточникът е бил *Ърми*, а значението е свързано с ръка, независимо дали отразява сръчност или мярка. При осетинците аналогични имена са *Ерам, Ерман, Ермен, Ермине*, а при чувашите – *Ерем, Ереме, Еремен, Еремкке, Ерми, Ермок, Ермул, Ермуш*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 94), (ЧАЯ)

3. *Вокил*, или *Укил* – родът сменил династията *Дуло*. *Векил, Вико, Викул, Векул* – стари български имена. (ЙЗ-БИ, стр. 70, 63) В. Бешевлиев публикува надпис на кирилица, където ясно се чете името **БОУКЕЛ**. (ВБ-ПБН, прил. 95-33) В. Томашек обяснява етимологията на името с тюрк. *okäly* – похвален, почтен, или удмуртското *ikyil* – незаконен. Б. Симеонов го свързва с тюрк. *uq/oq* – стрела и *il* – род, или „Родът на стрелците”. (БС-ПО, стр. 120-121) Почти идентично звучи османотурското *vekil* – поръчител, надзорник, в куман. *uakil* – пратеник. (СИ-ПРОД, стр. 54) Аналогично в осет. ирон. *uakъel*, дигор. *uokil (wakъel / wokil)* – представител, упълномощен, доверен, свидетел, пратеник. Според В. Абаев думата е от араб. пр. *wakīl*, проникнала в осет. и другите кавказки ез. през тюрк., респ. кумански. В груз. *vekili, wācīl*, е със същото значение. (ВА-С-4, стр. 45) Ако приемем това мнение, няма как името **Вокил / Укил**, звучащо еднакво с осет. ф-ми, да присъства в езика на прабългарите, преди още “тюркската” форма от арабски произход да е проникнала в Кавказ. Вероятното етимологично обяснение е свързано с индоиран. **wak* – глас, говор, в санскрит *wak, vāc, vacanah*, пали *vacana* – говоря, пр.индоиран. *uāč*, авест. *vāx, vāci, vāxš, wāz*, перс. *waza* – дума, сарикол. *wāga* – говоря, согд. *wāxš, wātāk*, хорезм. *wsāk*, хотаносак. *avācā* – говоря. (L-IAIL), (Ch-DIV, стр. 402-403) В тох. (б) *wek*, в тох.(а) *wak* – глас, шум, *wektark* – говорещ, крещящ, *watk* – говоря. (DA-DT-b) В осет. *uaz, wac*, ягноб. *waast*, талиш. *vož*, перс. *vāz* – глас.⁶⁹ Сходно е осет. *uac, uacxъued* – известие, *uazæg* – покана, гостуване. (ИРС) При осетинците е известно божеството **Уацил** – божествения пратеник, но и бог на гръмотевицата и бурите, дал и съвр.осет. име *Уасил*, при чувашите - *Весулла*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (ЧАЯ) При източните иранци е съществувал бог *Вак, Вахи*, лат. предаване *Бакхус*, тъй като според гърците иранския *Вахи*, кушанския *Охшо*, отговаря на гръцкия Дионис, т.е. *Вахи* е синоним на Сявуш. Името *Уацил (Wacilld / Wacelia)* според Абаев означава точно пратеник на *Елия*. А *Елия* е “гръмовежеца, бога на бурята” аналогично на Св. Илия, християнския светец, приравнен към по-старото езическо божество при славяните. (ВА-С-4, стр. 31) При тохарите също е съществувало подобно божество **Илай** (Ylaiu) свързвано точно с бурите, името на което е съхранено в тохарските текстове. Така че *Вак-Илай* или *Уацил* си е изцяло езическо божество съществувало преди християнизацията. Самата дума *wak* при сарматите, аланите, както и при хорезмийците и согдийците е придобила и второ значение “свят, божествен” (Вак-Устарджи – осет. Св. Георги). Ето защо смятам че **Вокил / Укил** е означавало пратеник, вестносец, упълномощен, довереник, но има собствено развитие в езика на прабългарите и аланите, въз основата на корена **wak / *wac* – глас, дума, вест, а в арабски и тюркски имаме ирански заемки.

4. *Угаин* – родът сменил *Вокил / Укил*. Според Томашек произлиза от тюрк. *ögün* – мъдър, или монг. *ök, yok* – разум, ум. Г. Фехер посочва тюрк. *ihu / ugi* – сова. Б. Симеонов посочва тюрк. *ugaу* – родствен. (БС-ПО, стр.1 22-123) Името показва интересни осет. паралели: *uag* – закон, ред, мярка, правдивост, порядък, *uagdžын* – порядъчен, честен. (ИРС) В дигор. *uaggin* – състоятелен, нормален, порядъчен, *uaggun* -

⁶⁹ В български съществува и думата *викам, викам му* – говоря, говоря му, (или диал. *баткам, набатквам* – мънкам, налучквам, пелтеча, ср.с тох. *watk*, согд. *wātāk* – говоря) която няма славянски аналогии, респ. си е прабългарска по произход. Вж. също българските имена **Вачо** и **Вазо**, посл. е посочено от В. Д’Амико като реликтивно от Алцековите българи, среща се под формата **Уазо (Uuazo)** в “Книга на братството” от ман. “Св. Петър” (Залцбург), които са производни на същия иран. корен **uāč*- / **wāč*- реч, говор, красноречие. (ИСИБ-АРСА-2, стр. 30)

честен, *uagæ* - нрав, характер, норма, традиция, поведение, порядък, положение, състояние, мярка. (ДРС) В ирон. и дигор. *uæx* (*wæx*) – качество, особеност, обичай, традиция. Абаев посочва като най-близък паралел хорезм. *wāk*, *āβwāk* – нрав, характер, *īβwāk* – добронамереност, добри отношения. Във вахански се открива сходното *wog*, *woγ*, в кховар. *waγ*, йидга *huγ* – стойност, размер, цена, производни на др.иран. **vahaka* – дълг, задължение, стойност. (ИС,К-ЭСВЯ, стр. 390) Абаев смята че изходното **vahaka*, **vah*, **vahu*, в авест. *vohu*, санскрит *vasu* първоначално е означавало пребивавам, с по-нататъчно развитие на значението в обичай, право, закон, правило, нещо постоянно, трайно, непроменящо се. (ВА-С-4,стр.40-42) Аналогично съвр. осетинско име е *Uage*, *Uagka*, *Uagko*, *Uγy*, при чувашите – *Ваку*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 99), (ЧАЯ)

5. **Кюригур (Курүгүр)** и родът на жупана **Охшин**. Етимологията е твърде неясна. Според К. Менгес от старотюрк. *küri* – смел, дръзък, храбър. Б. Симеонов го свързва с уйг. *kür* – тъмнокафяв, като прави паралел с племето *саръ-уйгури* – жълти уйгури, респ. възможността при българите да са съществували „жълти” и „кафяви” родове. (БС-ПО, стр. 126-127) Подобно сравнение е несериозно, тъй като „жълтоглавите уйгури” и „жълтоглавите шивеи” водят названията си, от европейския си вид и русите си коси, аналогично на половци – русокоси, названието на куманите. По-вероятно е да посочим осет. дигор. *koræg*, *korigor*, ирон. *kuræg* – сватовник, молещ, искащ, което Абаев свързва с пехлеви *kurrak*, перс. *kurrah*, кюрд. *kur* – жребче (т.е. потомство), согд. *wi-kor* – роднинство. (ВА-С-1, стр. 602) Но се открива и ясен алтайски паралел, в чув. *kërii*, ст.монг. *kürgen*, калмик. *kurγ`n*, евенк. *kürigen* – зет. (МФ-ЭСЧЯ-1, стр. 283) Вероятно такава дума е съществувала в ст.бълг., защото се открива в ст.рус. **куригъ** – шафер, девер. (МФ-ЭСРЯ-2, стр. 425) Или името **Кюриг(гур)** отразява това алтайско-иранско понятие за родственост, като окончателно **-гур**, използвано за обозначаване на род е типично за ТМ езици. Родът на Охшин е бил в родствени отношения с управляващата (Крумова) династия.

6. **Кубиар (Κουβίαρης)** – родът на зера-таркана **Онегавон**. Според К. Менгес родовото име **Кубиар** произлиза от тюрк. *quba* - жълтеникав, червеникав, рус.⁷⁰ То напомня и прабългарското лично име **Кубер**. (ВБ-ПЕП, стр. 144) Ако **Кубиар** е производно на **Кубер**, то значението ще е свързано с голям, силен или богатства.

7. **Чакарар (Τζακαραρης)** – родът на копана **Корсис**. Според Г. Фехер, произлиза от *čakur* - ястреб, а според К. Менгес с тюркското *čaqar* - укрепено място, крепост. (ВБ-ПЕП, стр.143) Б. Симеонов го свързва или със сокол, или с тюркското *čakur* – син, пепеляв, сивосин. (БС-ПО, стр. 128-129) (Б.а: последното не може да се приеме, тъй като прабълг. аналог на *čakur* е известен като ст.бълг. > ст.руск. **зѣкръ** – сивосин.) (НА-БЧ) У осетинците се среща като мъжко име **Чăкър**. (ЧАЯ) Според удачното обяснение на Цв. Степанов, „Чакарар” отразява съществувалия при иранците **брак-чакар** (*čakarīh*), при който при смърт на съпруга, съпругата се жени за своя девер и преминава под негова опека. Родените деца от този брак са напълно равностойни на родените от съжителството с починалия съпруг. (ЦС-СБ, стр. 116) Възм. е да става дума и за родственици на владетелския род, но от по-нисък и неравностоен статус, напр. родени от наложници.

⁷⁰ тюрк. *kuba*, монг. *xuva*, *xubaxaj*, бурят. *xubxaj* – бледожълт, светъл, евенк. *kuvas* – белка, мандж. *xuba*, монг. *xuban*, *xiv*, *xivan*, бур. *xuba*, кор. *hobag*, яп. *kohaku* – кехлибар, са производни на кит. *Hūpò* 琥珀 – кехлибар, произн. в еп. Хан *hāphrāk*, еп. Вей, Тан *hōphēk* / *hōbēk*. (ССТМЯ-1, стр. 422, 473)

IV. Имена на котраги и утигури

Известни са няколко имена носени от предводители на котрагите (кутригурите) и утигурите. Въпреки че те са от епохата преди възникването на ПБД, ще ги разгледам, предвид пълнотата на изследването и участието на тези племена в етногенезата на българите, основали ПБД.

1. **Акага** – царица на утигурите. Среща се при чувашите като *Аккака*. (ЧХЯ) Вж. подробно разгледаната етим. на името Акамир.

2. **Анагай** – утигурски вожд, живял около 576 г. В 580-581 г. с помощта на тюрките, на които е васал, превзема византийската крепост Боспор на Керченския пролив. При чувашите се среща аналогичното *Анак*, *Анаккай*, *Анаккей*, *Анка*, *Анкас*, *Анкей*, *Анач*, *Аначчи*, *Ана́с*, *Аней*. Като *-кай/-кей* е широко разпространен суфикс за образуване на мъжки имена, което показва че изходната форма на името е **Анак/Анаг**. (ЧАЯ) При осетинците се среща *Айнаг*, а при партите *Анак* (*Анак*). (FJ-IN, стр. 15) Предполагам че съвр.българско име, срещало се и като *Анко*, *Анче*, *Ано*, *Ане*, *Аньо*, *Аначко* е от същия произход, отразяващо изходното *Анак*. (ЙЗ-БИ, стр. 12-13) Вероятна връзка с др.иран. **anika*, авест. *anika* – лице, предна част, средноперсийски *anīg*, *anīk* – предна част, в хотаносак. *ina*, *inaka* – напред, в съвр.перс. *nak*, пуш. *ananga*, *anagaj*, талиш. *ang* – лице. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1, стр. 171-172) В тох.(б) *antse* – рамо, предна част, заето и в тюркски като *on* – рамо. В осет. *aengæs* – добре изглеждащ, с добър вид, във връзка със согд. *ngs* (*angas*) - лице. (ВА-С-1, стр. 159) така че името вероятно е означавало преден, пръв, или с добър вид, красив. Известно е и аланското име **Анагаст** (едни от приближените на византийския патриций от алански произход Аспар). То се свързва с осет. *aengast*, *aengæs*, *aengas* – зорък, следящ, с остър поглед и е свързано със същия изходен корен със семантична връзка *лице-преден-зрение-вид*. (ДРС), (ИРС) В чувашкият език суфиксите *-кка*, *-кке*, *-хха*, *-кай*, *-кей*, са основни в образуването на мъжките лични имена. Предполагам че отразяват аналогичния ирански суфикс *-аг*, *-ак*, използван също за образуване на мъжки лични имена, особено при сарматите и аланите, при язигиде и българите съотв. *-ах* и *-ех*. Интересно друго обяснение на името *Анагай*, познато и като сарматско име дава М. Цагараев: **Αναγαίος** - не притежаващ стада. (МЦ-СПИ) Според друго мнение на Пол Пелио, името Анагай е идентично с името на последния жужански кагана Анагуй 阿那瓌 (съвр.ф-ма *ēnānāguī*, *ānānāguī*, в епохата Вей-Тан *æān(h)ānkwij* / *æān(h)ānkkwæi*. Превдив факта че посл. йероглиф е предавал некит. сричка **ir* / *ur*, вероятно отразява изходна форма звучала като *Енханги(у)р* / *Янханги(у)р*, което е твърде различно от Анагай. (ХТ-ОкҮІ)

3. **Заберган** – предводител на кутигурите. Виж и съвр.българ.фамилно име **Заберски** и диал. дума **зѐбар** – мъчителна мисъл, угризение, безпокойство. (ХХ-РГРВ-ДБ-ІХ,стр.254) Името *Заберган* се открива в надпис на сасандския шах Шапур II от 261 г., *Забергас* (Ζαβέργας) е име на персийски военачалник, защитава крепостта *Хломарон* във войната с Византия от 586 г., по времето на Хромизд IV, *Заберган* (Ζαβέργανης) е министър на сасанидския шах Хосров I (531-579 г.), *Забаргос* (Ζαβαργος) е сармато-аланско име от Танаис, от 155 г. (FJ-IN, стр. 377) Сред памирските таджики е разпространено името *Забердаст*. (ПД-СБ, стр.76) Етимологични паралели с авест. *zabar*, перс. *zērbe*, *zabr*, шугнан. *zārb*, гилиян. *zarba*, язгулем. *zērbē*, сарикол. *zarba*, осет. *хъæбаер* – смел, здрав, твърд. (VS-ETD), (ИРС), (ДРС) В кховар. *zara`wo* – смел. В персийски *zabar*, е получено от (*az+bar*), със значение голям, висок, издигнат, силен, от *az* – размер и *bar* – воля, действие, а *zabar-dast* означава мощна силна, вдигната заплашваща ръка, респ. името *Забердаст* – поразяваща ръка. В осет. *хъæ+баер* има сходно обяснение от *хъæ* – своя и *баер* – воля, Абаев го извежда като своеволен,

неподчиняващ се, което е първоначалното значение. (ВА-С-4, стр. 196) Виждаме че въпросната форма не е много точен аналог на останалите ирански, въпреки еднаквото значение. Но предвид механизма на образуване, аналогично в ирон. *as*, дигор. *asæ* – величина, ръст, размер и *bær* – воля, действие, може да възстановим сармато-аланското *as(æ)bær* – свръхмерно, извънмерно действие, респ. сила, силен, чрезмерен. Втората част на името –*ган*, е както имеобразуващ суфикс, така и може да се свърже с общоиран. корен **gan* – поразявам. Така че *Заберган* означава удрящ, убиващ, поразяващ с голяма сила и отразява типичната за аланските и иранските имена „заплашителна, войнска символика”. Например при кюрдите се среща името *Зорба*, произлизащо от думата *zorbə* – насилие. (КРС, стр.173) В уйгурски *ysbar* означава свиреп, съотв. и името *Ъшбара*, и е иранска заемка. (ЮЗ-ДТСТ)

4. **Раняр(и)** – утигурски вожд, чийто отряд е съюзен на готския крал Теодорих в 555 г. при войната му с Византия. Посочен е от В. Д`Амико. (ВД-БИ) При българите се среща името *Ран* с производните му *Ране*, *Рани*, *Рано*, *Ранул*, *Ранко*, а при осетинците *Роен*. Един от военачалниците на перс. ахеменидски цар Дарий се е наричал *Раносбат* (Ρανοςβάτης). (FJ-IN, стр. 259) Вероятна етимология: името може да се свърже с авест. *rānu*, пехлеви *rān*, индоарийски (санскрит) *ran*, *rana*, *raṇati*, *ranyati*, осет.ирон. *raɣjɪn*, дигор. *irajɪn* – радвам се, наслаждавам се. (ЙЗ-БИ, стр. 270-271), (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97), (ВА-С-2, стр. 347-348)

5. **Сандилх (Сандил)** – вожд на утигурите, воювал със *Заберган* – вожд на кутигурите, по времето на император Юстиниан. У Агатий Миренайски е записано **Σάνδιλος**, а у Прокопий **Σανδίλ**. Етимологията посочена от Ото Менхен-Хелфен – кипчакското (мамелюкско) *sandal* – лодка, е недопустима. (ОМХ-МГ, стр. 474, 482) Показва точни ирански аналогии. В авест. *sānd* – добронамерен, пехлеви *shād* – радостен, *shādīh* – радост, ср.перс. *shin*, согд. и парт.и *su*, хотаносак. *sai*, *sei*, кушанобактр. *sindo* – желание, *sindamo* – доволен, свър.перс. *sen*, *sandee*, пуш. *śhādī*, вахан. *sydyu*, *sodoyd*, санскрит *cand*, кашмир. *shādmōnī* – със значения добър, щаслив, радостен, похвала. В тох.(б) *sānāsk* – отпускащ, щедър, *sān* – целесъобразен, успешен, добър. (DA-DT-b) Това обяснява смисъла на името *Сандил(х)*. В пехлеви и всички ирански езици *dil* – сърце, а *shād-dil* – с радостно сърце. *Сандил(х)* означава същото – щедро сърце, добро сърце. Вероятно свър. форма на това име, при българите и осетинците е *Сандо*, а при чувашите *Сантай*, *Сантук*, *Сантукай*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 97), (ЧАЯ) При персите в мъжка и женска форма, през ахеменидския период се е срещало името *Сандак*, *Сандук*, *Сандакшатр*. (FJ-IN, стр. 283)

6. **Синион** – вожд на утригурите. Има ирански паралели: хотаносак. *zānk*, *ysnta*, согд. *zinih*, пехелеви. *shnās*, крорайн. *jhenigā*, авест. *zāana* – грижа, щадене, заинтересуваност. В тох.(б) *senik* – грижа, заинтересуваност, обслужване на нещо, щадене, *sain* – поддръжка. (DA-DT-b) Значението на името *Синион* е грижещ се, покровител. При осетинците се среща като *Сино*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 98) Известни са перс. и партиянски имена *Сина* (Sīna), *Синак* (Sinnaces), *Шенак* (Šenak). (FJ-IN, стр. 302)

7. **Хиниалон** – кутригурски вожд, свър.производни **Хинко**, **Хинчо**, **Хино**, **Хъно**. (ЙЗ-БИ, стр. 331) Вероятна връзка с осет. ирон. *xin*, дигор. *xinæ* – хитрост, коварство, магия, заето в карач.балк. *xine*, *xejne* – коварен, *хыны* – строг. Производно е на осет. *kinæ* – мъст, от др.иран. **kaina*, авест. *kaena*, перс. *kīn*, *kīna*, пехлеви *xun* – отмъщение, мъст. (ВА-С-4, стр. 201-202) И втората част “алон”, в осет. *al*, тох. *alanmet* – всичко, всички, или етнонима **алон**, което е и едно от самоназванията на аланите, останало в свър.осет.език в народните легенди, като *allon* (В.Абаев). (ВА-С-1, стр. 47) Може да преведем името като “отмъстител на аланите”. Днес при осетинците се среща името *Хъанух*. (ЗГ-ОФЛИ, стр. 100) При персите е известно името *Kīnaḫāz*. (FJ-IN, стр. 163)

От прегледа на личните и родови имена, познати от времето на ПБД, се вижда че в абсолютното си болшинство, те имат ирански произход и съотв. аналози сред известните сармато-алански имена от Боспорското царство, персийските имена (събрани и публ. от Ф. Юсти), съвр. осетински и чувашки имена. Това показва че управленческия елит на ПБД се формира изцяло върху древната сарматска основа и носи своята именна традиция от Западен Кавказ (където се срещат аналог. имена, напр. Безмер, Аспарух, Картам и др.). Изключения разбира се има, но те са единични (напр. Исбул, Ослан, Пумир, Елемаг, Баян, Алусиян и др.). Савирите (прачувашите) също притежават този основен сарматски пласт, предвид нетипичните за тюркските племена, чувашки имена и аналозиите им с осетинската именна традиция. Не правят изключение и имената на утигури и котраги. Сред имената от ПБД липсват изцяло, познатите от изворите, типични тюркски имена (напр. Кутлуг, Тункук, Билге, Мукан, Бумин, Истеми, Шехуй, Ъшбара, Таптар, Сулук, Яглакар и др.).

В родовите имена се забелязва, че тези известни от по-късни източници (поминателните надписи на Омуртаг) се наблюдава алтайски словообр. суфикси (-*ap*, -*gir*), докато в тези известни ни от “Именника”, такива липсват. Най-вероятно това е резултат от настъпилото постепенно сливане на двете основни древнобългарски групи, респ. сарматоезичната и алтайскоезичната.⁷¹ Трябва да се има предвид, че след 805 и особено след 822 г., по археологични данни, както личи от металопластиката, в България се е осъществил приток и заселване на аварско население, след покоряването и присъединяването на източната половина от Аварския каганат към ПБД.

Всичко това показва че тезата някога издигната от покойния проф. Р. Рашев по отношение на прабългарската общност, и българите в езическия период, като “тюркски елит и сарматско множество” е напълно погрешна.

Срещат се единични имена на византийци минали на бълг. служба (Григора, Вардан, Леон, Яни, Турдачис, Кордил, но прави впечатление пълната липса на славянски имена сред управленческите среди на ПБД. А това говори за отделно местоживееене на българи и славяни, независимо от това какво е било това съжителство: съюзно или отношения на сюзерен и васал, т.е. славянските племена са били подчинени под някаква форма на българската управленческа общност, която е създателка и носител на държавната традиция. Митът за “славянското море” и разтворилите се без следа “шепа българи” също трябва да бъде изоставен и отречен!

Изводите които се налагат от това сравнително изследване, показват че са напълно в синхрон с работата на В. Бешевлиев (1967 г.), донякъде съвпадът с писаното от П. Добрев в последните 20-тина години и напълно подкрепят публикациите на Цв. Степанов, по въпроса.

Използвана литература:

- (АГ-ЭИСК) – А. В. Гадло. Этническая история Северного Кавказа IV-X вв. Л. 1979.
 (АС-БПСР) – А. Съботинов. Българският произход на Самуиловия род. С. 2005 г.
 (АС-БЦС-1) – А. Съботинов. България при цар Самуил. том – 1. С. 2008 г.
 (АС-СНА) – А. М. Селищев. Славянское населения в Албании. С. 1981 г. (фототипно издание, по изданието от 1931г.)
 (АШ-ЭСАЯ-2) – Амин Шагиров. Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков. Том-2, Букви (П-И). и-во „Наука”. М. 1977 г.
 (БЕР-2) – Български етимологичен речник. Том – 2 (И-Крепя). С. 1979 г.
 (БЕР-3) – Български етимологичен речник. Том – 3 (Крес-Минго). С. 1986 г.

⁷¹ тези практикуващи трупологане и тези практикуващи кремация като погребални обичаи.

- (БС-ПО) – Б.Симеонов. Прабългарска ономастика. Пловдив. 2008 г.
- (ВА-С-1) – В. И. Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том I. А-К'. Издательство Академии наук СССР, Москва-Ленинград, 1958 г., http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm
- (ВА-С-2) – В. И. Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том II. L-R. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1973 г., http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm
- (ВА-С-3) – В. И. Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том III. S-T'. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1979 г., http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm
- (ВА-С-4) – В.И.Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том IV. U-Z. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1989 г., http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm
- (ВА-СЕИ) – В. Абаев. Скифо-Европейские изоглоссы. На стыке Востока и Запада. М. 1965 г.
- (ВБ-ИЕП) – В.Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С.1981 г.: <http://www.promacedonia.org/vb/index.html>
- (ВБ-П) – В. Бешевлиев. Първобългарите. С. 1981 г.
- (ВБ-ПБН) – В.Бешевлиев. Първобългарски надписи. С. 1992 г.
- (ВБ-ПЕП) – В. Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С. 1981 г.: <http://www.promacedonia.org/vb/index.html>
- (ВГ-НБ) – В. Гюзелев. Никополската битка в съдбата на България, Балканите. С. 1999 г.
- (ВД-БИ) – Винченцо Д'Амико. БЪЛГАРИТЕ, ЖИВЕЕЩИ В ИТАЛИЯ ПРЕЗ КЪСНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ. Рим. 1942 (с кратка история на лангобардите). На същия сайт: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/V_D_AMICO_BG_V_It.pdf
- (ВЕ-ЭСЧЯ) – В. Г. Егоров. Этимологический словарь чувашского языка. Чебоксары. 1964 г. <http://altaica.ru/LIBRARY/chuvash.pdf>
- (ВК-ИА) – В. А. Кузнецова "Очерки истории алан".Владикавказ "ИР" 1992 год. Учеб-сайт: „Осетины, Аланы и Осетия, Алания. - <http://iratta.com/index.php>
- (ВМ-ОЭ-І-ІІ) – В. Миллер. Осетинские этюды, Владикавказ 1992 года, печатается по изданию 1881 г.
- (ВР-ДЭ-ЭСИЯ-1) – В. Разторгуева. Дж. Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-1 (а-ā) М. 2000 г.
- (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2) – В. Разторгуева. Дж. Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-2 (b-d). М. 2003 г.
- (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3) – В. Разторгуева. Дж. Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-3 (f-h) М. 2007 г.
- (ВС-ЗБТС) – В. Стоянов. Етнонимът “българи”. За българо-тюркските смещения. С. 1997 г.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/V_Stojanov_Etnonim_BG.pdf
- (ВС-КПАБ) – В. Стоянов. Кумано-печенежки антропоними в България през XV в. С. 2000 г.
- (ГИБИ-2) – Гръцки извори за Българска история. том – 3. С. 1960 г.: <http://www.promacedonia.org/gibi/2/index.html>
- (ГИБИ-5) – Гръцки извори за Българска история. том – 5. С. 1964 г.: <http://www.promacedonia.org/gibi/5/index.html>
- (ГИБИ-6) – Гръцки извори за Българска история. том – 5. С. 1965 г.: <http://www.promacedonia.org/gibi/6/index.html>
- (ГН-ЦРРБ) – Г. Николов. Централизъм и регионализъм в ранносредновековна България. С. 2005 г.
- (ГТ-ППЯНКВЕ) – Г. Ф. Турчанинов. Памятники письма и языка народов Кавказа и Восточной Европе. Л. 1971 г.
- (ДМ-ТАНЭ) – Даурбек МАКЕЕВ. Теологические аспекты нартского эпоса. Интернет-писание:”Даръйял” бр.1, 2006 г.- http://www.darial-online.ru/2006_1/makeev.shtml
- (ДМ-ТДИПЧ) – Д. Мадуров. Традиционное декоративное искусство и праздники чувашей. 2004 г.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksRu/D_MADUROV_TR_I_CHUVASH.pdf
- (ДРС) – Ф. М. Таказов. Дигорско-русский словарь (30 000 слов). Владикавказ. 2003 г. Учеб-сайт: www.allingvo.ru
- (ДС-КЛДИ) – Джемшид Сайяр. Култура и литература на Древния Иран. С. 2000 г.
- (ДТС) – Древнетюркский словарь. Ленинград. 1969 г.: <http://altaica.ru/LIBRARY/dts.htm>
- (ЗГ-ОФЛИ) – З. Гаглойти. Осетинские фамилии и личные имена. Цхинвал. 2007 г.: <http://iratta.com/2007/12/09/soderzhanie.html> и <http://www.twirpx.com/file/962005/>
- (ИД-А) – И. Добрев. ПРАБЪЛГАРСКОТО ХАНСКО ИМЕ АВИТОХОЛЪ.: <http://bolgnames.com/>

- (ИД-ЗСБХ) – И. Добрев. Златното съкровище на българските ханове от Атила до Симеон. С. 2005 г., и в ел. вид: http://bolgnames.com/Images/Treasure_2.pdf
- (ИРС) – Иронско руский словарь. 3-е ДОПОЛНЕННОЕ ИЗДАНИЕ ОКОЛО 28 000 СЛОВ С приложением грамматического очерка осетинского языка В.И.АБАЕВА ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИР» ОРДЖОНИКИДЗЕ * 1970 г. - http://www.allingvo.ru/DIC/ironrus_dictionary.htm
- (ИСИБ-АРСА-2) – Извори за средновековна история на България (VII – XV в.), в австрийските ръкописни сборки и архиви. том-2. С. 2000 г.
- (ИС,К-ЭСВЯ) – И. Стеблин-Каменский. Этимологический словарь ваханского языка. С-П. 1990 г.
- (ЙЗ-БИ) – Й. Заимов. Български именик. С. 2004 г.
- (КИ-ИБ) – К. Иречек. История на българите. С. 1978 г. : <http://www.kroraina.com/knigi/ki/index.html>
- (КП-НДПА-БВ-2000-2) – К. Попконстантинов. Нови данни за прабългарската антропонимия. Сп. “Български векове”, бр. 2, 2000 г. стр. 29-43
- (КРС) - Курдско-русский словарь. Под редакции И. Орбели. М. 1957 г.
- (КС-СНПБ-М-1-2005) – Камен Станев. Боспорското наследство на прабългарите. Защо Аспарух е носил това име и произход на ГУ. Сп. “Минало” - бр.1.2005 г. стр.25-34.
- (ЛГ-СГ) – Л. Гмыря. Страна гунов у Каспийских ворот. Махачкала. 1995.: <http://www.bulgariistoria-2010.com/web/2.html>
- (ЛЛ,М-БИП) – Л. Лазаров-Мастагарков. Българи - име и произход. Пл. 1997 г.
- (МА,ЕП-ЯТ, сл.) - М.С.Андреев, Е.М.Пещерева. Ягнобские тексты. АН СССР М.Л. 1957 г., (словарь).
- (МП-ПЧ) – М. П. Петров. О происхождении чуваш. Доклад, читанный 26 Февраля 1925 г. на заседании II Сессии Облесполкома V Созыва и 15 марта т. г. на заседании Общества изучения Местного Края Чувашкой Авт. Областей. Чувашское Государственное Издательство. ЧЕБОКСАРЫ- 1925 г.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksRu/pyetrov_o_proiskhozhdynii_chuvash.pdf
- (МФ-ЭСРЯ-1) – М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка, Т-1 (А-Д)
- (МФ-ЭСРЯ-2) – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка, Т-2 (Е-Муж)
- (МФ-ЭСРЯ-3) – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка, Т-3 (Муза-Сят)
- (МФ-ЭСРЯ-4) – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка, Т-4 (Т-Ящур) - Пер.с нем. и доп. О. Н. Трубачева. М., 1964-1973; 2-е изд. М., 1986 – 1987. (Издание на немецком языке было осуществлено ранее в Гейдельберге в 1950-1958 гг.); 3-е изд., стереотип. СПб., 1996. В електронен вид: <http://vasmer.narod.ru> , <http://starling.rinet.ru>
- (МФ-ЭСЧЯ-1) – М. Р. Федотов. „Этимологического словаря чувашского языка” (1 том А-Р pdf, 13Мб), Чебоксары. 1996 г. Уеб-сайт: Monumenta altaica - <http://altaica.narod.ru/v-turks.htm>
- (МФ-ЭСЧЯ-2) – М. Р. Федотов. „Этимологического словаря чувашского языка” (2 том С-Я pdf, 22 Мб) Чебоксары - 1996 г. Уеб-сайт: Monumenta altaica - <http://altaica.narod.ru/v-turks.htm>
- (МЦ-СПИ) – Цагараев. М. А. Славных предков имена: сборник имен восточно-иранских народов (от киммерийцев до осетин). Цымыты. 2009 г.: <http://region15.ru/docs/names/>
- (НА-БЧ) – Н. Ашмарин. Болгари и чувашаи. Казань. 1902 г.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksRu/N_Ashmarin_Bulgari_i_Chuvashi_1902.pdf
- (НТ-АИДБ-2) – Н. Тулешков. Архитектурното изкуство на старите българи, том-2. С. 2006 г.
- (ОИГ-1) – Очерки истории Грузии (в 8-и т.). Т.1. Грузия с древнейших времен до IV в. н. э. / Ин-т ист., археолог. и этнографии; [Ред. Г. А. Меликишвили, О. Д. Лордкипанидзе]. —Тбилиси. АН ГССР. 1989 г.: <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/coll/0001/000039/>
- (ОМХ-МГ) – О. Менхен-Хельфен. Мир гуннов. Перевод с английского В.С. Мирзаянова : <http://www.mirzayanov.com/images/mirgunnovfinal.pdf>
- (ОЧ-ИОММ) – Отто Чхетиани. История освоения массива Музтаг-Ата-Конгур.: <http://www.odessa.net/moshkow/koi/ALPINISM/kongur1.txt>
- (ПГ-БКА) - П. Голийски ”Българите в Кавказ и Армения (II-X в.) С. 2006 г. (изд.Тангра-Танакра)
- (ПГ-СССКБА) – П. Голийски. СКИТО-САРМАТСКИ СЛЕДИ В КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНАТА БЪЛГАРСКА АНТРОПОНИМИЯ. Доклад от Националната конференция в чест на 85-годишнината на академик Иван Дуриданов. Ономастика, лексикология, етимология, етнолингвистика, социоллингвистика, проведена на 9–10 май 2005 г.
- (ПД-ДЕ) – П. Добрев, М. Добрева. Древнобългарска епиграфика. С. 2001 г.
- (ПД-ППЕК) – П. Добрев. Преоткриването на прабългарския календар. С. 1994 г.
- (ПД-СБ) – П. Добрев. Светът на прабългарите. С. 1994 г.
- (РМРС) – Ю. Кручкин. Большой современной русско-монголо-русский словарь. М. 2006 г.
- (СА-НЦБГ) – Снежана Александрова. НАЗВАНИЯ ЗА ЦВЕТОВЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ГОВОРИ. : http://internet.bg/publish20/s_aleksandrova/nazvaniia.htm
- (СИ-ПРОД) – Стефан Илчев. Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. С. 1998 г.

(ССТМЯ-1) – Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков, том-1 (А-Нг), Материалы к этимологическому словарю. Издательство „Наука”. Ленинградское отделение. Ленинград 1975.: <http://altaica.narod.ru/tms.htm>

(ССТМЯ-2) – Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков, том-2 (О-Э), Материалы к этимологическому словарю. Издательство „Наука”. Ленинградское отделение. Ленинград 1975.: <http://altaica.narod.ru/tms.htm>

(ХТ-ОкҮИ) – ХОН ТЕИК ТОХ. ОКОНЧАНИЕТО “YU” В ОНОМАСТИКАТА НА ПЛЕМЕНАТА СЮННУ, СЯНБИ И ГАОЦЗЮ. Hoong Teik Toh, "The -yu Ending in Xiongnu, Xianbei, and Gaoju Onomastica," Sino-Platonic Papers, 146 (February, 2005): http://bulgari-istoria-2010.com/booksBG/Hoong_Toh_Okonchanie_YI.pdf

(ХХ-РГРВ-БД-IX) - Христо Хитов. Речник на говора на с.Радовене, Врачанско. Българска Диалектология, проучвания и материали. Книга – IX, издателство на БАН. София – 1979 г.

(ЦС-БАХИ-А) – Цветелин Степанов. БОЛГАРСКИЕ, АВАРСКИЕ И ХАЗАРСКИЕ АРИСТОКРАТИЧЕСКИЕ ИМЕНА В ЭПОХУ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ (К ВОПРОСУ О СКИФСКО-САРМАТСКОМ И АЛТАЙСКОМ НАСЛЕДСТВЕ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ). сп. “Анамнеза” кн. 1, 2010 г. : <http://www.anamnesis.info/node/24>

(ЦС-СБ) – Цветелин Степанов. Средновековните български. С. 2000 г. (изд. Тангра-Ганакра), сборник от статии.

(ЧАЯ) – Чаваш арсын ячĕсем (Чувашки мъжки имена): <http://cv.wikipedia.org>

(ЧХЯ) – Чаваш хĕрхе ячĕсем (Чувашки женски имена): <http://cv.wikipedia.org>

(ШХЦ) – „Шанхаицзин”. Каталог гор и морей. М.1977 г.: http://www.biblio.nhat-nam.ru/Shahai_Jig.pdf

(ФС-И) – Феофилакт Симокатта. История. Пер. С.П.Кондратьева- М., 1957. М.: Арктос: Вика Пресс, 1996 (Памятники мировой истории и культуры). Уеб сайт: „Библиотека Якова Кротова”: http://www.krotov.info/acts/07/simo_00.html

(ЭМ-ДРН-сл.) – Э. А. Макаев. Язык древнейших рунических надписей. Лингвистический и историко-филологический анализ. М. 1965 г. (словарь)

(ЮЗ-ДТСТ) - Ю.А. Зуев. Древнетюркская социальная терминология в китайском тексте VIII в. // Вопросы археологии Казахстана. Вып. 2. Алматы-М.: 1998. С. 153-161. : <http://www.kronk.narod.ru/library/zuev-yua-1998.htm>

(ЯХ-ИС) – Я. Хармата. ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА И ЕЗИКА НА САРМАТИТЕ. Сегед, 1970 г.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/J_Harmata_Sarmati.pdf

(Ch-DIV) – A Dictionary of the Iranian Verb. Cheung. <http://www.indo-european.nl/cgi-bin/main.cgi?root=leiden>

(DA-DT-b) – A dictionary of Tocharian B. D. Adams. <http://ieed.ullet.net/>

(DDSA) – Digital South Asia Library. The Dictionaries on-line - <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/index.html>

(DMc-CPD) – D. N. MacKENZIE - A CONCISE Pahlavi Dictionary. Oxford University Press. 1986.

(EDGL) – An Etymological Dictionary of the Gaelic Language MacBain, Alexander Gairm Publications, 1982. - <http://www.ceantar.org/Dicts/MB2/index.html>

(EID) – Foclóir Béarla-Gaeilge (English-Irish Dictionary) - <http://www.cranog.ie/focloir.htm>

(FJ-IN) – Ferdinand Justi. Iranisches Namenbuch. Marburg. 1895.

(IED) – Iskaskimi – English dictionary. www.angelfire.com/sd/tajikistanupdate/isheng.html

(IEE) – Indo-European etymology by S. Starostin. <http://starling.rinet.ru> The Indo-European database, compiled on the basis of Walde-Pokorny's dictionary by S. L. Nikolayev. All etymologies are also linked - whenever it is possible - to Pokorny's on-line etymological dictionary.

(YuT-ETCh) – YU Taishan, The Earliest Tocharians in China. Sino-Platonic Papers, 204 (June 2010): http://sino-platonic.org/complete/spp204_tocharian_china.pdf и в превод на български: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/Yu_Tashan_Rannite_Tochari_i_Kitay.pdf

(L-IAIL) – A. Lubotsky. Indo-Aryan inherited lexicon. <http://www.indo-european.nl/cgi-in/main.cgi?root=leiden>

(PS-ERHSJ-1) – Petar Skok . Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. kn.-1 (A-J). Zagreb. 1971.: <http://www.kroraina.com/knigi/skok/skok.html>

<https://archive.org/details/EtimologijskiRjecnikHrvatskogallSrpskogaJezika>

(S-AE) – Altaic etymology. S. Starostin. Copyright 1998-2003. www.starling.rinet.ru/

(S-STE) – Синотибетская этимология, Составитель: Старостин С. А.: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\sintib\stibet>

(UE) – Uralic etymology by S. Starostin. <http://starling.rinet.ru>

(VS-ETD) – Valenyn Stetcuk. “Etymological Table dictionaries of language families, Indoeuropean, Turkic, Finno-Ugric, Iranian, Germanic”.: http://www.geocities.com/valentyn_ua/